

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

**УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛ
З БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК**

2020 Випуск 6

**UKRAINIAN JOURNAL ON LIBRARY
AND INFORMATION SCIENCE**

Редакційна колегія

Головний редактор

Тетяна Гранчак, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, професор кафедри інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв, Київ, Україна

вул. Чигоріна, 14, каб. 75

тел.: +38(050)4141914

e-mail: granchakt@ukr.net

Редакційна колегія

Валентина Бездрабко, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Андрій Білощський, доктор технічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Майя Войцеховська, доктор наук в галузі бібліології та інформології, професор, Університет Гданська, Гданськ, Польща

Генрік Голлендер, доктор гуманітарних наук, Університет Лазарського, Варшава, Польща

Олександр Груша, кандидат історичних наук, доцент, Центральна наукова бібліотека імені Якуба Коласа, Мінськ, Білорусь

Ірина Давидова, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Євгенія Кулик, кандидат наук із соціальних комунікацій, Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ, Україна

Ірене Лопатовська, доктор філософії в галузі інформаційних наук, доцент, Інститут Пратта, Нью-Йорк, США

Валентина Медведєва, кандидат педагогічних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Роман Мотульський, доктор педагогічних наук, професор, Національна бібліотека Білорусі, Мінськ, Білорусь

Тетяна Новальська, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Галина Салата, доктор історичних наук, доцент, Київський університет культури, Київ, Україна

Микола Сенченко, доктор технічних наук, професор, Книжкова палата України імені Івана Федорова, Київ, Україна

Олег Сербін, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Алла Соляник, доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Марія Хейг, доктор філософії в галузі інформаційної науки і технології, доцент, Університет Вісконсін-Мілуокі, Мілуокі, США

Тетяна Ярошенко, кандидат історичних наук, доцент, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, Україна

Микола Яцєвич, кандидат педагогічних наук, доцент, Білоруський державний університет культури і мистецтв, Мінськ, Білорусь

Editorial board

Editor-in-chief

Tetiana Hranchak, Dr. Hab. in Social Communications, Professor, Professor of the Department of Information Technologies of Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Chyhorina str., 14, cab. 75

tel.: +38(050)4141914

e-mail: granchakt@ukr.net

Editorial board

Valentyna Bezdrabko, Dr. Hab. in Historical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Andrii Biloshchyskyi, Dr. Hab. in Technical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Maja Wojciechowska, Dr. Hab. in Bibliology and Information Science, Professor, University of Gdansk, Gdansk, Poland

Henryk Hollender, Ph.D. in Humanities, University of Lazarsky, Warsaw, Poland

Oleksandr Hrusha, Ph.D. in Historical Sciences, Associate Professor, Central Scientific Library named after Yakub Kolas, Minsk, Belarus

Iryna Davydova, Dr. Hab. in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Yevheniia Kulyk, Ph.D. in Social Communications, Scientific-Technical Library named after H. I. Denisenko of the National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine

Irene Lopatovska, Ph.D. in Information Sciences, Associate Professor, Pratt Institute, New York, USA

Valentyna Medvedieva, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Roman Motulskyi, Dr. Hab. in Pedagogical Sciences, Professor, National Library of Belarus, Minsk, Belarus

Tetiana Novalska, Dr. Hab. in Historical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Halyna Salata, Dr. Hab. in Historical Sciences, Associate Professor, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Mykola Senchenko, Dr. Hab. in Technical Sciences, Professor, Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Oleh Serbin, Dr. Hab. in Social Communications, Senior Researcher, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Alla Solianyk, Dr. Hab. in Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Maria Haigh, Ph.D. in Information Science and Technology, Associate Professor, University of Wisconsin-Milwaukee, Milwaukee, USA

Tetiana Yaroshenko, Ph.D. in Historical Sciences, Assistant Professor, National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, Ukraine

Mykola Yatsyevych, Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Belarusian State University of Culture and Arts, Minsk, Belarus

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS

**Український журнал
з бібліотекознавства
та інформаційних наук**

Науковий журнал

**Ukrainian Journal on Library
and Information Science**

Scientific Journal

Засновано у 2018 р.
Founded in 2018

**Випуск 6
ISSUE 6**

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР КНУКІМ
KYIV
KNUKIM PUBLISHING
2020

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») відповідно до наказу МОН України від 17.03.2020 року № 409 за спеціальністю 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Затверджено до друку та опублікування в мережі Інтернет Вченою радою Київського національного університету культури і мистецтв (протокол № 5 від 01.12.2020 р.)

Відповідальний редактор
Т. Гранчак, доктор наук із соціальних комунікацій

Літературний редактор
К. Спрогіс

Редактор-перекладач
англійського тексту
В. Діброва

УДК 02(477)(06)

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук / редкол.: Т. Гранчак (головний редактор), В. Бездрабко, А. Білощицький [та ін.] ; відп. ред. Т. Гранчак ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2020. – Вип. 6. – 126 с.

У випуску представлено публікації, в яких висвітлюються актуальні підходи до розробки моделі бібліотеки інформатизованого суспільства, розглядаються організаційні аспекти адаптації бібліотек України до умов віддаленої роботи, спричинених пандемією COVID-19, розкриваються особливості розвитку цифрових компетентностей студентів бібліотечних спеціальностей та специфіка імплементації в освітньому процесі підготовки фахівців інформаційної справи в Україні Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року.

Авторами в аспекті соціальних комунікацій приділяється увага феномену книги як суб'єкта спілкування, зарубіжному досвіду організації та управління книжковою торгівлею, сучасним інформаційним продуктам для видавничих систем.

Видання орієнтоване на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковців, викладачів закладів вищої освіти, докторантів, аспірантів, магістрантів, усіх, хто досліджує теоретико-прикладні аспекти у сфері соціальних комунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій.

Адреса редакційної колегії: КНУКіМ, м. Київ, вул. Чигоріна, 14, каб. 75
тел.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ No 23138-12978 Р від 08.02.2018

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

© Київський національний університет
культури і мистецтв, 2020
© Автори статей, 2020

The Journal is included in the category "B" of the list of scientific professional editions of Ukraine in the field of study: 029 – Information, Library and Archives Management by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 17 March 2020 № 409.

*Approved for publication and publication on the Internet by
the Academic Council of Kyiv National University of Culture and Arts
(protocol No. 5 from 01.12.2020)*

Responsible editor

T. Hranchak, Dr. Hab. in Social Communications

Literary editor

K. Sprogis

English text editor

V. Dibrova

UDC 02(477)(06)

Ukrainian Journal on Library and Information Science / edit.: T. Hranchak (Ed.-in-chief), V. Bezdrabko, A. Biloshchytskyi [and other] ; Resp. ed. T. Hranchak ; Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv : Publishing Center KNUCaA, 2020. – Issue 6. – 126 p.

The issue presents publications that highlight current approaches to the development of the model of informatized society' library, consider organizational aspects of adaptation of Ukrainian libraries to remote working conditions caused by the COVID-19 pandemic, reveal the features of digital competencies of library specialties students and the specifics of implementation in the educational process of information specialists in Ukraine UN Sustainable Development Goals by 2030.

The authors in the aspect of social communications pay attention to the phenomenon of the book as a subject of communication, the foreign experience of the book trade organization and management, modern information products for publishing systems.

The publication is aimed at a wide range of library and information workers, scientists, university lecturers, postgraduates, postgraduates, undergraduates, all who study theoretical and applied aspects in the field of social communications and information and communication technologies.

Address of editorial board: KNUCaA, Kyiv, Chyhorina str., 14, cab. 75
tel.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Certificate of state registration of printed mass media:
KB No 23138-12978 P from 08.02.2018

ISSN 2616-7654 (Print)

ISSN 2617-8427 (Online)

© Kyiv National University
of Culture and Arts, 2020
© Authors of articles, 2020

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК**

TRENDS IN DEVELOPMENT OF LIBRARIANSHIP AND INFORMATION SCIENCES

<i>Тетяна Гранчак</i> КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ГНУЧКОЇ БІБЛІОТЕКИ	10	<i>Tetiana Hrachak</i> CONCEPTUAL MODEL OF FLEXIBLE LIBRARY
<i>Марія Кушнарєва</i> ФЕНОМЕН КНИГИ ЯК СУБ'ЄКТА СПІЛКУВАННЯ: РЕНЕСАНСНІ ПРАКТИКИ В РЕФЛЕКСІЯХ СУЧАСНОСТІ	24	<i>Maria Kushnareva</i> THE PHENOMENON OF THE BOOK AS AN INTERCOMMUNICATION SUBJECT: RENAISSANCE PRACTICES IN MODERN REFLECTIONS

**ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ,
БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ**

APPLIED ASPECTS OF INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL AFFAIRS

<i>Тетяна Колесникова</i> БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ ПЕРСОНАЛУ	40	<i>Tetiana Kolesnykova</i> HIGHER EDUCATION LIBRARIES UNDER UNCERTAINTY: THE SPECIFIC OF THE STAFF' REMOTE WORK ORGANIZING
<i>Альона Мотько</i> ВГО «УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ» В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	62	<i>Alyona Motko</i> UKRAINIAN LIBRARY ASSOCIATION IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC
<i>Чень Цзеген</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ КНИЖКОВОЮ ТОРГІВЛЕЮ В КНР	72	<i>Chen Tsziegen</i> ORGANIZATION AND MANAGEMENT OF THE BOOK TRADE IN PRC

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА
LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

- Олена Воскобойнікова-Гузєва*
ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ООН ДО 2030 РОКУ:
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
СПРАВИ В УКРАЇНІ 84 *Olena Voskoboinikova-Huzieva*
UN SUSTAINABLE DEVELOPMENT
GOALS UNTIL 2030:
IMPLEMENTATION
IN THE EDUCATIONAL OF TRAINING
OF INFORMATION AFFAIRS
SPECIALISTS IN UKRAINE

- Ірина Давидова,*
Олена Мар'їна
РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
СТУДЕНТІВ БІБЛІОТЕЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 97 *Iryna Davydova,*
Olena Marina
DEVELOPMENT OF THE LIBRARY AND
INFORMATION SCIENCE STUDENTS'
DIGITAL COMPETENCIES

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПРАКТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ
INFORMATION TECHNOLOGIES: PRACTICE AND PERSPECTIVES

- Лідія Піскозуб*
SCRIBUS – ПРОГРАМА
ВЕРСТАННЯ ДЛЯ ВИДАВНИЧИХ
СИСТЕМ: ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ
У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 106 *Lidia Piskozub*
SCRIBUS AS AN OPEN SOURCE
DESKTOP PUBLISHING PROGRAM:
ADVANTAGES OF USAGE
IN EDUCATIONAL PROCESS

ПРОФЕСІЙНІ АКЦЕНТИ
PROFESSIONAL ACCENTS

- Світлана Барабаш*
II МІЖНАРОДНА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
БІБЛІОТЕК: ВІД ІДЕЇ
ДО ВТІЛЕННЯ»,
6-9 ЖОВТНЯ 2020 р. 114 *Svitlana Barabash*
II INTERNATIONAL SCIENTIFIC-
PRACTICAL CONFERENCE
"LIBRARY DEVELOPMENT
STRATEGIES: FROM IDEA
TO IMPLEMENTATION",
OCTOBER 6-9, 2020

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ
REVIEWS

- Тетяна Гуменюк*
ЗБЕРЕЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ
ФОНДІВ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА
ІСТОРІЮ ТА СТАН ПРОБЛЕМИ 122 *Tetiana Humeniuk*
PRESERVATION OF LIBRARY FUNDS:
CURRENT VIEW ON THE HISTORY
AND STATE OF THE PROBLEM

**ТЕНДЕНЦІЇ
РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК**

**TRENDS IN DEVELOPMENT
OF LIBRARIANSHIP AND
INFORMATION SCIENCES**

УДК 021:004.77

DOI: 10.31866/2616-7654.6.2020.218605

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ГНУЧКОЇ БІБЛІОТЕКИ

*Тетяна Гранчак,
провідний науковий співробітник
відділу з охорони інтелектуальної власності
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор
(Київ, Україна)
e-mail: granchakt@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-580X>*

Стаття присвячена обґрунтуванню моделі гнучкої бібліотеки як теоретичного орієнтира розвитку бібліотек в умовах переходу до інформаційного суспільства.

Застосування системного методу, а також методів конструювання, моделювання і прогнозування дало змогу на основі аналізу наявного теоретичного доробку в галузі бібліотекознавства і практичного досвіду бібліотечної діяльності запропонувати модель гнучкої бібліотеки як відкритої системи, складовими якої є такі елементи, як «бібліотечний простір», «бібліотечний сервіс», «кадровий потенціал» і «клієнтське середовище», які розглядаються з урахуванням ключових характеристик інформаційного суспільства – мережовості, софтизації, персоналізації, кооперації, «віртуалізації», залучення. «Бібліотечний простір» визначається як простір, в якому відбувається безпосередня і опосередкована (через створені продукти і ресурси) комунікація бібліотечного працівника і користувача як у реальному, так і у віртуальному середовищі, як у приміщенні бібліотеки, так і поза ним, що обумовлює гнучкість бібліотечного простору. «Бібліотечний сервіс» розглядається як взаємодія користувача з бібліотекою, що вибудовується навколо бібліотечних ресурсів і продуктів. Зміни номенклатури бібліотечних продуктів і послуг визначають гнучкість бібліотечного сервісу. «Кадровий потенціал» обґрунтовується як результат синергії інтелектуального користувачького і бібліотечного потенціалів. Його гнучкість досягається за рахунок розвитку компетентностей бібліотечних працівників, структурних змін в організації бібліотечного персоналу, а також залучення як партнерів бібліотеки суб'єктів клієнтського середовища. Зміна статусу частини суб'єктів «клієнтського середовища» з користувачів бібліотеки на її партнерів своєю чергою впливає на гнучкість самого клієнтського середовища.

Організаційна, кадрова, сервісна гнучкість бібліотеки в перспективі забезпечить її адаптивність до умов динамічних змін і здатність відповідати у своїй діяльності ключовим принципам інформаційного суспільства – повсюдності, повсякчасності, ідентифікації (персоналізації) і залученню.

Ключові слова: бібліотека, модель гнучкої бібліотеки, бібліотечний простір, бібліотечний сервіс, інформаційне суспільство.

ВСТУП.

Бібліотечна галузь в усьому світі сьогодні переживає кризу, спричинену необхідністю адаптації бібліотек до нових комунікаційних практик, пов'язаних із поширенням і розвитком інтернет-технологій. Для бібліотечних фахівців актуалізується питання визначення напрямів цієї адаптації, від чого залежатимуть пріоритети їх діяльності і сфера докладання зусиль. Потреба в орієнтирах для бібліотечної трансформації обумовлює необхідність вироблення типової моделі бібліотеки майбутнього. Як слушно зазначає А. Салареллі, «з одного боку, ... цього вимагає в теоретичному плані бібліотечна наука, яка прагне досягти своєї специ-

фічної наукової природи, а з іншого... – цього потребують бібліотеки, які сьогодні мають справу з небаченою кризою ідентичності, настільки ж безпрецедентною, як і основна трансформація в суспільстві, в якому вони працюють» (Salarelli, 2016).

Тож **метою** статті є обґрунтування концептуальної моделі бібліотеки, яка відображатиме як нові перспективи розвитку бібліотечного сервісу, так і функціонування бібліотеки в цілому в умовах становлення інформаційного суспільства.

У ПОШУКАХ МОДЕЛІ БІБЛІОТЕКИ МАЙБУТНЬОГО.

Метод моделювання не новий у бібліотекознавстві. Відомі моделі бібліотеки і бібліотечного обслуговування Ю. Столярова, В. Скворцова, В. Леонова, М. Слободяника, І. Тікунової з погляду переваг і недоліків були проаналізовані В. Бондаренко (2016), яка запропонувала власну чотириелементну модель бібліотечного інтернет-обслуговування. Даючи уявлення про різні компоненти моделей бібліотечного інституту – такі як «матеріально-технічна база», «бібліотечний фонд», «бібліотечний персонал», «контингент користувачів» для моделі Ю. Столярова, «предмет праці», «суб'єкт праці», «посередник праці» для моделі В. Скворцова, «феномен людини», «феномен текстів», «феномен технологічної реальності» для моделі В. Леонова, «інформаційний потенціал», «інформаційна діяльність», «комунікаційний процес», «управління» для моделі М. Слободяника, «документоване знання», «людина», «матеріально-технічні і технологічні можливості для організації доступу до бібліотечно-інформаційного ресурсу та забезпечення його збереження» для моделі І. Тікунової, – запропоновані теоретичні конструкти, на жаль, не відображають специфіки взаємодії між елементами моделей, а самі елементи виглядають статично, без урахування особливостей їх внутрішніх трансформацій. Надаючи відповідь на питання «що?», розроблені згаданими науковцями моделі з позиції погляду на бібліотеку як соціальний інститут залишають без відповіді питання «як?». Такий підхід був цілком ефективним, коли йшлося про бібліотеку індустріального суспільства, розвиток елементів якої розглядався у вимірі кількісних характеристик: збільшення кількості одиниць зберігання фонду, зростання кількості працівників, розширення площ. Кількісні зміни не вимагали переосмислення природи функціонування бібліотечного інституту в соціокомунікаційному середовищі. Проте в умовах становлення інформаційного суспільства бібліотекарі зіткнулися з якісними змінами, з потребою пошуку відповіді на питання, як забезпечити стійкість інституту в умовах невизначеності оточуючого середовища, що вимагає ревізії попередніх моделей у цілому. На цьому зауважує А. Салареллі, зазначаючи, що «швидке застаріння – можна сказати, “ненадійність” концептуальних моделей, які ми використовуємо для розуміння реальності бібліотек, стало надзвичайно очевидним у ці роки бурхливих змін» (Salarelli, 2016).

На тлі кризи попередніх теоретичних конструктів закономірним є продовження теоретичних напрацювань із розробки різних моделей бібліотеки і бібліотечного обслуговування, здатних забезпечити адекватну адаптацію бібліотеки до сучасних реалій.

Так, у прикладному аспекті управління бібліотекою як установою з позицій оцінки персоналу, ресурсів, витрат, необхідних для ефективної організації робочого навантаження для типових служб та внутрішніх операцій у бібліотеці, Р. Хейсом (Hayes, 2001) було обґрунтовано моделі управління бібліотекою, прийняття

рішень та планування. Надаючи розуміння ефективного використання окремих важелів під час вирішення тактичних завдань управління, розроблені Р. Хейсом моделі, разом із тим, не дають змоги окреслити орієнтири стратегічного розвитку бібліотечного інституту.

Це завдання спробував вирішити С. Айтала (Aithal, 2016), який, виходячи з контексту всеохоплюючої цифровізації, висловив припущення стосовно того, що бібліотеки приречені на трансформацію у ресурсні центри, які в перспективі об'єднуються в єдиний ресурсний центр країни, і запропонував модель SMART-бібліотеки. Відповідно до теорії С. Айтала, має бути один Ресурсний Центр для країни або навіть лише один для всього світу, за допомогою якого кожен отримує можливість підключитися через інформаційно-комунікаційні технології до інформаційного ресурсу та завантажувати аудіо-, текстові та відеофайли, що забезпечило б рівність доступу до будь-якого з цих типів ресурсів незалежно від статі, регіону, віросповідання, економічного стану та країни походження користувачів (див. рис. 1):

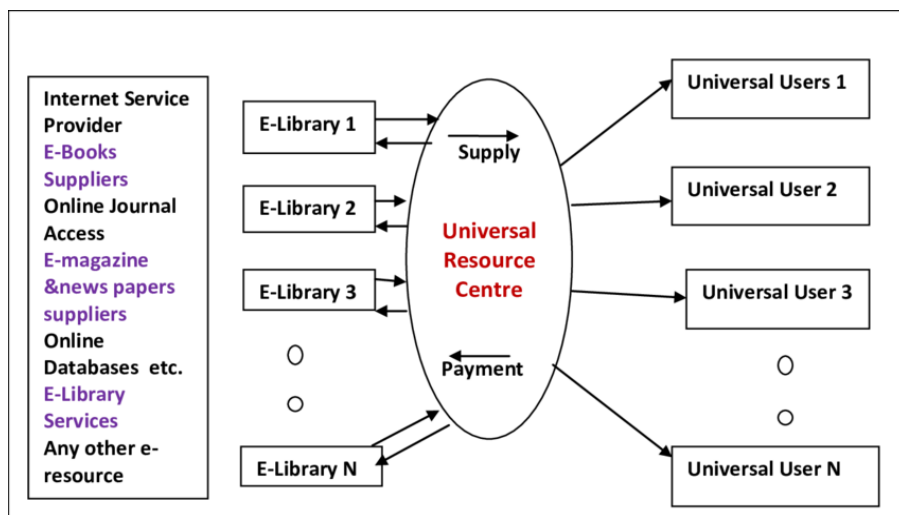

Рис. 1. Концептуальна модель майбутньої електронної бібліотечної системи (Універсальний Ресурсний Центр) С. Айтала. Джерело: <https://cutt.ly/ktAQbPw>.

Проте, акцентуючи на ресурсно-технологічній складовій бібліотеки, запропонована С. Айталом модель ігнорує її соціокомунікаційну складову. Адже бібліотека (навіть «SMART») являє собою не лише поєднання ресурсу і технологій, до яких надається доступ користувачу. Це також і середовище комунікації і спілкування, обміну знаннями і досвідом, простір соціалізації.

Згадані особливості бібліотеки враховуються С. Назаровцем та Є. Кулик, які розглядають бібліотеку ширше, ніж сукупність розподіленого ресурсу і технологій: у контексті поширення форм спільної дії – «Відкриті знання» (Open Knowledge), «Відкриті інновації» (Open Innovation), кодизайн (Co-design), коворкінг (Coworking), краудсорсинг (Crowdsourcing), спільнокошт (Crowdfunding), хо-

лакратія (Holacracy) – вчені обґрунтовують як модель бібліотеки майбутнього Бібліотеку 4.0, засновану на принципі взаємодії читача, бібліотекаря та технології штучного інтелекту (ТШІ). Науковці погоджуються із трьома ознаками бібліотеки майбутнього, визначеними американським фахівцем С. Годіном: 1) «Повсюдність» (ubiquity) – доступність технологій Веб 4.0 у будь-який час і в будь-якому місці; 2) «Ідентичність» (identity) – надання користувачам наборів персоналізованих послуг; 3) «Зв'язок» (connection) – пов'язаність користувачів з іншими користувачами (Назаровець & Кулик, 2017, с. 6).

Раніше схожий підхід був презентований Я. Но (Y. Noh, 2015), яка аргументувала можливість адаптації концепту і моделі Бібліотеки 4.0 до будь-якої бібліотеки, незалежно від її виду (Noh, 2015). За висновками дослідниці, як правило, до особливостей Веб 4.0 вчені відносять доступність, підключення, мережевість та інтелектуальні технології. Відповідно, основними характеристиками Бібліотеки 4.0 є наявність інтелектуально організованих, масивних даних, розширена реальність, високотехнологічне обладнання та «нескінченний творчий простір», а ключовими словами, які найкраще пояснюють Бібліотеку 4.0, – інтелектуальна, «Мейкерспейс» (Makerspace), контекстно-залежні інтелектуальні системи, відкритий код, великі дані, хмарний сервіс, розширена реальність, сучасні дисплеї та бібліотекар 4.0.

З урахуванням принципів відкритості і залучення Х. Йохумсеном (H. Jochumsen), К. Х. Расмуссен (C. H. Rasmussen), Д. Скот-Хансен (D. Skot-Hansen) (2012) було обґрунтовано модель бібліотеки чотирьох просторів, розроблену за досвідом публічних бібліотек північноєвропейських країн. Модель складається з чотирьох «просторів», які перетинаються між собою, – простору натхнення, простору навчання, колективного простору (зборів / засідань) і простору перформансу. Загальною метою цих чотирьох просторів є підтримка в майбутньому реалізації публічними бібліотеками таких чотирьох цілей: набуття користувачами досвіду, їх залучення, розширення їх можливостей, розробка і впровадження інновацій (Jochumsen et al., 2012).

Простір натхнення покликаний стимулювати змістовні переживання і генерування нових знань. Місце для зустрічей – створювати умови для діалогу і полілогу у відкритому, публічному просторі бібліотеки, для обговорення і апробації ідей і проектів, пошуку однодумців і партнерів. Навчальний простір – це місце, де діти, молодь і дорослі можуть відкривати та досліджувати світ, вдосконалюючи свої навички завдяки відкритому, безперешкодному доступу до знань та інформації, адже бібліотека – це, з одного боку, простір неформального навчання, а з іншого – простір, який сприяє навчанню у формальних навчальних закладах. Бібліотека як перформансний простір передбачає можливість співтворення користувачів на основі тих знань і інформації, доступ до яких надає бібліотека. Це креативний простір самореалізації та апробації інноваційних рішень (Там само).

Переваги запропонованої чотирипростірної моделі поряд із багатоцільовою бібліотекою А. Галлуцці підкреслюються А. Салареллі в контексті аналізу застосування методу моделювання в бібліотекознавстві і вирішення завдання з розробки і обґрунтування моделі, яка «може, а точніше, намагається відповісти відповідним чином на складні потреби сучасного світу, уникаючи рішень, які від початку

обмежені рамками організації простору, послуг та функцій, і, водночас, є редукційністськими в площині діалектики між традицією та зміною» (Salarelli, 2016).

Чотирипростірна модель бібліотеки, так само, як і багаточільова бібліотека А. Галлуцці та моделі Бібліотеки 4.0, може бути корисним інструментом щодо «проектування, створення, упорядкування, розвитку, та модернізації бібліотек, адже пропонує не просто суму попередніх компонентів, але їх включення в загальну діалектику, уникаючи обмеження кожного його прогностичним покликанням» (Salarelli, 2016). Водночас, запропонована модель розкриває, власне, не стільки функціонування бібліотеки як інституції, скільки організацію бібліотечного сервісу. Разом із тим, бібліотечний сервіс не може бути наданий сам собою, без забезпечення попередніх умов – організації необхідного простору, наявності потрібних фахівців, розробки номенклатури продуктів і послуг.

Із позиції висновку А. Салареллі (Salarelli, 2016) стосовно потреби розробки моделі бібліотеки, яка відповідала б таким вимогам і характеристикам постіндустріального контексту, як здатність адаптуватися до мінливих умов навколишнього середовища, послідовний гібридизм співіснування старого і нового, комунікація як стрижень функціонування організації, на часі є модель гнучкої бібліотеки, яка дасть змогу окреслити стратегічні орієнтири розвитку бібліотеки як соціального інституту в умовах становлення інформаційного суспільства.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Розробка концептуальної моделі гнучкої бібліотеки стала можливою завдяки використанню системного і логічного методів, а також методів зовнішнього і включеного спостереження, конструювання, моделювання і прогнозування, які уможливили на основі аналізу наявного теоретичного доробку в галузі бібліотекознавства і практичного досвіду бібліотечної діяльності запропонувати модель гнучкої бібліотеки як відкритої системи, складовими якої є такі елементи, як «бібліотечний простір», «бібліотечний сервіс», «кадровий потенціал» і «клієнтське середовище». Діалектичний метод у аспекті взаємозв'язку форми і змісту дав змогу зробити висновок стосовно впливу внутрішніх трансформацій елементів моделі бібліотеки на зовнішні прояви і специфіку її функціонування.

БІБЛІОТЕКА МАЙБУТНЬОГО КРИЗЬ ПРИЗМУ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.

Розробка моделі бібліотеки майбутнього потребує урахування специфіки того середовища, в якому цій бібліотеці доведеться функціонувати, а саме – інформаційного суспільства, до особливостей якого відносять софтизацію (сервісну економіку), демасифікацію і персоналізацію послуг, мережевість, «віртуалізацію», диференціацію та інтеграцію професій, зростання значення людського потенціалу.

Усі ці риси є взаємопов'язаними і взаємообумовленими. Спринчинена загостренням конкуренції софтизація економіки спровокувала тенденцію до демасифікації і персоналізації послуг, коли вирішальним фактором успіху стало дотримання гасла «кожному користувачеві – потрібну йому послугу». Відхід від властивого індустріальному суспільству принципу масовості і надання стандартного набору послуг у бібліотечному обслуговуванні (забезпечення, переважно, до-

ступу до документів та фактографічної інформації) став викликом для бібліотек і спричинив необхідність пошуку нових форм організації діяльності, за рахунок яких можна було б частково залучати потенціал інших інституцій і посилити в такий спосіб спроможність установи відповідати користувачьким запитам.

За принципом «мережевого підприємства» М. Кастельса, для організаційної форми бібліотеки майбутнього можна прогнозувати виокремлення в рамках реалізації конкретних бізнес-проектів певних підрозділів, які на основі відповідних угод взаємодітимуть як структурні компоненти з підрозділами інших бібліотек (і не лише бібліотек, а і музеїв, архівів, видавництва) у межах цілісної мережевої структури, діяльність якої спрямована на досягнення визначеної проектом цілі. Тенденцію до такої трансформації засвідчує досвід корпоративної взаємодії вітчизняних і зарубіжних бібліотек. Потреба у вибудовуванні таких мереж обумовлюється різноманітністю запитів користувачів в умовах обмежених можливостей кожної конкретної установи. Бібліотеки мають навчитися доповнювати і розширювати свій сервісний потенціал через взаємодію з іншими інституціями і в такий спосіб посилювати спільну інституційну спроможність на інформаційному ринку. По завершенні проекту створені мережі реконфігуруються відповідно до нових потреб. Принцип мережовості під час виконання певних завдань і програм може, також, реалізовуватися бібліотекою шляхом децентралізації управління і розбудови горизонтальної взаємодії між власними підрозділами, або через укладання угод і створення єдиної мережі між великими бібліотеками та дрібним і середнім бізнесом.

Наприклад, проект зі створення цифрової колекції, віртуальної виставки або екскурсії за технологією віртуальної реальності, мобільного застосунку тощо самотужки фінансово, технологічно, кадрово здатна реалізувати далеко не кожна не лише вітчизняна, а і зарубіжна бібліотека. Утім, це не означає, що такі проекти не можуть бути реалізованими в принципі. Бібліотека, яка хотіла б запропонувати своїм користувачам подібні продукти і послуги, може звернутися за грантовою підтримкою, одночасно замовляючи в інших суб'єктів інформаційного ринку ті послуги, яких вона потребує для реалізації проекту (наприклад, сканування, фотозйомка, створення промо матеріалів), та залучаючи компанії-розробників контенту і видавництва.

У такій організаційній конструкції працівники задіяних у виконанні проекту підрозділів, крім підпорядкування керівникам цих підрозділів, звітують, також, і керівнику проекту як «тимчасовому» начальнику. Таким чином, типові команди проектів можуть включати «людей із фабрики, дослідників, торговців, інженерів і фінансистів, а також представників інших підрозділів» (Тоффлер, 2004).

Організаційні обриси мережевої бібліотеки не є сталими. Залежно від напрямів діяльності і тих проектів, які установа реалізує, її структура стає гнучкою – вона може розширюватися за рахунок залучення організаційного потенціалу інших інституцій, або скорочуватися після завершення проектів.

Мережева бібліотека не є бібліотечною мережею або бібліотекою з окремими філіями – це організаційна структура, що спрямовує свою діяльність на реалізацію конкретних бізнес-проектів, у яких беруть участь різні інституції і організації через свої структурні підрозділи. Така мережа функціонує за принципом розподіленого підприємства, окремі структури якого гіпотетично можуть бути

розташованими навіть у різних країнах. Інституція, яка є ядром мережі, при цьому залишається самодостатнім суб'єктом діяльності і є відповідальною за якість кінцевого результату – створені нові продукти та послуги, які розширюють номенклатуру бібліотечного сервісу. Іншими словами, мережева бібліотека – це бібліотека, яка орієнтується на маркетингову стратегію розвитку і є інтерактивною, відкритою як для ініціатив, так і для партнерства.

До ключових конкурентних переваг мережевої форми організації діяльності відносять:

- швидкість виконання ринкового замовлення;
- можливість зниження сукупних витрат;
- можливість більш повного задоволення потреб замовника;
- можливість гнучкої адаптації до змін навколишнього середовища;
- можливість знизити бар'єри виходу на нові ринки (Катаев, 2002).

Основними характеристиками такої форми організації є:

- відкрита розподілена структура;
- гнучкість;
- пріоритет горизонтальних зв'язків;
- автономність і вузька спеціалізація членів мережі;
- високий статус інформаційних і кадрових засобів інтеграції (Там само).

Адаптації бібліотек до умов інформаційного суспільства сприятиме, також, «віртуалізація», або максимальне переведення в онлайнний режим, бібліотечних процесів. Ситуація, яка склалася в світі у першій половині 2020 р. у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції, виявила безпрецедентну затребуваність дистанційних форм роботи і комунікації. В умовах суворого карантину і неможливості зібрань у реальному просторі хмарні сервіси і онлайнні платформи для комунікації довели свою ефективність. Проведення тренінгів і занять із використанням таких сервісів, як Google Classroom, Microsoft Teams, Moodle, Zoom тощо, засвідчило, що в онлайнному режимі можливо не лише забезпечити пошук потрібного документа і доступ до його змісту, а й проведення презентації книги, семінару, круглого столу тощо. Широкі перспективи у налагодженні дистантної взаємодії в рамках бібліотечного обслуговування відкриває, також, впровадження в бібліотечну практику імерсивних технологій.

Організація і підтримка функціонування побудованого на використанні інтернет-технологій бібліотечного сервісу потребує відповідних інновацій в управлінні кадровим потенціалом – створення умов для найбільш повного розкриття, інтеграції та набуття нових компетентностей співробітниками установи, формування мотивації у працівників бібліотеки до опанування і використання нових знань. У новітніх умовах затребуваним стає фахівець-універсал, який здатен швидко переключатися з одного завдання на інше, поєднувати умовні технологічні компетентності із соціогуманітарними, розуміти можливості їх застосування у практичній діяльності.

Інтернет-технології уможливають організацію для працівників найбільш комфортних умов для праці – зокрема, зручного часу і місця. Ще раніше Е. Тоффлер передбачав, що нова виробнича система зможе перенести мільйони робочих місць із заводів і фабрик додому, і робота таких організацій все менше залежатиме від часу доби. Віддалено, без прив'язки до будівлі бібліотеки, бібліо-

течний працівник може проводити заходи не лише в рамках звичайного 8-годинного робочого дня, а й у гнучкому режимі – до або після його формального завершення – тоді, коли це зручно для користувачів, залучаючи при цьому не лише тих, хто мешкає поблизу від бібліотеки, а і користувачів з інших міст і навіть країн. Примітно, що для тих виробничих завдань, які виконуються в межах наукових досліджень науковими працівниками, гнучкий та дистанційний режими роботи вже передбачені п. 2 ст. 6 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015). Подальший відхід від принципу синхронізації в організації праці, комбінація гнучкого часу, частково зайнятого часу і нічної роботи призводитиме до того, що все більше і більше людей працюватимуть поза режимом фіксованого розкладу робочого часу і що все суспільство тяжітиме в бік цілодобової роботи. Робочий простір при цьому перенеситиметься додому (Тоффлер, 2004).

Говорячи про організаційні трансформації майбутнього, Е. Тоффлер (2003) обґрунтовує ідею гнучкої фірми і підкреслює, що така організація перестане «бути мулом» і перетворюється на «команду, що складається з тигра, зграї піраній, одного або двох міні-мулів і, хто знає, може бути, навіть рою бджіл, які збирають інформацію. ... Бізнес завтрашнього дня може втілити безліч різних форм у рамках однієї структури. ... Компанія, можливо, могла б мати всередині себе підрозділи монастирського типу, які пишуть комп'ютерні програми; дослідницьку команду, організовану, як квартет джазових імпровізаторів; шпигунську мережу зі своїми відділами, працюючи в рамках закону і за правилами, які потрібно знати, щоб вести пошук можливостей злиття або придбань; групу збуту, організовану як високомотивоване «плем'я», зі своїми військовими піснями і емоційними ритуалами» (с. 232–233).

Таким чином, можна прогнозувати ефективність дотримання принципу персоналізації, який вже зараз спостерігається під час задоволення потреб користувачів, також і стосовно організації функціонування різних структурних підрозділів установи і її окремих працівників.

МОДЕЛЬ ГНУЧКОЇ БІБЛІОТЕКИ.

Гнучкість бібліотеки обумовлюється її відкритістю.

Слідом за Х. Йохумсеном, К. Х. Расмуссен, Д. Скот-Хансен (Jochumsen et al., 2012) передусім говоритимемо про простір бібліотеки («бібліотечний простір») як середовище, в якому, власне, відбувається бібліотечне обслуговування. Запропоновані данськими дослідниками чотири простори розглядатимемо як компоненти загального бібліотечного простору як одного з базових елементів моделі гнучкої бібліотеки. В умовах цифровізації і віртуалізації продуктів і послуг бібліотечний простір фізично виходитиме за межі бібліотечної будівлі (бібліотечного приміщення, яке функціонує як внутрішній бібліотечний простір) і включатиме також той сегмент віртуального простору інтернет-середовища, який створюється і контролюється бібліотекою: її інтернет-ресурси, офіційні коментарі на інших інтернет-ресурсах, інтернет-представництва. Крім того, бібліотечний простір включає також і ті локації реального середовища поза бібліотечною будівлею, за допомогою яких бібліотека наближує свої продукти і послуги до користувача (зовнішній бібліотечний простір), – виставкові зали, які використовуються для проведення бібліотечних книжкових виставок, пересувні бібліотеки, вуличний простір під час проведення флеш-мобів тощо. Бібліотечний простір – це той про-

спір, в якому відбувається безпосередня і опосередкована (через створені продукти і ресурси) комунікація бібліотечного працівника і користувача. У перспективі бібліотечний простір все більше втрачатиме чіткі обриси і межі, він може швидко розширюватись у контексті розвитку бібліотечного сервісу – створення нових інтернет-ресурсів, охоплення нових соціальних мереж, збільшення кількості заходів поза межами бібліотечної будівлі, – зможе змінювати контури у разі направлено розвинутого певного виду обслуговування (наприклад, надання переваги віртуальному обслуговуванню замість обслуговування в режимі офф-лайн, може призвести до трансформації бібліотеки в «ресурсний центр» і посиленого розвитку саме віртуального сегмента бібліотечного простору), а може, за необхідності, стискатися до розміру бібліотечної будівлі або приміщення бібліотеки в рамках іншої інституції (як-от для деяких бібліотек закладів вищої освіти або шкільних бібліотек). Таким чином, можна говорити про гнучкість простору бібліотеки майбутнього, її певний «вихід за межі», за влучним висловом українських бібліотекарів, об'єднаних Українською бібліотечною асоціацією ("Інша бібліотека", 2019) (див. рис. 2).

Рис. 2. Модель гнучкої бібліотеки.

Незалежно від масштабів бібліотечного простору його ключовим призначенням є забезпечення бібліотечного обслуговування – задоволення інформаційно-комунікаційних потреб користувачів. Найбільші ризики, які в цьому контексті постають перед бібліотеками в умовах переходу до інформаційного суспільства, – необхідність оперативно реагувати на швидкі зміни в потребах користувачів, що пояснюються і обумовлюються прискореним пристосуванням останніх до умов експонентного розвитку технологій. Ми є свідками того, як за останні 20 років формувались

користувацькі потреби спочатку в доступі до електронної інформації, потім – до інтернет-інформації, згодом – до інформації у смартфоні, а нині – в середовищі віртуальної реальності. У відповідь на зміни у потребах користувачів протягом цього часу відбувалася трансформація у бібліотечному сервісі, і поряд із документним і фактографічним з'явилося концептографічне і знаннєве обслуговування (Гранчак, 2019, с. 26). Тож як відображення взаємодії користувача з бібліотекою наступним елементом моделі гнучкої бібліотеки є вибудований навколо бібліотечних ресурсів і продуктів «бібліотечний сервіс», який під впливом розвитку технологій і клієнтських потреб слідом за бібліотечним простором набуває гнучкості за рахунок розширення номенклатури бібліотечних продуктів і послуг.

Створення нових продуктів і послуг, які, згідно з принципом персоналізації, були б адресно спрямовані на задоволення потреб конкретного користувача або певної соціальної групи, потребує відповідних компетентностей бібліотечних кадрів. Враховуючи, що будь-яке навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу потребуватиме часу, оперативне надання бібліотекою інноваційних послуг стає можливим за рахунок залучення потенціалу самих клієнтів, які стояли біля витоків формування нових обставин і технологій і, не виключено, впливали на їх появу. Ідеться про залучення потенціалу волонтерів, тренерів, експертів тощо. З цього приводу О. Сербін і Є. Кулик (2019) зазначають, що «сучасна бібліотека як комунікативна платформа створена для того, щоб фахівці різних галузей користувалися її сервісами, водночас саме релевантні запити таких користувачів є додатковим чинником розвитку наповнення бібліотечно-інформаційних сервісів. Тому залучення фахівців із галузей поза межами бібліотечного професійного кола матиме позитивний вплив на процес якісного оновлення знаннєвої бази та комплексу навичок і вмінь тих бібліотечно-інформаційних фахівців, хто справді цього прагне і бачить себе в системі взаємодії між читачем та бібліотечно-інформаційним ресурсом» (с. 66).

Те саме стосується і залучення потенціалу користувачів до розвитку бібліотечних ресурсів. За спостереженням В. Бондаренко, потреба оптимізації бібліотечного інтернет-обслуговування спонукала бібліотечних працівників мотивувати користувачів долучатися до процесу інфотворення (наприклад, доповнення бібліотечних інтернет-ресурсів інформацією на основі вікі-технологій) та виявляти в такий спосіб їх «приховані» знання та інтелектуальний потенціал.

На переконання дослідниці, ця тенденція дає змогу говорити про формування інтелектуального користувацького потенціалу як сукупності знань користувачів, які можуть бути застосовані в інформаційній діяльності бібліотеки. Бібліотечний інтелектуальний потенціал, відповідно, становитиме сукупність знань бібліотечного персоналу, які використовуються в інформаційній діяльності бібліотеки (Бондаренко, 2016, с. 33).

Синергія інтелектуального користувацького і бібліотечного потенціалів розширює можливості бібліотеки з інформаційного сервісу, закладає підґрунтя для оперативної адаптації продуктів і послуг бібліотеки під потреби користувачів та, водночас, зміщує вектор докладання зусиль із боку бібліотечного персоналу, актуалізує здатність бібліотечних працівників до модерації та координації діяльності. Формується необхідність доповнення традиційних фахових компетентностей бібліотекарів можливістю розробки концепції продукту або послуги, плану з їх

впровадження, залучення відповідних фахівців, створення комфортного комунікаційного простору. Відповідно, зростає необхідність організації підвищення кваліфікації бібліотечних працівників упродовж життя, створення умов для опанування ними потрібних компетентностей, які часто мають міждисциплінарний або крос-дисциплінарний характер.

Стратегією розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» передбачено актуалізацію системи знань, вмінь і навичок персоналу бібліотек і трансформацію системи їхньої безперервної освіти відповідно до міжнародних стандартів. Розвиток професійних компетентностей бібліотекарів через розбудову безперервної освіти – одна зі стратегічних цілей діяльності Української бібліотечної асоціації (Сербін & Кулик, 2019, с. 57–58). Що ж до усвідомлення потреби у навчанні протягом життя самих бібліотекарів, то, за даними дослідження, проведеного О. Сербінін та Є. Кулик (2019), «респонденти, незалежно від віку, досвіду формального навчання, напругу бібліотечно-інформаційної діяльності, позитивно сприймають навчання протягом життя та усвідомлюють його значення на шляху поступу бібліотек в умовах економічних, технологічних, соціальних змін» (с. 65).

Таким чином, в умовах переходу до інформаційного суспільства структура бібліотечного персоналу і його компетентності набувають гнучкості і стають адаптивними до актуальних потреб бібліотечного сервісу, при цьому стратегічним вектором розвитку післядипломної освіти має стати міждисциплінарність, що відповідним чином позначатиметься на змісті освітніх програм підвищення кваліфікації, а також відбиватиметься у фахових компетентностях тренерів. Запрошені експерти і викладачі інших спеціальностей навчатимуть бібліотечних працівників, які виступатимуть користувачами освітніх послуг, а згодом відбуватиметься масштабування опанування потрібними компетентностями всередині бібліотечної системи.

Як бачимо, ролі користувачів і бібліотекарів як суб'єктів, які отримують і надають послуги, в умовах налагодження гнучкого бібліотечного обслуговування виявляють своєрідну дифузю. При цьому стають гнучкими як структура бібліотечного персоналу і його компетентностей, так і структура клієнтського середовища, частина суб'єктів якого періодично набуває статус партнерів бібліотеки і долучається до бібліотечних процесів як волонтери, експерти і тренери. У результаті цього долучення поряд з елементом «клієнтське середовище» моделі гнучкої бібліотеки утворюється елемент «кадровий потенціал» бібліотеки як результат синергії інтелектуального користувацького і бібліотечного потенціалів.

ВИСНОВКИ

Отже, модель гнучкої бібліотеки складається з елементів «бібліотечний простір», «бібліотечний сервіс», «кадровий потенціал» і «клієнтське середовище». Гнучкість такої бібліотеки зумовлюється її мережевістю та функціонуванням як відкритої системи, що перебуває у взаємодії з оточуючим середовищем клієнтських потреб. При цьому відкритість бібліотеки як системи вимагає застосування в її управлінні маркетингового підходу, який передбачає вивчення запитів і потреб користувачів і спрямування діяльності на адресне вироблення тих продуктів і послуг, які найкращим чином забезпечуватимуть їх задоволення. Внаслідок застосу-

вання маркетингового підходу бібліотечний сервіс у вигляді певної номенклатури продуктів і послуг переживає постійні трансформації – у відповідь на нові запити користувачів з'являються нові продукти і послуги та видозмінюються або зникають старі, що дає підстави говорити про гнучкість цього компонента моделі.

Що стосується компонента «бібліотечний простір», то його гнучкість досягається за рахунок використання бібліотекою реального, і віртуального середовищ, а також її «виходу за межі» – використання в процесі обслуговування не лише приміщень бібліотеки (внутрішнього бібліотечного простору), а і громадського простору (зовнішнього бібліотечного простору). Останнє актуальне і для роботи бібліотечного персоналу з підготовки бібліотечних продуктів і послуг, яка може здійснюватися дистанційно та в режимі гнучкого робочого часу.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій вимагає, також, гнучкості від кадрового потенціалу бібліотеки. З одного боку, ідеться про необхідність вдосконалення навичок бібліотечних фахівців, що обумовлює гнучкість комплексу компетентностей, якими вони володіють. З іншого – про залучення до виконання завдань, що постають під час бібліотечного обслуговування, потенціалу самих клієнтів, які виступають у ролі волонтерів, експертів та тренерів.

Організаційна, кадрова, сервісна гнучкість бібліотеки в перспективі забезпечить її адаптивність до умов динамічних змін і здатність відповідати у своїй діяльності ключовим принципам інформаційного суспільства – повсюдності, повсякчасності, ідентифікації (персоналізації) і залученню.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : [монографія]. Київ, 2016. 276 с. URL: <https://cutt.ly/jtAnTmb> (дата звернення: 04.04.2020).
- Гранчак Т. Орієнтири розвитку бібліотек у середовищі покоління Z. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. № 3. С. 20–35.
- Інша бібліотека – вийти за межі: щорічна конференція ВГО Українська бібліотечна асоціація. *Українська бібліотечна асоціація*. 2019. 1.12. URL: <https://cutt.ly/MtAnkhi> (дата звернення: 04.04.2020).
- Катаев А. В. Анализ особенностей организации и управления виртуальными предприятиями. *Известия ТРТУ*. 2002. № 1. С. 182-185. URL: <https://cutt.ly/4tAQohH> (дата обращения: 04.04.2020).
- Назаровець С., Кулик Є. Бібліотека 4.0: технології та сервіси майбутнього. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 5. С. 3–14.
- Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листоп. 2015, № 848-VIII. Законодавство України. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 04.04.2020).
- Сербін О., Кулик Є., Професійне вдосконалення бібліотекарів в умовах необхідності якісних змін галузі. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. № 3. С. 56–70.
- Тоффлер Э. Метаморфозы власти : пер. с англ. Москва : ООО «Издательство АСТ», 2003. 669 с. URL: <https://cutt.ly/stAmEAf> (дата обращения: 04.04.2020).
- Тоффлер Э. Третья волна. Москва : ООО «Издательство АСТ», 2004. 261 с. URL: <https://cutt.ly/ttAn6NE> (дата обращения: 04.04.2020).

- Aithal S. Smart Library Model for Future Generations. *International Journal of Engineering Research and Modern Education (IJERME)*. 2016. Vol. 1, Iss. 1. P. 693–703. URL: <https://cutt.ly/ktAQBPw> (accessed: 04.04.2020).
- Hayes R. M. *Models for Library Management, Decision-Making, and Planning*. San Diego, CA : Academic Press, 2001. 278 p. (Library and Information Science Series.).
- Jochumsen H., Rasmussen C. H., Skot-Hansen D. The four spaces – a new model for the public library. *New Library World*. 2012. Vol. 113, № 11/12. P. 586–597. <https://doi.org/10.1108/03074801211282948>.
- Noh Y. Imagining Library 4.0: Creating a Model for Future Libraries. *The Journal of Academic Librarianship*. 2015. Vol. 41, Iss. 6. P. 786–797. URL: <https://cutt.ly/BtAQKqQ> (accessed: 04.04.2020).
- Salarelli A. Towards a Critique of the Concept of Model in Library Science. *The Identity of the Contemporary Public Library* / Eds.: Pulido M. P., Vivarelli M. Milano, 2016. P. 153–168. <https://cutt.ly/lD1ZQUO> (accessed: 11.08.2020).

REFERENCES

- Bondarenko, V. (2016). *Bibliotechne internet-obsluhovuvannia: stan ta perspektyvy [Library Internet service: status and prospects]* [Monograph]. The National Library of Ukraine named after VI Vernadsky. <https://cutt.ly/jtAnTmb> [in Ukrainian].
- Hranchak, T. (2019). Oriientyry rozvytku bibliotek u seredovyshchi pokolinnia Z [Landmarks for Library Development in the Conditions of the Generation Z]. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, 3, 20–35 [in Ukrainian].
- Ukrainska bibliotечna asotsiatsiia (2019, December 1). *Insha biblioteka – vyty za mezhi: shchorichna konferentsiia VHO Ukrainska bibliotечna asotsiatsiia [Another library – go beyond: the annual conference of the Ukrainian Library Association]*. <https://cutt.ly/MtAnkhi> [in Ukrainian].
- Kataev, A. V. (2002). Analiz osobennostey organizatsii i upravleniya virtualnyimi predpriyatiyam [Analysis of the peculiarities of the organization and management of virtual enterprises]. *Izvestiya TRTU*, 1, 182–185. <https://cutt.ly/4tAQohH> [in Russian].
- Nazarovets, S., & Kulyk, Ye. (2017). Biblioteka 4.0: tekhnolohii ta servisy maibutnoho [Library 4.0: Technology and Services of the Future]. *Bibliotечnij visnik*, 5, 3–14. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2017_5_3 [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2015, November 26). *Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist [About scientific and scientific and technical activity]*. Law of Ukraine from November 26 2015, № 848-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> [in Ukrainian].
- Serbin, O., & Kulyk, Ye. (2019). Profesiine vdoskonalennia bibliotekariv v umovakh neobkhidnosti yakisnykh zmin haluzi [Professional Development of Librarians due to the Necessity of Qualitative Changes of the Branch]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 3, 56–70 [in Ukrainian].
- Toffler, A. (2003). *Metamorfozyi vlasti [Metamorphosis Power]*. ООО "Izdatelstvo ACT". <https://cutt.ly/stAmEaf> [in Russian].
- Toffler, A. (2004). *Tretya volna [The Third Wave]*. ООО "Izdatetstvo ACT". <https://cutt.ly/ttAn6NE> [in Russian].
- Aithal, S. (2016). Smart Library Model for Future Generations. *International Journal of Engineering Research and Modern Education (IJERME)*, 1(1), 693–703. <https://cutt.ly/ktAQBPw> [in English].
- Hayes, R. M. (2001). *Models for Library Management, Decision-Making, and Planning*. Academic Press. (Library and Information Science Series) [in English].

- Jochumsen, H., Rasmussen, C. H., & Skot-Hansen, D. (2012). The four spaces – a new model for the public library. *New Library World*, 113(11/12), 586–597. <https://doi.org/10.1108/03074801211282948> [in English].
- Noh, Y. (2015). Imagining Library 4.0: Creating a Model for Future Libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, 41(6), 786–797. <https://cutt.ly/BtAQKqQ> [in English].
- Salarelli, A. (2016). Towards a Critique of the Concept of Model in Library Science. In M. P. Pulido, & M. Vivarelli (Eds.), *The Identity of the Contemporary Public Library* (pp. 153–168). Ledizioni. <https://cutt.ly/lD1ZQUO> [in English].

UDC 021:004.77

Tetiana Hranchak,

*Leading Research Fellow of the Department for
the Intellectual Property Protection of the National
Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky,
Dr. Hab. in Social Communications, Professor
(Kyiv, Ukraine)*

e-mail: granchakt@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-580X>

CONCEPTUAL MODEL OF FLEXIBLE LIBRARY

The article is devoted to the substantiation of the model of flexible library as a theoretical reference point for the development of libraries in the transition to the information society.

The application of the system method, as well as methods of design, modeling, and forecasting based on the analysis of existing theoretical achievements in the field of library science and practical experience of library activity made it possible to propose a model of a flexible library as an open system, which includes such elements as “library space”, “library service”, “human resources” and “client environment”, which are considered taking into account the key characteristics of the information society – networking, service economy, personalization, cooperation, virtualization, involvement. “Library space” is defined as a space in which there is a direct and indirect (through the created products and resources) communication of the librarian and the user both in real and in the virtual environment, both in the library and outside it, which determines the flexibility of the library space. “Library service” is considered as the interaction of the user with the library, which is built around library resources and products. Changes in the range of library products and services determine the flexibility of the library service. “Human resources” is defined as a result of the synergy of the users’ and libraries’ intellectual potential. Its flexibility is achieved through the development of competencies of librarians, structural changes in the organization of library staff, as well as the involvement of subjects of the client environment as partners of the library. Changing the status of some subjects of the client environment from library users to library partners, in turn, affects the flexibility of the “client environment”.

Organizational, personnel, service flexibility of the library in the future will ensure its adaptability to the conditions of dynamic changes and the ability to meet the key principles of the information society – ubiquity, timelessness, identification (personalization) and involvement.

Keywords: library, a model of a flexible library, library space, library service, information society.

УДК 002.2:316.775.4](450) "715"
DOI: 10.31866/2616-7654.6.2020.218606

ФЕНОМЕН КНИГИ ЯК СУБ'ЄКТА СПІЛКУВАННЯ: РЕНЕСАНСНІ ПРАКТИКИ В РЕФЛЕКСІЯХ СУЧАСНОСТІ

Марія Кушнарьова,
науковий співробітник
інформаційно-аналітичного відділу
Фонду Президентів України
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
кандидат філософських наук (Київ, Україна)
e-mail: mariakushn8@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3361-8838>

Стаття сфокусована на спробі дослідити особливості взаємин «читач» – «книга», себто сприйняття читачем не твору, а саме книги як рівноправного співрозмовника у часи італійського Ренесансу. Ця спроба ґрунтується на зауваженнях концептуального характеру, які стосуються функцій і статусу тексту як такого (Ю. М. Лотман) та власне книжкової комунікації (В. А. Маркова). Підґрунтям для висновків щодо статусу книги у тогочасній комунікації є аналіз згадок про книгу (описів, звернень) як про одухотворену особу та спілкування з нею, які містяться у текстах літературних творів різних жанрів (поетична лірика, листи, приклади агіографії, трактати італійських гуманістів тощо), авторами яких є представники давньоримської, середньовічної та ренесансної італійської культури.

Метою статті є доповнення сформованої дослідниками схеми книжкової комунікації рівнями «читач» – «книга» та «читач» – «автор». Обґрунтовується поява та закріплення у свідомості читача асоціації автора з його твором, отже, з книгою як носієм його твору. Доведено, що комунікацію за зазначеними рівнями, з огляду, зокрема, на емоційну забарвленість, можна вважати спілкуванням, відповідно, «книга» і «книга-автор» постають суб'єктами спілкування.

На підставі результатів аналізу творів відомих представників Ренесансу доведено, що, крім передачі інформації, книга стає джерелом емоційних переживань і мотивує до певних дій, про що читач повідомляє книгу, в тому числі й через постановку питань до неї, тобто до її автора, що дає підстави стверджувати про участь книги в кондичійному та мотиваційному спілкуванні. З'ясовано, що на формування ставлення до книги як до співрозмовника вплинула екстраполяція на неї особистості автора твору, що сприяло певному одухотворенню книги в свідомості читача.

Перші ознаки набуття книгою статусу суб'єкта спілкування можна помітити задовго до Ренесансу, а саме – у Давньому Римі, в доробку Марка Тулія Цицерона та деяких пізніших авторів. Культура середньовіччя не дає прикладів, які дозволяють визнати за книгою в ті часи статус суб'єкта комунікації. Ренесанс, навпаки, часто та доволі різноманітно використовує мотив спілкування з книгою як з одухотвореною особою. У пізніші часи потреба в інформації (в широкому сенсі) спричинила перехід до т. зв. прагматичного читання, внаслідок чого ставлення читача до книги набуває певною мірою споживачьких рис, стає раціональним, розсудливим і тверезим. Це на досить тривалий час зробило спілкування із книгою неактуальними.

Ключові слова: книга, комунікація, італійський Ренесанс, ренесансний гуманізм, читацький інтерес, читацька мотивація.

ВСТУП.

Визнання книги, серед іншого, засобом кумуляції духовних цінностей, ширше – сховищем інформації, отже, виконання нею ролі транслятора інформації належать до абеткових істин книгознавства та культурології. Оскільки ця трансляція відбувається через комунікацію, саме комунікативні функції книги через свою важливість вже давно перебувають у фокусі уваги дослідників. Зокрема, сучасна українська дослідниця В. Маркова (2014), узагальнивши і систематизувавши погляди М. Куфаєва та Ю. Лотмана, виокремила десять рівнів книжкової комунікації і запропонувала у такий спосіб майже вичерпну схему зв'язків («світ» – «автор», «автор» – «власна суб'єктивність», «текст» – «культурно-історичний контекст», «комунікативні посередники» – «текст», «книга» – «культурно-історичний контекст», «комунікативні посередники» – «книга», «книга» – «читач», «автор» – «читач», «читач» – «соціальна пам'ять», «читач» – «власна суб'єктивність») (с. 43–44).

Але серед зазначених дослідницею рівнів комунікації відсутні кілька вкрай важливих: «читач» – «текст», «читач» – «книга» та «читач» – «автор». Саме ці рівні характеризують т. зв. зворотний зв'язок, тому вони є базовими для розуміння, прогнозування та, зрештою, урахування особливостей споживацької поведінки читача, що надважливо в наш час, коли панівний статус маркетингу є реалією світового рівня. І якщо зі зрозумілих причин дослідженню стосунків «читач» – «текст», оперуючи категоріями своєї галузі, приділили велику увагу літературознавці, то характер комунікації читача з книгою та з автором ще очікує на своїх дослідників.

На особливу увагу заслуговує чітко артикульоване В. Марковою розрізнення понять «книга» і «текст», адже досить часто, коли йдеться про функції та значення книги, відбувається ототожнення дослідниками понять «книга» та «текст», або, у більш спрощеному розумінні, «твір». За певного рівня формування свідомості та інтелекту, зумовлених насамперед віковими чи історичними особливостями, що спричиняли доволі низький рівень рефлексії, справді мало місце ототожнення читачем книги та тексту. І хоча щодо певної частки випадків така взаємозаміна є очікуваною або просто незначущою, насправді вона далеко не завжди є конструктивною і навіть коректною, адже, як зазначив Р. Шарт'є (Chartier, 1989), «автори не пишуть книг, вони пишуть тексти, а інші перетворюють їх на друковані об'єкти» (р. 1513). Це зауваження є вкрай важливим, адже, наприклад, знайомство читача з текстом починається зі знайомства із книгою: саме обкладинку, формат, товщину книги оцінює читач, саме книгу, на відміну від тексту (чи твору), можна взяти в руки, а один і той самий текст-твір, представлений у вигляді різних книжок, може викликати у тієї самої особи різні почуття та різне ставлення.

Ю. Лотман (1981) свого часу висловив ідею про те, що «високоорганізований текст» не є «лише посередником в акті комунікації. Він стає рівноправним співрозмовником, котрий має високий ступінь автономності», текст перетворюється на «самостійне інтелектуальне утворення, що грає активну та незалежну роль у діалозі» (с. 6). В. Маркова (2010а), зі свого боку, підкреслює, що «саме роль матеріальної форми книги в передаванні смислу є ще одним приводом вважати її суб'єктом комунікації» (с. 119), а це, певною мірою, дає змогу зробити спробу екстраполяції наведеного вище твердження Ю. Лотмана і на книгу як таку. Тому

є сенс детальніше проаналізувати особливості сприйняття книги саме як матеріального предмета, що є носієм певного твору, але не тотожного йому.

На думку В. Маркової (2010а), на певному етапі існування людства, а саме у добу Ренесансу, книга стає не лише засобом «для передавання думок автора, вона сама набуває ознак суб'єкта спілкування і саме таким чином сприймається у ренесансному середовищі» (с. 99). У наведеній тезі дослідниця не уникла згаданого ототожнення, адже «засобом для передавання думок автора» є саме твір, а не книга, але спроба пов'язати цю культурну та комунікативну новацію з добою Ренесансу варта особливої уваги.

З іншого боку, книга є носієм тексту, а джерелом тексту є автор, тому, якщо йдеться не про книги як такі, а про книгу, що містить твори певного автора, свідомість читача в тріаді «книга» – «текст» – «автор» проминає середню ланку, у такий спосіб книга, матеріальний предмет, завдяки ставленню читача до тексту, який вона містить, стає для читача уособленням автора. На книгу переноситься ставлення читача до твору, отже, до автора. Внаслідок цього, зокрема, виник дуже поширений, особливо у розмовній мові, троп – метонімія, суттю якої є заміна одних назв іншими на ґрунті асоціацій. Приклади саме такої метонімії, що виникла на «книжковому ґрунті», знаходимо у мовах, літературах та культурах різних народів і різних епох, можна згадати хоча би хрестоматійні рядки Т. Г. Шевченка: «Кругом листочки обведу та й списую Сковороду», чи своєрідний образ примирення класиків та романтиків у А. де Мюссе: «А на моем столе Расин, припав к Шекспиру, спит возле Буало, который их простил» ("Racine, rencontrant Shakespeare sur ma table, – S'endort près de Boileau qui leur a pardonné").

Оскільки автор – це людина, наділена не тільки розумом, а й емоціями, що знайшли своє відображення в тексті, з яким ознайомився читач, постільки в читача виникає особисте інтелектуальне та емоційне ставлення до цього тексту, яке може проявитися у широкому спектрі найрізноманітніших реакцій.

М. Куфаєв (1981) зауважив, що, хоча «книжне слово – факт соціальний» (с. 24), «книга – продукт людської психіки, і її природа психічна. Сутність її в Слові і початок її в Особистості» (с. 23). Зауважена вченим психічна та особистісна природа книги дозволяє припустити можливість не тільки інтелектуального, а також емоційного ставлення до неї з боку іншої особистості, наділеної психікою, – читача. Але наявність з обох боків комунікаційної ланки таких суб'єктів перетворює комунікацію на спілкування. За В. Малаховим (2002), «презумпція такого ставлення не обмежена рамками людського світу, учасниками спілкування здатні поставати як люди, так і інші живі істоти; ми також спілкуємося зі світом загалом, текстами і цінностями культури тощо» (с. 603).

З огляду на це науково обґрунтованими видаються спроби розгляду прикладів спілкування, що відбуваються на комунікативних рівнях «читач» – «автор» та «читач» – «книга». Метою статті є з'ясування часу появи, причин та чинників феномену спілкування читача із книгою як такою та із книгою, що уособлює автора, особливостей його відображення в літературі домодерної доби.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ.

Комунікативні функції твору, тобто літературного тексту, ставали об'єктом інтересу багатьох дослідників-філологів, як тих, чиї праці давно набули статусу кла-

сичних (М. Бахтін, В. Виноградов, Ю. Лотман), так і наших сучасників (Ф. Бацевич, Н. Валгіна, А. Загнітко).

Натомість інтерес дослідників до комунікативного аспекту книги як форми матеріальної реалізації-оболонки твору переважно обмежувався дослідженнями функцій та впливу знаково-символічних особливостей обкладинки, шрифту, формату тощо. Але, хоча безпосередньо зазначена тема не перебувала у фокусі дослідницького інтересу науковців, спеціалісти з різних галузей торкалися деяких її аспектів. Зокрема, загальні питання історії книги та деякі питання книжкової комунікації висвітлювали у своїх роботах М. Куфасев, Г. Швецова-Водка, І. Баренбаум, В. Маркова, ґрунтовні дослідження ренесансних книг із позицій палеографії та кодикології здійснили Л. Дубровіна, Г. Ковальчук, М. Шамрай, М. Ільків-Свидницький, особливості ренесансного періоду в історії читання були об'єктом уваги Р. Шартъє, Ж. Амесс, Е. Графтона, А. Мангуеля, питання, якоюсь мірою дотичні до проблеми сприйняття книги у добу Ренесансу, пов'язані з історичною антропологією та культурологією, досліджували Л. Баткін, Н. Девятайкіна, Н. Ревякіна, О. Воскобойніков, відображення книги та читання у ренесансному мистецтві привертали увагу В. Анісімової, О. Махо, А. Михайлова. Окреслена ситуація дозволяє припустити, що заявлена тема є яскравим прикладом міждисциплінарної проблеми, яка для свого вирішення потребує зусиль представників різних напрямів гуманітарного знання.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ.

Висновки щодо статусу книги у домодерній комунікації зроблено на підставі аналізу згадок про книгу (описів, звернень) як про одухотворену особу та спілкування з нею, які містяться у текстах літературних творів різних жанрів (поетична лірика, листи, приклади агіографії, трактати італійських гуманістів тощо), авторами яких є представники давньоримської, середньовічної та ренесансної, переважно італійської, культури. Оскільки певні тенденції, запропоновані італійським ренесансним інтелектуальним середовищем, були актуальними на той час, і вони знайшли своє відображення в літературах інших країн, у статті містяться приклади прояву феномену спілкування із книгою у творах тогочасного та пізнішого українського письменства.

Особливості інтелектуального та літературного процесу доби уможливили застосування синтетичного методу, що проявилось в урахуванні висновків дослідників соціально-історичних, культурно-антропологічних та літературознавчих питань. Під час аналізу певних аспектів застосовувався метод історичної реконструкції (реконструювання поглядів на книгу на тлі характерних особливостей доби), метод емпатії (в оцінці ставлення до книги окремими особами), загальні логічні методи пізнання.

ОТРИМАНІ РЕЗУЛЬТАТИ.

Аналіз творів давньоримської літератури дозволяє істотно відсунути час набуття книгою статусу суб'єкта спілкування: перші ознаки цього можна помітити задовго до Ренесансу, а саме, ще у Давньому Римі, в доробку Марка Тулія Цицерона, котрий згодом стане незаперечним авторитетом, зокрема – для італійських ренесансних гуманістів. У листі до Марка Теренція Варрона він пише: «Я поми-

рився з моїми старими друзями, тобто зі своїми книгами; втім, я припинив спілкування з ними не тому, що сердився на них, а тому, що мені було трохи совісно перед ними, адже мені здавалося, (...) що я недостатньо корився їхнім настановам. Вони мене пробачають, кличуть назад до колишніх дружніх стосунків, і кажуть, що ти (...) мудріший за мене» (CCCCLIV) (Цицерон, 1950, с. 376). Згадані Цицероном емоційні стани – «сердився», «помирився», «пробачають», – купно з діями – «кличуть», «кажуть», – стосуються саме книг. Книги, які мисляться Цицероном як одухотворені особи, провокують його не просто до читання, а саме до спілкування з ними, причому це спілкування передбачає обмін психічними станами (кондиційне спілкування), а також обмін цілями, інтересами, мотивами тощо (мотиваційне спілкування), аж до поведінкових інтеракцій («кличуть» тощо).

Але для того, щоб стати співрозмовником, книга мала набути ознак одухотвореної істоти. Органічне духовне підґрунтя для наведеного висловлювання міг створити панівний на той час політеїстичний світогляд, неодмінною складовою якого є антропоморфічні та анімічні уявлення. Давньоримські автори поширювали ці уявлення на найрізноманітніші створені людиною предмети, скажімо, антична поезія містить численні приклади звернень до вілли, амфори, ліри, дверей (останні взагалі посідають особливе місце в образному арсеналі давньоримських поетів). Більше того, звернення до рукотворних предметів є яскравою ознакою античної авторської літератури на відміну від фольклору, типовою рисою якого є розмови ліричного героя з річкою, деревом, вітром тощо.

Книга як матеріальний предмет стає об'єктом таких уявлень у Давньому Римі, на відміну від «віршів», «пісень», які постають співрозмовниками вже, наприклад у давньогрецького поета Піндара. Давньоримська література містить багато прикладів розмов автора із книгою, що є носієм його власного твору. Таких прикладів багато у творчості Катулла, Горація, Овідія, Персія, згаданого Марціала. Антропоморфічний фактор у цьому разі є так само важливим, хоча ці звернення, попри зовнішню схожість із тими, що є об'єктом цієї розвідки, типологічно є іншими, тому вимагають іншого підходу та заслуговують на окреме дослідження.

Антропоморфічні витоки та похідне від цього антропоморфічне забарвлення є тими чинниками, які певною мірою пояснюють відсутність образів книг як одухотворених істот у літературі християнського середньовіччя. Християнська релігія у період свого становлення жорстко ставилася до будь-яких проявів язичництва, намагаючись ліквідувати їх на всіх рівнях свідомості та практичної діяльності. Зрозуміло, що розмови з книгами за таких умов могли бути розцінені як прояв девіантної (в певному сенсі) поведінки. Втім, це не завадило появі значного масиву книжкової метафорики у літературі як раннього, так і пізнього середньовіччя (Курціус, 2007, с. 342–351), що свідчить про те, що книга у ті часи була невід'ємним елементом способу життя як людини, так і суспільства, причому елементом, позначеним найвищим авторитетом.

Загальновідомо, що однією з рис свідомості людини середньовічної доби було уявлення про те, що все, що написано в книгах, є правдивим та істинним, там не може бути брехні, помилок тощо. «Християнство надало книзі найвищої святості» (Курціус, 2007, с. 341). Великою мірою це уявлення за свою вихідну точку мало визначення статусу книги через аналогію з головною книгою християн – Біблією, читання якої, як вважають тепер, було однією з форм спілкування з Богом (Маркова,

2010а, с. 94). Насправді у такому спілкуванні книга виконувала функції ретранслятора і була, швидше, об'єктом, інструментом комунікації. Прикладом такого використання Біблії, що зовні виглядає як спроба розмови з нею, можна назвати пошук у Біблії відповідей на важливі для вірянина питання. Саме у такий спосіб полегшив свої страждання Августин Блаженний, який так розповідає про пережиту ним духовну кризу: «Я залишив, йдучи, апостольські Послання. Я схопив їх, відкрив і у мовчанні прочитав главу, яка першою трапилася мені на очі», «після цього серце моє залили світло і спокій: зник морок моїх сумнівів» [Кн. 8, XII, 29] (Августин, 2008, с. 194). За вісім століть після Августина саме так намагався отримати схвалення своїх прагнень і дій один із найшанованіших святих католицької церкви св. Франциск Ассізький. У «Квіточках» описується, як він пропонував Бернарду, котрий мав намір у всьому слідувати за Франциском, «попросити Бога вказати угодний Йому шлях за допомогою Євангелія». Після цього священник тричі відкрив Євангеліє, і Франциск, прочитавши відповідні фрагменти, сказав: «Ось порада, яку дає нам Христос» ("Цветочки святого Франциска", 2000, с. 16–17). Євангеліє та Послання апостолів (у випадку Августина) постають як провідники-транслятори божественної волі, тобто, за уявленням Августина і Франциска, це не книга, яка, хоч і є священною, але все одно залишається рукотворним предметом, дає поради; це Господь за посередництва книги повідомляє смертним свою волю.

У XIV ст., на думку Боккаччо, «істинна релігія зміцніла, язичництво знищене, переможна церква панує над ворогом, а тому тепер можна розмірковувати про язичництво і стикатись із ним без жодної небезпеки» (Цит. за: Буркгардт, 1904, с. 247). З огляду на це, розмова з книгою сприймалася сучасниками вже не як ремінісценція язичницьких вірувань, а просто як цікавий і доволі свіжий за сіб художньої виразності. Захоплення Цицероном і загалом античними творами поєдналося з об'єктивними рисами літературного процесу, внаслідок чого з початком інтелектуального руху, який ми тепер називаємо ренесансним гуманізмом, книга набуває, сказати б, відчутної тілесності. У книг з'являються вороги, принаймні, саме так висловлюється Боккаччо у «Генеалогії язичницьких богів»: «скільки ворогів упродовж минулих століть з'явилося у книг (*quanti nemici [...] abbiamo havuto i volumi*). Визнай, що пожежі та повені знищили багато бібліотек» (Boccaccio, 1569, p. 2v).

Ба більше, книги знову починають ображатися, мститися, закликати, волати, радіти. Промовистим підтвердженням цієї тези є запропонована Петраркою тема книг, що плачуть через невідповідність способу їхнього існування їхньому покликанню. У трактаті «Про ліки проти щасливої та нещасної долі» він дещо несподівано виступив проти власника великої приватної бібліотеки (хоча сам таким був) із такими звинуваченнями: «Ти тримаєш у кайданах багато полонених; якби вони вибралися на волю та могли заговорити, вони, можливо, притягли б тебе до судової відповідальності за утримання приватної в'язниці. А тепер вони тихо плачуть, журяться через те, що одна нетруджена та жадібна людина володіє тим, чого потребують так багато старанних» (Петрарка, 1972, с. 184).

Образ книги, яка страждає внаслідок того, що потенційні читачі не можуть користуватися вміщеними у ній скарбами, з багатьох причин став надзвичайно актуальним та популярним. Один із найяскравіших описів книги як живої істоти знаходимо у ще одного гуманіста – Поджо Браччоліні. У своєму листі до Нікколо

Нікколі він описує, як у монастирі Санкт-Галлен знайшов том із твором Квінтіліана. Браччоліні створює надзвичайно ефектний образ книги, яка перебувала у жакливіх умовах, створених неосвіченими та грубими ченцями, які, не усвідомлюючи цінності книг, не вважали за потрібне та й не могли дати лад тому, що їм належить. Стан книги був екстрапольований Браччоліні на автора твору, Квінтіліана, який, «блискучий, елегантний, витончений, сповнений моральності, багатий на жарти муж не міг далі виносити мерзенну тюрму, брудне місце, люту варту. Він був печальний і вкритий брудом, у тому стані, в якому зазвичай перебуває засуджений до смерті, з нечесаною бородою та волоссям, що злиплося від пилу, аби показати своїм обличчям та виглядом, що йому присудили незаслужений вирок. Здавалося, він простягає руки, благаючи квіритів про довіру...» (Ревякіна, 2011, с. 373).

Наведений уривок слід розуміти, із суто культурологічного боку, як прояв позиції Браччоліні, відповідно до якої становище, в якому перебував Квінтіліан, було жакливим через неосвіченість та грубість ченців, які, не усвідомлюючи його значення, не вважали за потрібне та й не могли дати лад тому, що їм належить. Тому сам Браччоліні постає рятівником, котрий, розуміючи, «хто» перед ним, повертає людям «витонченого мужа», тобто багатство, яке вважали втраченим, а самому «мужу» створює умови, гідні його таланту й розуму. Змальована Браччоліні картина покликана водночас викрити неуків-ченців та оспівати гуманістів, які буквально рятують скарби думки задля користі людства.

З іншого боку, Браччоліні у наведеному вислові ототожнює автора та книгу, отже, для нього та інших гуманістів було неважливим, що Цицерон чи Квінтіліан залишили цей світ понад тисячоліття до їхнього народження: читаючи книги з їхніми творами, гуманісти могли спілкуватися із самими авторами.

Варто звернути увагу й на те, що Браччоліні для створення згаданого образу книги-автора, що благає про порятунок, вдався до застосування певних засобів художньої виразності, тобто комбінації метонімії та прозопопеї. Більше того, саму промову книги можна розцінити як засіб діалогізації тексту з метою його урізноманітнення, пожвавлення, збільшення його емоційного впливу. Отже, відоме захоплення гуманістів риторикою могло бути ще одним чинником одухотворення книги через втіленого в ній автора, що обумовило можливість говорити про неї як про живу істоту, котра «простягає руки» і «благає» про порятунок, і цей образ був, та й досі залишається, вражаючим.

Образ книжки, що скаржить на перебування у замкненій скрині, у небутті, й радіє тому, що її врятовано, що вона нарешті йде до світла, до людей, тобто до читачів, зі збереженням браччолінієвого образного ладу, використовує мало не за століття Павло Русин із Кросна, діяльність якого була пов'язана з німецькими та польськими землями. Гуманіст присвячує цілу латиномовну поезію опису стану такої книжки:

Я, що в сховку тім, у сліпій в'язниці
Під замком була при лихім тирані,
Вся, мов та раба, по руках, по спині
Зв'язана туго, (...)

Ось на світло дня виринаю, рада,
Знов яснію вся в білосніжній шаті

(«Слово многоцінне», 2006, с. 45).

На початку XV ст. гуманіст П'єр Паоло Верджеріо у своєму відомому трактаті «Про шляхетні звичаї та вільні науки» вміщує панегірик книгам, котрий на позір є варіацією на тему, запропоновану Цицероном. Верджеріо навіть посилається на автора першоджерела: «О, книги, славетні прикраси (як кажемо ми) та приємні слуги (як справедливо називає їх Цицерон), чесні та слухняні за будь-яких обставин! Адже вони ніколи не набридають, не зчиняють сварок, не жадібні, не хижі, не зухвалі, за твоїм бажанням говорять та замовкають, і завжди наготові перед будь-яким наказом; від них ніколи нічого не почувеш, окрім того, що хочеш і скільки хочеш» (Верджеріо, 1988, с. 88–89). На думку Верджеріо, книги потрібні людині для того, щоб зберігати пам'ять про минуле, тому вони виконують насамперед інструментальну функцію, тобто людина використовує книги задля досягнення якоїсь своєї мети. Хоча Верджеріо зазначає, що книги – це «славетні прикраси», запропонований ним далі перелік їхніх рис дозволяє стверджувати, що його розуміння книг насправді наближається до цицеронового, тобто книги є слугами, які «говорять та замовкають» «за наказом». Книги «слухняні», але «чесні», тобто вони постають як живі істоти, котрим притаманний цілий комплекс суто людських якостей. За триста років майже так само характеризуватиме книги Григорій Сковорода у листі до М. Ковалинського, даючи йому пораду щодо вибору друзів: «Обирати слід щирих, постійних і простих. Про щирю душу кажуть, що вона не задрісна, не злобна, не підла. Прості – не дурні, але відкриті (...). Тому найправильніше я вважаю здобувати друзів мертвих, тобто священні книги» (Сковорода, 1983, с. 407).

П. Браччоліні не був першим, хто ототожнив автора і книгу. Майже за сто років до нього, подібне ставлення висловив Петрарка. У ранньомодерний час саме він, причому у публічний спосіб, чітко артикулював сприйняття книги як автора, з яким можливе спілкування. Він, чудово усвідомлюючи, який резонанс мають його нібито приватні листи, в одному з них описав свої взаємини з томом листів Цицерона. Том стояв на підлозі, біля входу до поетової бібліотеки, притулений до одвірка. Петрарка зачепив його, том упав і вдарив по нозі. Поет пише: «Піднімаю його і жартую: “У чому річ, о мій Цицероне, за що ти мене раниш?” Він – мовчить. (...) Він ранить мене ще і ще раз, я піднімаю його та ставлю вище, гадаючи, що він обурений близькістю до землі» (Петрарка, 1997, с. 560–561). Петрарка, перебуваючи в захваті від творів античної, а саме, давньоримської літератури, настільки перейнявся її авторами, що пішов далі і встановив своєрідний зворотний зв'язок, пишучи листи відомим особам античності (серед них тому самому Цицерону), повідомляючи їм про свої думки та почуття, до речі, не завжди схвальні, як щодо їхніх творів, так і щодо їхніх особистостей.

Цікавою ознакою та водночас непрямым свідченням на користь ставлення до книг як до живих істот й ототожнення їх із авторами, є своєрідна ієрархія обкладинок книг з особистої бібліотеки Федеріго да Монтефельтро, герцога Урбінського. Як відомо, в ті часи обкладинки ще замовлялись власником, тож вони свідчили не лише про його статки, а й про його індивідуальні вподобання. Серед книжок Федеріго, за повідомленням Веспасіано да Бістіччі (Bisticci, 1859), «Біблія, як найголовніше (capo di tutti), була вкрита золотою парчею. Потім – доктори Церкви, кожний вкритий пурпуром та оправлений у срібло, те саме стосується докторів грецьких та латинських, філософів, історій, книг із медицини та докторів сучасних» (р. 98). Обкладинки решти книжок були дешевші та простіші, через те, ма-

буть, про них Бістіччі не згадує. Бажання власника вшанувати певну книгу шляхом оздоблення її дорогими матеріалами свідчило також і про його ставлення до автора цієї книги.

Уособлення автора в книзі з його творами, що уможливило спілкування з ним, виявилось доволі життєздатним та довготривалим. За століття після Браччоліні таке спілкування змальовує Мак'явеллі у листі до Франческо Ветторі. Описуючи своє вимушене довготривале перебування у власному маєтку, він повідомляє: «Коли настає вечір, (...) я вхожу до предковічних товариств стародавніх мужів, де вони мене ласкаво приймають, де мені не соромно з ними говорити й питати про причини їхніх діянь, і вони через свою людяність мені відповідають» (Machiavelli, 1971, р. 1160). Цей лист користується помітною популярністю у сучасних науковців, його часто цитують, але чомусь не звертають уваги на те, що він є відповіддю на лист Ветторі, в якому той описує свій спосіб життя у Римі. Ветторі зазначає, що він має історії Саллюстія, Плутарха, Аппіана Александрійського та ін., «а також тих, які писали про імператорів»: «І з ними минає мій час» (Machiavelli, 1971, р. 1158). Із цих двох листів очевидно, що двоє друзів ведуть загалом схожий спосіб життя, тільки один – у Римі з кардиналами та вельможами, а інший – у скромному маєтку з простолюдом та власною родиною. Але вечорами обидва спілкуються зі «стародавніми мужами», питаючи «про причини їхніх діянь».

Мак'явеллі у згаданому листі пише, що вранці зазвичай гуляє в лісі, з книжкою Данте чи Петрарки, Тібуллу чи Овідія, читаючи про їхні любовні переживання та згадуючи свої, що дає йому «велику насолоду» (Machiavelli, 1971, р. 1159). Тут не йдеться про спілкування з автором чи твором, радше можна говорити про пошук аналогій чи, навпаки, розбіжностей між ситуаціями та переживаннями, що їх відчували інші автори й особисто він. Такий спосіб сприйняття є доволі поширеним, якщо йдеться про ліричні твори. Однак, читаючи твори Тита Лівія та інших істориків, той самий Мак'явеллі та його друг Ветторі ставили давнім авторам питання і потребували відповідей на них, вони намагалися віднайти якісь приклади, поради чи засоби, які допомогли б вивести їхню батьківщину Італію зі стану перманентної кризи. Саме пошук відповідей на власні питання спричинив появу того способу спілкування з книгою, про який йдеться.

Запорукою такого спілкування є високий ступінь емоційності та складна емоційна організація читача. Це уможливлює автокомунікацію, яка свідчить про вихід особи на якісно інший рівень психологічного розвитку. Якщо автокомунікація не дає відповідей на питання, їх починають шукати у книгах та у їх авторів. Отже, спілкування (саме спілкування, а не просте читання) з книгами та авторами можна вважати окремим проявом, або наслідком потреби в автокомунікації.

З огляду на це, ранній Ренесанс (XIV–XV ст.) можна вважати добою, для якої є характерним бачення книг як суб'єктів спілкування та зародження спілкування читача з автором. Хоча, як ми бачимо, поодинокі паростки цього феномену наявні вже у культурі Давнього Риму, а середньовіччя подає окремі приклади такого спілкування, але не з книгами взагалі, а з однією книгою – Біблією, більш-менш помітні прояви цього явища, котрі дозволяють вважати його феноменом тогочасної та пізнішої культури, зустрічаються саме в ренесансній культурі. Причинами його оформлення саме у добу раннього Ренесансу (XIV–XV ст.) можна вважати, насамперед, розвиток тогочасної літератури, ознайомлення з великим масивом

творів античної літератури, перші успіхи книгодрукування, підвищення рівня освіти та розширення можливостей для її здобуття. Велике значення мало також те, що терези громадської думки невпинно хилилися в бік «життя діяльного», а емоційний бік життя людини ставав дедалі значнішим і помітнішим (це можна підтвердити хоча би тим, що емоційні реакції людей саме в цю добу ставали об'єктом уваги митців). Внаслідок цього самозаглиблення та спекулятивний спосіб пізнання, характерний для попередньої доби, втрачали актуальність, особи у пізнанні «реального себе» потрібна була допомога, і вона шукала її в книгах.

Наприкінці XV – на початку XVI ст. італійське суспільство зазнало істотних змін. Політичні та військові потрясіння суттєво змінили емоційний та світоглядний портрет доби. Як зауважив Л. Баткін (1975), «Леонардо Бруні [у першій половині XV ст. – М. К.] розумів історію як «прогрес вільних народів». За століття жодний італієць вже не поділяв цієї приємної омани» (с. 176). Іноземні вторгнення, занепад комунального устрою, зміна європейської торговельної кон'юнктури та економічний занепад італійських міст, спричинили переосмислення уявлень, цінностей, смакових переважень. Актуальним ставав інший тип особистості. Зокрема, один із найпоказовіших ідеальних типів цього часу Придворний, як його описував Кастільйоне, мав бути галантним, але не мав бути щирим, він повинен був милуватися, але не захоплюватися. Це зумовило зміни емоційних реакцій: безпосереднє сприйняття предметів і явищ поступилося місцем певним моделям, які передбачали відсторонену, інтелектуалізовану та естетизовану реакцію. За цих умов бачення книги як істоти, що говорить, радіє чи страждає, могло сприйматися навколишнім середовищем, якщо й не девіантним, як колись, проте анахронічним.

Окрім того, внаслідок зростання мало не за експоненціальним типом кількості книжок, помітного збільшення кількості приватних бібліотек та розширення соціального складу їх власників, змінилося ставлення до книг та до читання. У цей період книга вже не є чимось унікальним, поступово вона стає звичним, буденним елементом життя. Так само звичним, повсякденним елементом способу життя поступово стає читання.

Але змінилися очікування читачів від книги: притаманний періодам занепаду соціальний песимізм та розчарування спричинили те, що поради й відповіді на запитання вже не цікавили. У книжках почали шукати інформацію та/або насолоду.

Потреба в інформації (в широкому сенсі) спричинила перехід до т. зв. прагматичного читання, коли читач передовсім виступає користувачем, а книга, відповідно, – джерелом робочого матеріалу, робочим інструментом інтелектуальної праці (Маркова, 2010b, с. 46). Іншими словами, однією з основних функцій книги стає задоволення попиту на інформацію, яку читач може знайти у книгах у вигляді фактів, ідей, висловів тощо. Ставлення читача до книги набуває певною мірою споживацьких рис, стає раціональним, розсудливим і тверезим, що на досить тривалий час зробило розмови з книгою неактуальними.

Ренесанс істотно посилив естетичний та гедоністичний аспекти знайомства читача з літературним твором. Окремі прояви цього можна помітити вже у другій половині XIV ст. З часом формування великого масиву авторської художньої літератури національними мовами призвело до того, що вже у XVI ст. пошук задоволення та насолода стали одними з панівних чинників, котрі зумовлювали звернення читачів до літературних творів, отже, й до книг. У цьому разі, як і у

попередньому, ставлення читача до книги так само набуває дещо споживацького відтінку, що упродовж тривалого часу унеможливило сприйняття книги як одухотвореної істоти.

Втім, констатацію появи споживацьких настроїв у ренесансних читачів не слід розуміти як негативну характеристику. Це була об'єктивна тенденція, котра мала різні наслідки, одним із яких можна вважати, наприклад, істотне збільшення обсягу наукового знання у XVII ст. та в наступні часи, формування усталених методів наукового пошуку тощо. З іншого боку, урізноманітнення чинників звернення до книги свідчить про подальшу індивідуалізацію, вибірковість, утвердження та поширення свідомого підходу до вибору книг і до читання, внаслідок чого книга стає особистим духовним надбанням читача, імпліцитно – частиною його особистості.

В наш час пошук інформації та задоволення також можна вважати головними мотивами, що формують читацький інтерес та відповідні запити. Цьому сприяє домінування електронних засобів поширення та зберігання інформації, а саме, електронних книжок, які мають очевидні переваги: швидкість, доступність, порівняно невелика вартість, відсутність потреби у місці для зберігання тощо. Але водночас така тенденція призвела до того, що книга почала втрачати свою зовнішню індивідуальність. В. Маркова (2010b) зауважила, що «читач ніколи не має справу з текстом у чистому вигляді, він завжди “упакований” у певну форму (...). І будь-яка форма завжди впливає на сприйняття змісту» (с. 44). Форма також великою мірою впливає на виникнення індивідуального ставлення до книги та закріплення її образу в пам'яті. Поширення електронної книги має свої особливості, небезпечні для самої книги: читачам дедалі складніше асоціювати твір із певною обкладинкою, шрифтом, папером, отже, із власними зоровими та тактильними відчуттями, на полях електронної книги не можна залишити позначки власним почерком і, відповідно, побачивши їх за якийсь час, зробити висновок про те, як змінилися власні реакції, тощо. Це впливає на сприйняття як тексту, так і його автора, тому ставлення до книги як до співрозмовника стає дедалі проблематичнішим.

ВИСНОВКИ.

Перші ознаки набуття книгою статусу суб'єкта спілкування можна помітити задовго до Ренесансу, а саме – у Давньому Римі, в доробку Марка Тулія Цицерона та деяких пізніших авторів. Культура середньовіччя не дає прикладів, які дозволяють визнати за книгою в ті часи статус суб'єкта комунікації. Ренесанс, навпаки, часто та доволі різноманітно використовує мотив спілкування із книгою як з одухотвореною особою та з автором, уособленим у книзі. У пізніші часи потреба в інформації (в широкому сенсі) спричинила перехід до т. зв. прагматичного читання, внаслідок чого ставлення читача до книги набуває певною мірою споживацьких рис, стає раціональним, розсудливим і тверезим. Це на досить тривалий час зробило розмови із книгою неактуальними. Ця тенденція зберігається й навіть посилюється в наш час через поширення електронної книги, що нівелює багато притаманних книзі особливостей, які визначають її сприйняття.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Августин Аврелий. Исповедь / пер. с лат. М. Е. Сергеенко. Санкт-Петербург : Азбука-классика, 2008. 392 с.
- Амесс Ж. Схоластическая модель чтения. *История чтения в западном мире от Античности до наших дней* / ред.-сост. Г. Кавалло, Р. Шартье. Москва, 2008. С. 138–160.
- Баткин Л. М. К проблеме историзма в итальянской культуре эпохи Возрождения. *История философии и вопросы культуры* / ред. М. А. Лифшиц. Москва, 1975. С. 167–189.
- Буркгардт Я. Культура Италии в эпоху Возрождения. В 2 т. Т. 1. Санкт-Петербург : Изд-во Пирожкова, 1904. 423 с.
- Верджерио П. П. О благородных нравах и свободных науках. *Итальянский гуманизм эпохи Возрождения*. В 2 т. Т. 2. Саратов, 1988. С. 71–107.
- Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя / пер. з нім. А. Онишка. Львів : Літопис, 2007. 732 с.
- Куфаев М. Н. Избранное. Труды по книговедению и библиографоведению. Москва : Книга, 1981. 224 с.
- Лотман Ю. М. Семиотика культуры и понятие текста. *Труды по знаковым системам*. 1981. Т. 12. С. 3–7.
- Малахов В. А. Спілкування. *Філософський енциклопедичний словник* / гол. редкол. В. І. Шинкарук. Київ, 2002. С. 603–604.
- Маркова В. Книга в соціально-комунікативному просторі: минуле, сучасне, майбутнє : монографія. Харків : ХДАК, 2010а. 252 с.
- Маркова В. А. Читач як комунікативний діяч. *Вісник Книжкової палати*. 2010b. № 5. С. 43–47.
- Маркова В. А. Методологічні засади вивчення книжкової комунікації. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 2. С. 42–44.
- Петрарка Ф. Об изобилии книг. *Книга. Исследования и материалы*. Москва, 1972. Вып. 25. С. 181–184.
- Петрарка Ф. Канцоньере. Моя тайна, или Книга бесед о презрении к миру. Книга писем о делах повседневных. Старческие письма. Москва : РОСАД, 1997. 736 с.
- Ревякина Н. В. Книжники Возрождения (Поджо Браччолини и Никколо Никколи). *Книга и литература в культурном пространстве эпох (XI–XX века)* : сб. науч. ст. / сост. и отв. ред.: О. Н. Фокина, В. Н. Алексеев. Новосибирск, 2011. С. 371–376.
- Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. Київ : Наук. думка, 1983. 543 с.
- Слово многоцінне. Хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу та Барокко XV–XVIII століть. Кн. 1 / упоряд.: В. Шевчук, В. Яременко. Київ : Аконті, 2006. 799 с.
- Цветочки святого Франциска Ассизского. Москва : ЭКСМО-Пресс, 2000. 480 с.
- Цицерон Марк Туллий. Письма к Аттику, близким, брату Квинту, М. Бруту / пер. с лат. В. Горенштейна. В 3 т. Т. 2. Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1950.
- Bisticci, V. da. Vite di uomini illustri del secolo XV. Firenze : Barbèra, Bianchi e comp., 1859. 564 p.
- Voccaccio G. La genealogia de gli dei de gentili / Trad. per Gioseppe Betussi da Bassano. Venezia : G. Sansovino, 1569. 263 p.
- Chartier R. Le monde comme représentation. *Annales*. 1989. Vol. 44, № 6. P. 1505–1520.
- Machiavelli N. Tutte le oper / A cura di Mario Martelli. Firenze : Sansoni Editore, 1971. 1350 p.

REFERENCES

- Avgustin Avrelii. (2008). *Ispoved' [Confession]* (M. E. Sergeenko, Trans.). Azbuka-klassika [in Russian].
- Amess, Zh. (2008). Skholasticheskaya model' chteniya [Scholastic model of reading]. In G. Cavallo, & R. Chartier (Eds.), *Istoriya chteniya v zapadnom mire ot Antichnosti do nashikh dnei [The History of Reading in the Western World from Antiquity to the Present Day]* (pp. 138–160). FAIR [in Russian].
- Batkin, L. M. (1975). K probleme istorizma v ital'yanskoi kul'ture epokhi Vozrozhdeniya [On the problem of historicism in the Renaissance Italian culture]. In M. A. Lifshits (Ed.), *Istoriya filosofii i voprosy kul'tury [History of philosophy and cultural issues]* (pp. 167–189). Nauka [in Russian].
- Burkgardt, Ya. (1904). *Kul'tura Italii v epokhu Vozrozhdeniya [The Civilization of the Renaissance in Italy]* (Vol. 1). Izdatel'stvo Pirozhkova [in Russian].
- Verdzherio, P. P. (1988). O blagorodnykh nravakh i svobodnykh naukakh [On the Noble Manners and Liberal Studies]. In *Ital'yanskii gumanizm epokhi Vozrozhdeniya [Italian Renaissance humanism]* (Vol. 2, pp. 71–107). Izdatel'stvo Saratovskogo universiteta [in Russian].
- Kurtsius, E. R. (2007). *Yevropeiska literatura i latynske serednovichchia [European literature and Latin Middle Ages]* (A. Onyshko, Trans.). Litopys [in Ukrainian].
- Kufaev, M. N. (1981). *Izbrannoe. Trudy po knigovedeniyu i bibliografovedeniyu [Selected Works. Works on book studies and bibliography studies]*. Kniga [in Russian].
- Lotman, Yu. M. (1981). Semiotika kul'tury i ponyatie teksta [Semiotics of culture and concept of text]. *Trudy po znakovym sistemam*, 12, 3–7 [in Russian].
- Malakhov, V. A. (2002). Spilkuvannia [Intercommunication]. In V. I. Shynkaruk (Ed.), *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]* (pp. 603–604). Abrys [in Ukrainian].
- Markova, V. (2010a). *Knyha v sotsialno-komunikatyvnomu prostori: mynule, suchasne, maibutnie [Book in the social and communicative space: past, present, future]* [Monograph]. KhDAK [in Ukrainian].
- Markova, V. A. (2010b). Chytach yak komunikatyvnyi diiach [Reader as communicative actor]. *Bulletin of the Book Chamber*, 5, 43–47 [in Ukrainian].
- Markova, V. A. (2014). Metodolohichni zasady vyvchennia knyzhkovoї komunikatsii [Methodological basis of book communication]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 42–44 [in Ukrainian].
- Petrarka, F. (1972). Ob izobilii knig [On abundance of books]. In *Kniga. Issledovaniya i materialy [The Book. Researches and Materials]* (Iss. 25, pp. 181–184). Kniga [in Russian].
- Petrarka, F. (1997). *Kantson'ere. Moya taina, ili Kniga besed o prezrenii k miru. Kniga pisem o delakh povsednevnykh. Starcheskie pis'ma [Canzoniere. My secret book. Letters on matters familiar. Letters of Seniles]*. ROSAD [in Russian].
- Revyakina, N. V. (2011). Knizhniki Vozrozhdeniya (Podzho Brachcholini i Nikkolo Nikkoli) [Book lovers in Renaissance (Poggio Bracciolini and Niccolo Niccoli)]. In O. N. Fokina, & V. N. Alekseev (Eds.), *Kniga i literatura v kul'turnom prostranstve epokh (XI–XX veka) [Book and Literature in the Cultural Space of Epochs (XI–XX centuries)]* (pp. 371–376). Novosibirskii gosudarstvennyi universitet [in Russian].
- Skovoroda, H. (1983). *Virshi. Pisni. Baiky. Dialogy. Traktaty. Prytchi. Prozovi perekłady. Lysty [Poems. Songs. Fairy tales. Dialogues. Treatises. Parables. Prose translations. Leaves]*. Naukova dumka [in Ukrainian].
- Shevchuk, V., & Yaremenko, V. (Comps.). (2006). *Slovo mnohotsinne. Khrestomatiia ukrainskoi literatury, stvorenoi riznymi movamy v epokhu Renesansu ta Barokko XV–XVIII stolit [Word inestimable. Reading book in Ukrainian literature, composed in various languages in the Renaissance and Baroque]* (Vol. 1). Akonit [in Ukrainian].

- Tsvetochki svyatogo Frantsiska Assizskogo [The flowers of Saint Francis of Assisi].* (2000). EKSMO-Press [in Russian].
- Tsitseron Mark Tullii. (1950). *Pis'ma k Attiku, blizkim, bratu Kvintu, M. Brutu [Letters to Atticus, relatives, brother Quintus, M. Brutus]* (V. Gorenshtein, Trans., Vol. 2). Izdatel'stvo AN SSSR [in Russian].
- Bisticci, V. da. (1859). *Vite di uomini illustri del secolo XV [Lives of illustrious men of the fifteenth century]*. Barbèra, Bianchi e comp. [in Italian].
- Boccaccio, G. (1569). *La genealogia de gli dei de gentili [The genealogy of the gods of gentiles]* (Trad. per Gioseppe Betussi da Bassano). G. Sansovino [in Italian].
- Chartier, R. (1989). Le monde comme représentation [The world as representation]. *Annales*, 44(6), 1505–1520 [in French].
- Machiavelli, N. (1971). *Tutte le oper [All oper]* (A cura di Mario Martelli). Sansoni Editore [in Italian].

UDC 002.2:316.775.4](450) "715"

Maria Kushnareva,
Researcher, Information and Analytical Department,
Presidents of Ukraine Collection of
the National Library of Ukraine named
after V. I. Vernadsky, PhD in Philosophy
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: mariakushn8@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3361-8838>

THE PHENOMENON OF THE BOOK AS AN INTERCOMMUNICATION SUBJECT: RENAISSANCE PRACTICES IN MODERN REFLECTIONS

The paper presents the study of *book-reader* relations within the known triad *book-œuvre-reader*. It was reader's perception of a book, not œuvre as a piece of literature work that became the object of the study. The study is based on Yu. Lotman's conceptual observations on text functions and status; and modern Ukrainian researcher V. Markova's ones on book communication. The ground for conclusions was obtained via analysis of mentions on a book as a person (descriptions, addresses) and communication with the book which could be found in literature texts of various genres (poems, letters, hagiography, humanists' treatises etc.) composed by Ancient Roman, Italian Middle Ages and Renaissance authors.

The focus of the paper is an attempt to complement present scheme of book communication with levels *reader-book* and *reader-author*. The emergence and maintaining of the association of an author with his work and the book that contains this work, in the reader's consciousness, is justified. It has been shown that communication which takes place at these levels could be regarded as an intercommunication, so *book* and *book/author* in turn, as intercommunication subjects.

Analysis of Renaissance authors' œuvres has allowed proving that besides being mean for information transfer, the book became a source of emotions and motives, and readers used to talk to the book about it through reader's questions addressing the book, and it means the questions are for its author. It makes it possible to state that the book takes part in a conditioned and motivational intercommunication. It is found out that an extrapolation of the author's personality to the book influenced the reader's attitude to the book.

First signs that the book became not just a means of communication but its participant could be obtained in the culture of Ancient Rome, namely in Cicero's letters and poems of some other authors. The culture of the European Middle Ages provides us with some samples which could allow us to recognize the book only as a conductor of communication. Renaissance authors in turn often used the motif of intercommunication with books in fruitful and different ways. Later the need in information in a broad sense had caused so-called pragmatic reading. As a result position of reader's demand to the book became more consumerist, more rational, reasonable. Reader's intercommunication with a book had lost its actuality for a long time. Nowadays, because of the dissemination of electronic books, a reader's intercommunication with a book seems unlikely.

Keywords: book, communication, intercommunication, reader interest, reader motivation, literature, Italian Renaissance, Renaissance humanism.

**ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ
ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ**

**APPLIED ASPECTS
OF INFORMATION,
LIBRARY AND ARCHIVAL AFFAIRS**

УДК 027.7:005.941:[004.771:614.46(477)]
DOI: 10.31866/2616-7654.6.2020.218608

БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ ПЕРСОНАЛУ

*Тетяна Колесникова,
директорка науково-технічної бібліотеки
Дніпровського національного університету
залізничного транспорту імені академіка
В. Лазаряна, кандидат наук із соціальних
комунікацій, старший науковий
співробітник (Дніпро, Україна)
e-mail: chief.library@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4603-4375>*

Невизначеність поточного навчального року та довгострокового майбутнього в закладах вищої освіти (ЗВО) України і світу, суттєві зміни у національній вищій освіті, дистанціювання процесів навчання й досліджень вимагають термінового комунікативного перезавантаження бібліотеки. Мета статті: а) визначення та характеристика особливостей організації віддалено працюючих команд (колективів) бібліотек ЗВО на етапі переведення бібліотечних колективів на дистанційну роботу; б) виявлення підходів, які вже мають місце в Україні в умовах розвитку епідемії COVID-19. Автором досліджувався адміністративний аспект початкового етапу організації переведення колективів бібліотек ЗВО України на дистанційну роботу в перші 2 місяці (13.03–13.05.2020 р.) запровадження карантину в зв'язку з пандемією COVID-19. Здійснено ґрунтовний аналіз фахової літератури, сайтів бібліотек і бібліотечних асоціацій, соціальних мереж та саморефлексії власного досвіду як директорки університетської бібліотеки під час пандемії. Проведені інтерв'ю (22–24 квітня 2020 р.) із 8 директорами бібліотек ЗВО України з метою кращого розуміння організаційних моментів при необхідності швидкого переведення персоналу на віддалену роботу. Здійснено онлайн-анкетування (25–31 травня 2020 р.) 63 керівників і провідних фахівців бібліотек ЗВО України на тему «Моделі віддаленої роботи колективів університетських бібліотек в умовах невизначеності». Визначено першочергові дії керівництва бібліотеки та етапи цих дій при переведенні бібліотечних колективів на віддалену роботу. Виявлено та охарактеризовано чотири моделі організації віддалено працюючих команд (колективів): Модель 1 – «Еталонна»; Модель 2 – «Профі»; Модель 3 – «Стартова»; Модель 4 – «Zero conditional» (умовно нульова). Згідно з аналізом даних онлайн-анкетування, до Моделі 1 свою бібліотеку віднесли 11,11 % респондентів, до Моделі 2 – 50,79 %, до Моделі 3 – 38,10 %, до Моделі 4 – 0 %. Також 93,65 % респондентів підтвердили, що в бібліотеках ЗВО України відбулася швидка адаптація бібліотекарів до віддаленої роботи, обов'язковий компонент якої – поліпшення професійних компетентностей.

Ключові слова: бібліотеки закладів вищої освіти, управління бібліотекою, організація роботи віддалених команд, моделі віддалено працюючих колективів, бібліотечний персонал, COVID-19, Україна.

ВСТУП.

Пандемія COVID-19 створила неочікувані виклики для публічного й академічного просторів бібліотек і бібліотекарів, які, втім, швидко адаптувалися та зробили свого роду «квантовий стрибок» у нові правила соціальної практики ("A Telecommuting Team", 2020; "Certainly never a boring moment", 2020; "COVID-19 and the Global Library Field", 2020; "Бібліотеки в умовах пандемії", 2020).

Фізичне дистанціювання та соціальна згуртованість – це те, що допомагає зменшити негативний вплив пандемії коронавірусу на наше суспільство. Водночас дуже поширеним є поняття «соціальне дистанціювання» як збереження безпечної відстані між людьми з метою зниження ризику передачі вірусу від однієї людини до іншої (Pearce, 2020).

Робота віддалено і до епідемії COVID-19 отримувала все більшого поширення в світі серед сучасних фахівців. Можливість працювати з будь-якого зручного місця забезпечує більшу гнучкість, більший баланс між роботою та особистим життям, а також може підвищити продуктивність ("15 Culture-Building Tips", 2020).

Поняття «віддалена робота» (telework, telecommuting, teleworking), що з'явилося у 1973 р. завдяки Jack Nilles (директор із міждисциплінарних досліджень, University of Southern California), означає роботу вдома, з використанням інформаційних технологій і телекомунікацій для заміни поїздок до офісу, пов'язаних із роботою ("Jack Nilles", 2018). Паралельно із цим часто англійською використовується поняття «remote work(ing)».

При швидкій і несподіваній адаптації до віддаленої роботи з дому та віртуалізованих операцій деякі способи підтримки бібліотеками світу спільнот своїх закладів вищої освіти (ЗВО) припинені, інші – змінили фокус, треті – стали активно розвиватися. Наприклад, велика частина роботи з наукової комунікації, що включає в себе сприяння дослідникам, підтримку публікаційної діяльності та просування університету в міжнародних рейтингах, може бути розширена (Kolesnykova & Matveyeva, 2019; Yur & Kozhayeva, 2019). Це саме стосується й бібліотечних сервісів для дистанційного навчання студентів і викладацьких практик (Kolesnykova, 2019), у т. ч. внормованих стандартами. Наприклад, такими як «Standards for Distance Learning Library Services» (2008), затвердженим The Association of College & Research Libraries – ACRL (підрозділ American Library Association) ще в 2008 р. і періодично поновлюваним у відповідь на вдосконалення практик дистанційних форм навчання студентів.

При цьому вже понад 10 років, задовго до поточного спалаху COVID-19, бібліотеки ЗВО, працюючи в галузі дослідницької та освітньої інфраструктури, постійно підтримували комунікацію в мережах, обмінювалися e-mail, текстовими повідомленнями через ICQ (системи спілкування в реальному часі), їх працівники брали участь в онлайн-зустрічах, співпрацювали через Google Docs (Brooks-Kieffer, 2012; Duncan, 2008; Azami et al., 2018).

Але невизначеність поточного навчального року в закладах вищої освіти світу й України та, тим більше, – довгострокового майбутнього, пришвидшує темпи масового переходу бібліотек на дистанційну роботу, комунікування між собою та користувачами в цифровому форматі.

В рамках цього дослідження невизначеність (uncertainty) розуміється як відсутність або нестача визначення чи інформації про будь-що; це ситуація, пов'яз-

зана з недосконалою або невідомою інформацією ("Uncertainty", 2020). Невизначеність в організаційно-економічних системах передбачає неоднозначність реалізації подій, які породжуються факторами невідомої природи, та сприймається як можливість вибору альтернатив і множинність даного вибору (варіативність вибору). За Е. А. Kuzmin (2018), принцип невизначеності для загальних систем управління передбачає неоднозначність результатів, мінливість і багато-векторність майбутньої траєкторії розвитку.

Сьогодні фокус обов'язків і ролей бібліотек ЗВО, який через економічну кризу в Україні, консерватизм професії та інші фактори вкрай повільно зміщувався в бік віртуальних комунікацій, потребує дуже швидкого переміщення. При цьому новий онлайн-формат послуг вкрай важливий і для виживання самої бібліотеки як структури, затребуваної спільнотою. Історик медицини і філософ Чарльз Розенберг (Rosenberg, 1989) стверджував, що епідемії чинять тиск на суспільства, які вони вражають, і слугують інструментом для відбору проб при соціальному аналізі. Вони виявляють, що справді важливо для населення. Підкреслюю, що у співтоваристві свого закладу вищої освіти бібліотека, як правило, є надійним інформаційним центром, якому довіряють і де завжди можна отримати релевантну, оперативну, цінну інформацію та широкий перелік різноманітних послуг (Колесникова, 2016). Нам необхідно зберегти, а можливо, і зміцнити цю довіру, перенісши при цьому комунікацію з користувачами й між самими бібліотекарями в цифровий простір та використовуючи широкий набір інструментів взаємодії. Безумовно, при цьому змінюється комунікаційна модель діяльності бібліотеки (Колесникова, 2012).

Оскільки епідемія COVID-19 змушує ЗВО та їх бібліотеки працювати з дому, важливо дослідити, як бібліотекарі – працівники інтелектуальної праці, долають проблеми, пов'язані зі зміною робочого середовища, як вони зорганізуються у віртуальні колективи, виконують звичайну роботу за допомогою технічних засобів; а також вивчити організаційні, поведінкові та соціальні наслідки пандемії в академічному бібліотечному середовищі.

Автора в контексті даного дослідження цікавить, насамперед, адміністративний аспект початкового етапу організації переведення бібліотечних колективів на дистанційну роботу. Тобто, зміна внутрішнього комунікативного середовища (внутрішні інформаційні потоки та зв'язки, що утворилися в процесі оновленої взаємодії комунікантів-бібліотекарів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації).

Невизначеність поточного навчального року та довгострокового майбутнього в закладах вищої освіти світу й України, суттєві зміни у національній вищій освіті, дистанціювання процесів навчання й досліджень вимагають термінового комунікативного перезавантаження бібліотек. **Мета статті** – визначення та характеристика особливостей організації віддалено працюючих команд (колективів) бібліотек закладів вищої освіти на етапі переведення бібліотечних колективів на дистанційну роботу і встановлення, які організаційні підходи вже мають місце в умовах розвитку епідемії COVID-19.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ.

Оскільки заклади вищої освіти, їх бібліотеки, а також бібліотечні асоціації різних країн закривають свої будівлі (офіси) для фізичного відвідування, виникає

багато проблем, пов'язаних із ефективним управлінням віддаленою роботою бібліотечних колективів ("Managing remote working", 2020).

З метою допомоги керівникам академічних бібліотек, підтримки їх лідерських позицій у цей час потрясінь і невизначеностей наприкінці квітня 2020 р. некомерційна організація Ithaka S + R (США), що спеціалізується на сумісних цифрових стратегіях і дослідженнях для вищої освіти і мистецтва, організувала для більше ніж 40 директорів академічних бібліотек 5 круглих столів (Lutz & Schonfeld, 2020). Роздуми керівників про важливість благополуччя співробітників і про кроки, які вони зробили для забезпечення їх підтримки, стосувалися: фізичного та емоційного здоров'я, технологій, захисту робочих місць, професійного розвитку, фізичної ізоляції та соціальної згуртованості.

Бібліотечні асоціації із 17 європейських країн – Болгарії, Кіпру, Данії, Естонії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Ірландії, Італії, Латвії, Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Португалії, Іспанії, Швеції та Швейцарії – взяли участь в опитуванні щодо зусиль, докладених бібліотеками Європи в пом'якшенні шкідливих наслідків спалаху COVID-19 для людей, та можливих подальших сценаріїв розвитку ("A European library agenda", 2020). Опитування було організоване Європейським бюро бібліотечних, інформаційних та документаційних асоціацій (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations, EBLIDA) та проводилося протягом квітня 2020 р. Звіт має назву «Think the unthinkable» («Думай про немислиме»); це список кращих практик, порядок денний для європейських бібліотек і практичний посібник з європейських структурних та інвестиційних фондів на 2021–2027 рр. Для EBLIDA – це спосіб показати, як «немислиме» може стати реальністю в європейських бібліотеках.

Коли пандемія COVID-19 закрила кампуси, бібліотеки допомогли врятувати освітній процес весняного семестру, підтримуючи дистанційне навчання (зокрема, бібліотеки брали участь у створенні онлайн-контенту для студентів, розробці навчальних програм і дистанційних курсів) (Lutz & Schonfeld, 2020; Tranfield et al., 2020). Але негативні наслідки пандемії призвели до скорочення бюджетів вищої освіти, тому лідери бібліотек у найближчі місяці й роки зіткнуться із ще більшим тиском та повинні будуть розглянути перспективи консолідації і скорочення послуг (Enis, 2020).

Крім того, в перші дні переведення бібліотекарів (та інших співробітників ЗВО) на віддалену роботу вдома для роботодавців актуальною стала проблема безпеки для працівників, оскільки домашній офіс раніше був не правилом, а винятком. Тому, наприклад, Інспекція праці Норвегії розробила ряд законів і постанов, які застосовуються при використанні домашнього офісу та закріплені в Законі про робоче середовище (Landøy & Færevaa, 2020). Додатково до письмових угод між працівником і роботодавцем, враховується стан домашнього робочого середовища та його обладнання, мікроклімат у приміщенні та рівень безпеки при використанні обладнання будинку. Крім того, адміністрація University of Bergen (Norway) разом із профспілками почала розробку майбутньої моделі використання домашніх офісів у неробочий час для адміністраторів усіх рівнів і ІТ-персоналу (Там само).

Кадрові питання. Директори 40 академічних бібліотек США під час проведення круглих столів наприкінці квітня 2020 р., організованих Ithaka S+R, конста-

тують, що вже має місце призупинення прийому на роботу (навіть при наявності вакантних місць) та переміщення (підвищення) в посаді (Lutz & Schonfeld, 2020). А в деяких академічних бібліотеках вже почалися відпустки і звільнення. При цьому бібліотекарі зі статусом викладачів будуть захищені від звільнень, тому скорочення обов'язково стосуватимуться інших співробітників бібліотеки, насамперед відповідальних за обробку та обіг матеріальних ресурсів (Там само).

Водночас А. Landøy та Т. Færevaaг (2020) відмічають, що в University of Bergen (Norway) з перших днів закриття адміністрацією було наголошено, що ніхто не втратить роботу і не буде відстороненим (включаючи студентів, які працюють помічниками бібліотекарів, і співробітників проєктів у Спеціальних раритетних колекціях). При сьогоднішній кризовій ситуації не має значення неможливість застосування порівняльних графіків роботи до пандемії та під час неї, оскільки праця є асинхронною (Rysavy & Michalak, 2020).

Вчені констатують, що у підготовлених до роботи в цифровому середовищі бібліотечних колективах успішніше реалізується управлінський аспект (Lutz & Schonfeld, 2020). Наприклад, така підготовленість дала змогу швидко сконцентрувати увагу співробітників на виконанні завдань саме під час робочої зміни, а також, за допомогою щоденного звітування, залучити їх до відповідальності за свою роботу. Така підзвітність відповідала очікуванням з боку керівників бібліотек і відділів кадрів (Michalak & Rysavy, 2020; Колесникова, 2020а).

До того ж, світова спільнота бібліотек ЗВО вже мала приклади створення посад для підтримки активно впроваджуваних віртуальних послуг, з урахуванням зменшення необхідності фізичної присутності працівника в бібліотеці (Brooks-Kieffer, 2012; Duncan, 2008; Azami et al., 2018).

Наприклад, М. D. Т. Rysavy та R. Michalak (2020) згадують, як ще в 2012 р. бібліотекарка, обов'язки якої зі спільного використання цифрових ресурсів потребували її адміністрування та не були публічними, виконувала більшу частину своїх завдань із комп'ютера вдома. До університетської бібліотеки вона приїздила двічі на тиждень, щоб бути присутньою на зборах університетських комітетів або зборах персоналу.

Як намагалися виконати звичайну роботу? А. Landøy та Т. Færevaaг (2020) наголошують на появі термінової і масової потреби для університетських спільнот Норвегії в альтернативних рішеннях для навчання, керівництва, досліджень тощо. Фізичне закриття норвезьких університетів з 12 березня 2020 р. спричинило негайні та прямі наслідки для майже 280 000 студентів і понад 38 000 співробітників, зокрема бібліотекарів. Щоб не припиняти роботу, кілька завзятих бібліотекарів University of Bergen (Norway), діяльність яких потребувала фізичного контакту з друкованою літературою та не могла бути швидко перенаправлена на інші види робіт, знайшли можливість (із дотриманням заходів безпеки) потрапити в будівлі, щоб забрати додому всі книги, які були в робочому процесі та потребували класифікації та каталогізації (Там само).

К. D. Lutz та R. C. Schonfeld (2020) повідомляють про аналогічні випадки короткотермінової роботи деяких бібліотекарів у фізичних приміщеннях бібліотеки з метою сканування резервів курсів та спеціальних колекцій.

Такі ж практики виходу із кризової ситуації науково-технічної бібліотеки Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна представлено автором цієї статті (Колесникова, 2020b).

Технології. З метою забезпечення ефективної віддаленої співпраці бібліотечних працівників, керівник повинен знайти способи створення сильних команд за допомогою віртуальних інструментів і послуг (Altman, 2020). Концепція та практика віддаленої роботи в бібліотечних технічних службах не нова, але масштаби і швидкість переходу на неї для багатьох бібліотек через пандемію COVID-19 стали безпрецедентними (Craft, 2020).

Потенційні напрямки досліджень COVID-19 та інформаційних систем розглядають Р. J. Ågerfalk, К. Conboy та М. D. Myers (2020). Автори обговорюють чотири основні області для дослідження інформаційних систем: 1) центральне значення інформації в катастрофі COVID-19; 2) цінність та успіх інформаційних систем під час пандемії; 3) поведінкові, тимчасові, соціальні та організаційні аспекти; 4) негативну роль, яку інформаційні системи можуть зіграти під час пандемії.

Раптово працівники розумової праці змушені були об'єднатись у віртуальні команди та значно актуалізувати свої технологічні можливості для виконання роботи, взаємодії зі своїми колегами, в поєднанні з додатковим тиском управління домашнім середовищем, яке може не підходити для робочих цілей (Waizenegger et al., 2020). Функціональні можливості при командній співпраці під час ізоляції, спричиненої епідемією COVID-19, залишилися майже такими ж, як і до неї.

Перехід університетських бібліотекарів від особистої роботи у фізичній бібліотеці до досвіду роботи вдома як у віртуальному офісі був для деяких менш руйнівним, а для когось – достатньо травматичним. На це, безумовно, впливає як ступінь підготовленості бібліотекарів до віддаленої роботи, так і наявність необхідного ІТ-обладнання, засобів зв'язку та достатньої пропускної здатності домашнього інтернету. Цей фактор також був одним із вирішальних у тому, що деякі бібліотеки вже протягом 5–7 днів змогли організувати віддалену роботу своїх працівників завдяки постійному застосуванню в щоденних робочих практиках численних цифрових інструментів і систем (Michalak & Rysavy, 2020; Колесникова, 2020a).

Технології можуть нас об'єднувати, але, коли ми втрачаємо до них доступ, вони швидко розділяють нас. Директори університетських бібліотек США (Lutz & Schonfeld, 2020) були добре обізнані про те, що не всі їх співробітники мають рівний доступ до технологій. Тому керівниками були зроблені кроки для пом'якшення негативних проявів цифрової нерівності – замовлено нове обладнання, надано в тимчасове користування тим, хто цього потребує, ноутбуки з комп'ютерних лабораторій, створено можливість підключення до інтернету для тих, хто раніше його не мав.

Директор бібліотек Penn State University (USA) ухвалив аналогічне рішення щодо перепризначення бібліотечних ресурсів, а саме – ноутбуків та інших пристроїв для тимчасового користування ними студентів, викладачів і співробітників бібліотеки, які в іншому випадку не змогли б продовжити роботу / навчання віддалено (Moses, 2020).

Норвезькі дослідники А. Landøy та Т. Færevaaг (2020) додають, що працівники Бібліотеки Бергенського університету (University of Bergen Library) в Нор-

вегії, крім комп'ютерного обладнання (ноутбуки, монітори, клавіатури), отримали в тимчасове користування ще й ергономічне обладнання (стілці та іншу оргтехніку). Щось із цього було взято з бібліотечних приміщень, щось спеціально докуповувалося бібліотекою. За словами Landøy та Færevaaг, у перший тиждень для більшості бібліотекарів домашній офіс не був оптимальним із різних причин. Одна з проблем – створити робоче місце з ПК і монітором, додатковим дисплеєм, ергономічно адаптованим столом, стільцем, мишкою, веб-камерою, гарнітурою, кабелем. Інші проблемні питання в домашньому офісі – сімейні (школи і дитячі садки також закриті), інфраструктурні (меблі, комп'ютери та мережа / широко-смуговий доступ) і функціональні (нереальність виконання завдань, які не можуть бути перенесеними в ситуацію домашнього офісу). Гнучка політика керівництва бібліотеки з цього питання (безкоштовна оренда бібліотечного обладнання й меблів) сприяла виправленню ситуації.

М. D. T. Rysavy та R. Michalak (2020), які очолюють структури, що давно працюють у цифровому середовищі, повідомляють про створення цифрового додаткового ресурсу – єдиного місця в інтернет-просторі, куди кожен міг би перейти, щоб легко бачити спільні бібліотечні завдання різних рівнів. Це, наприклад, «Інформаційна панель дій» (Action Dashboard) зі сторінкою із зазначенням розкладу для всіх (у т. ч. термінів виконання конкретних завдань / проєктів) та сторінкою зі стратегіями контент-маркетингу відділів бібліотеки (як просувати інструменти та послуги відділів). А також «Інформаційна панель понять» (Notion Dashboard) зі сторінкою «Інструменти, які ми використовуємо», де чітко описані інструменти, якими регулярно користуються працівники бібліотеки, з такою деталізацією, як призначення інструменту, спосіб доступу до інструменту (в тому числі, де знайти облікові дані), і підтримкою. Керівникам подобається, що можна чітко бачити статус проєктів, не питаючи виконавців, та спрямовувати останніх на більш ефективні та швидкі дії.

Пандемія COVID-19 триває, її повний вплив на технічні служби бібліотеки та її діяльність у цілому ще не відомі. Також невідомо, як довго бібліотеки працюватимуть віддалено через умови пандемії. А. R. Craft (2020) окреслює коло питань, котрі потребуватимуть обов'язкових відповідей:

- як відділи технічного обслуговування бібліотек впоралися з переходом на дистанційну роботу та які перспективи продовження діяльності за цим сценарієм?
- з якими проблемами довелося зіткнутися в цей перехідний період?
- які інновації були впроваджені, які ресурси задіяні, які уроки винесені з підтримки та управління переходом?
- як бібліотеки впоралися із засвоєнням нових технологій, ізоляцією персоналу та іншими питаннями, про які говорилося вище?
- як пандемія вплине на роботу технічних служб бібліотеки у довгостроковій перспективі?

Інструменти соціальної комунікації. Вперше в сучасній історії працівники розумової праці по всьому світу змушені працювати з дому щодня через примусові обмеження з боку урядів та вирішення численних нових технологічних проблем, до яких вони, можливо, не були готові (Waizenegger et al., 2020). Примус до

роботи з дому впливає на людей, які ніколи не мали до цього ніякого бажання або не отримували дозволу через політику організації.

Спілкування віддалених співробітників із керівниками бібліотек (усіх рівнів) на початок дистанціювання було ускладнено навіть за наявності таких інструментів і сервісів, як Skype чи e-mail. J. Altman (2020) надає п'ять порад з управління продуктивністю віддалених співробітників. Наприклад, щоб віддалена робота була успішною, керівники повинні з самого початку чітко окреслювати очікування (обсяг виконаних робіт, терміни виконання, графік роботи, час спілкування тощо). А дистанційні працівники мають знати про ці очікування, адже їх навчання новим інструментам і технологіям відбувається в умовах, коли вони не мають змоги спостерігати за своїми колегами або поведінкою менеджера.

До того ж, спілкування необхідне як для полегшення занепокоєння та підтримування продуктивності й мотивації працівників, так і для власної оцінки керівниками свого стилю керівництва під час організації перенесення головного акценту діяльності своїх бібліотек в онлайн-середовище (Жильцова, 2020).

Призупинення фізичних практик і безпосереднього обслуговування користувачів у бібліотечних корпусах та втрата доступу до фізичних колекцій в мережі академічних бібліотек Університету Торонто (Канада) сприяли усвідомленню бібліотекарями необхідності засвоєння комунікативних практик дистанційної роботи, їх активному навчання та напрацюванню таких двох підходів: перший – використання й розширення існуючих онлайн-сервісів і цифрових колекцій; другий – придбання або створення нових дослідницьких інструментів для вчених (Walsh & Rana, 2020).

Цікавою є ініціатива бібліотеки Université Claude Bernard (Lyon, Франція) зі створення проекту «Портрети бібліотекарів» (Portraits de bibliothécaires) ("Portraits de bibliothécaires", 2020). Бібліотекарі, які вимушені працювати вдома (часто у несприятливих обставинах), потребують визнання співтовариства, яке, як виявилось, дуже цінує людський вимір (іноді – гумористичний) у роботі, що виконується командами. Щодня в соціальних мережах (Facebook, Twitter, Instagram) публікуються портрети бібліотекарів із коротким описом їх роботи. Проект призначений, з одного боку, для пропаганди послуг, створених під час карантину, і для демонстрації активності співробітників бібліотеки в цей період; з іншого – для підтримки зв'язків між бібліотекарями та університетськими спільнотами.

Вочевидь, що найкраща ситуація – це та, коли можна б було спланувати заздалегідь наявність у всього персоналу знань і практик, інструментів та інтернет-зв'язку, необхідних для ефективної і безпечної роботи з дому. Але, оскільки неясно, як довго триватимуть обмеження, то керівникам завжди варто мати плани, як впоратися з довгостроковими впливами ("Managing remote working", 2020).

Т. Колесниковою (2012) дано визначення комунікаційних моделей діяльності бібліотеки (КМДБ) закладу вищої освіти як «сукупності цілеспрямованих процесів обміну основними комунікаційними засобами (документами, інформацією, знаннями) у відповідних формах, що передаються по комунікаційних каналах, відтворюються у відповідних схемах руху комунікаційних потоків та визначаються певними комунікаційними зв'язками в межах існуючих комунікаційних середовищ (згідно зі станом розвитку бібліотек)» (с. 10). При цьому організаційні процеси не можуть бути зрозумілі без урахування взаємодії бібліотеки із зовнішнім

середовищем. Бібліотека в цьому контексті відкритої системи змушена адаптуватися до змін зовнішнього середовища, щоб забезпечити своє виживання.

Саме тому, важливим кроком у бібліотечному менеджменті може стати застосування описових моделей організації колективу бібліотеки, що працює віддалено. Допмагаючи у вирішенні різних управлінських цілей, моделі дозволяють уявити собі загальні перспективи конкретної ситуації, уточнити властивості й характеристики досліджуваного явища та передбачити визначені зміни у своїй організації.

Втім ні в зарубіжному, ні в українському контекстах автором не знайдено досліджень щодо моделювання віддалено працюючих команд (колективів) бібліотек закладів вищої освіти.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Необхідність термінової адаптації бібліотечних колективів до змін зовнішнього середовища, в тому числі для забезпечення свого виживання як комунікативної системи, обумовила дослідження питання, як відбувалася організація роботи дистанційно працюючих співробітників бібліотек ЗВО України і світу в перші 2 місяці (13.03. – 13.05.2020 р.) запровадження карантину в зв'язку з пандемією COVID-19.

Автором досліджувався адміністративний аспект початкового етапу організації переведення бібліотечних колективів на дистанційну роботу. Тобто, зміна внутрішнього комунікативного середовища (внутрішніх інформаційних потоків та зв'язків, що утворилися в процесі оновленої взаємодії комунікантів-бібліотекарів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і онлайн-каналів комунікації).

Грунтовний аналіз зарубіжної та вітчизняної фахової літератури був спрямований на пошук відповідей на ряд питань. Якими були перші кроки керівників бібліотек для швидкої зміни організаційного клімату? Які були використані існуючі комунікативні системи і конструкції та які були впроваджені нові? Якими можуть бути моделі організації віддалено працюючих команд (колективів) бібліотек ЗВО в умовах пандемічної реальності? І які з них на середину травня 2020 р. вже мали місце в Україні? Чи є це першим кроком у створенні нового формату бібліотеки ЗВО у зв'язку з переходом їх установ на дистанційну форму навчання студентів та проведення досліджень?

Основні дані були отримані завдяки застосуванню методів включеного і зовнішнього спостереження, опису саморефлексії власного досвіду як директорки університетської бібліотеки під час пандемії, аналізу фахових публікацій у періодичних виданнях і на професійних сайтах установ і організацій різних країн (бібліотек ЗВО і національних бібліотечних асоціацій), дописів у соціальних мережах, постів і коментарів українських колег у Facebook.

Для вивчення рівнів організації віддалено працюючих команд (колективів) бібліотек ЗВО було застосовано метод моделювання як процес створення й дослідження моделей. Модель розуміється як схематичний опис або подання чого-небудь, особливо системи чи явища, які пояснюють його властивості та використовуються для вивчення його характеристик ("Model definitions", 2020); це – засіб, форма наукового пізнання.

Корисним також виявилось проведення восьми напівструктурованих інтерв'ю з директорами і провідними фахівцями бібліотек, котрі з 13 березня 2020 р. займалися швидким переведенням бібліотечних колективів на віддалену роботу. Інтерв'ю проводились 22–24 квітня 2020 р. Відбір респондентів здійснювався за такими основними критеріями: рівень компетентності, досвід роботи, посада, участь у професійних заходах. Інтерв'ю проводилися перед формулюванням питань для майбутньої онлайн-анкети з метою кращого розуміння організаційних моментів при необхідності швидкого переведення бібліотечного персоналу на віддалену роботу. Було задано два питання:

- 1) якими були першочергові дії керівництва бібліотеки при переведенні співробітників на роботу вдома?
- 2) як швидко відбувалась адаптація окремих бібліотекарів до віддаленої роботи і налагодження узгодженої діяльності всієї команди?

Співбесіди тривали до 20 хвилин і проводились особисто ($n = 2$), телефоном ($n = 4$) чи Viber ($n = 2$). Були зроблені стенограми висловлених думок та коментарів усіх учасників. Найважливіші фрагменти інтерв'ю, що стосуються дослідницьких питань, були закодовані. Потім коди записувались та аналізувались за допомогою Microsoft Excel.

В основу дослідження також покладені результати експрес-опитування керівників бібліотек ЗВО України «Моделі віддаленої роботи колективів університетських бібліотек в умовах невизначеності». Опитування сприяло формуванню більш об'єктивної картини переходу бібліотечних команд ЗВО України на дистанційну роботу. Онлайн-анкета була створена українською мовою з використанням Google-форми. Вона поширювалася серед тих 98 керівників бібліотек ЗВО, які зареєструвались і стали учасниками всеукраїнського вебінару «Як організувати віддалену роботу колективу університетської бібліотеки в умовах невизначеності», що відбувся 29 травня 2020 р. (Колесникова, 2020b). Вебінар був проведений автором цієї статті на базі науково-технічної бібліотеки Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (ДНУЗТ, <https://library.diit.edu.ua>) за ініціативи Секції університетських бібліотек ВГО Українська бібліотечна асоціація. Посилання на Google-анкету (<https://docs.google.com/forms/d/10CNw1D6XD6Gv8ef3tBFbPtZMUQEKlvw5743rC18jcko/closedform>) розсилались електронною поштою та у Facebook.

Опитування проводилося протягом 7 днів із 25 по 31 травня 2020 р. Учасникам було запропоновано: вказати свій навчальний заклад; обрати одну з чотирьох запропонованих моделей, за якою почав віддалено працювати колектив; відповісти, чи скористалися працівники бібліотеки додатковою можливістю самоосвіти й розширення вузької професійної спеціалізації; чи планується найближчим часом приступити до сценарного планування для вивчення можливих варіантів майбутнього своєї бібліотеки. Отримані результати мали розкрити картину напружених за 2 місяці карантину практик бібліотек ЗВО щодо організації власних віддалено працюючих команд.

На анкету відповіли 63 респонденти. Було припущено, що заповнення кожної анкети потребуватиме 5–7 хвилин. Результати були проаналізовані в табличній формі з використанням Google Forms і Excel.

Автор очікує, що такий підхід із використанням комплексу методів дасть багатшу і більш різноманітну картину екстремальної ситуації, коли в кожній бібліотеці відбувався автономний пошук антикризової моделі роботи колективу в умовах розвитку епідемії COVID-19, фізичного дистанціювання та переходу ЗВО на дистанційні навчання й наукові дослідження.

ОТРИМАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Головне завдання кожного керівника бібліотеки за часів драматичних невідзначеностей (наприклад, при необхідності фізичного дистанціювання в умовах епідемії COVID-19) – організація роботи дистанційно працюючих співробітників.

Аналіз та інтерпретація відповідей інтерв'ю з директорами і провідними фахівцями бібліотек ЗВО (n=8), котрі проводились 22–24 квітня 2020 р. з метою кращого розуміння організаційних моментів при необхідності швидкого переведення бібліотечного персоналу на віддалену роботу вдома, та власний досвід як директорки науково-технічної бібліотеки ДНУЗТ дають підстави для таких висновків.

Першочергові дії керівництва бібліотеки ґрунтуються, перш за все, на розумінні важливості благополуччя співробітників і стосуються їх фізичного та емоційного здоров'я, чіткої організації віддаленого робочого процесу та ефективної онлайн-комунікації між співробітниками бібліотеки. Для реалізації цих завдань було вирішено застосувати алгоритм із трьох кроків.

Крок 1. Отримати інформацію, хто з колег може працювати віддалено (онлайн або автономно) і в якому обсязі має змогу виконувати звичні операції.

Крок 2. Акцентувати увагу на засобах інформаційної взаємодії (каналах комунікації), що є (разом із інформаційними ресурсами та інформаційною інфраструктурою) компонентами єдиного інформаційного простору бібліотеки.

Крок 3. Визначити способи комунікації та умови, що сприяють (крім технологій) якісному виконанню роботи.

На швидкість адаптації окремих бібліотекарів до віддаленої роботи і налагодження узгодженої діяльності всієї команди впливають як управлінські цінності (цінності керівника та особливості сприйняття цих цінностей співробітниками), так і вже наявний рівень практичної роботи бібліотекарів у цифровому просторі.

Процес переведення бібліотечних колективів на віддалену роботу має бути багатоетапним і передбачає:

- на першому етапі – встановлення комунікації між співробітниками та організацію віддаленої діяльності бібліотечного колективу таким чином, щоб мінімізувати неможливість надання наявних цифрових послуг користувачам і забезпечити їх максимальний доступ до цифрового контенту;

- на другому етапі – забезпечити ефективну комунікацію колективу, заохочувати самоосвіту кожного співробітника, аналізувати результати і реагувати на труднощі, які виникатимуть, з тим, щоб якість роботи бібліотеки жодним чином не постраждала порівняно з роботою працівників за фізичної присутності в корпусах бібліотеки ЗВО;

- на заключному етапі (після поступового виходу з епідемії COVID-19) – розширити напрями діяльності бібліотечних колективів, забезпечивши баланс їх ролей (онлайн і офлайн) у підтримці функцій бібліотеки як інформаційного та со-

ціокультурного центрів спільноти ЗВО, а тепер – і онлайн-провайдера цифрових медіа, програм і послуг.

Сьогодні можна з упевненістю сказати, що, подолавши перший кризовий тиждень (із 12.03.2020 р.) невизначеності й розгубленості (для одних – великої, для інших – меншої), до 13 травня 2020 р. більшість керівників бібліотек вибудували свої моделі організації віддалено працюючих команд (співробітників).

Досвід науково-технічної бібліотеки Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (Колесникова, 2020а), директоркою якої є автор, доводить, що за 5–7 днів можливо організувати чітку, злагоджену та ефективну роботу віддаленого колективу до 40 осіб (<https://library.diit.edu.ua/>).

Встановлено, що злагоджено працюючий віддалений колектив університетської бібліотеки повинен забезпечити своїм користувачам:

- віддалений (без технічних бар'єрів) доступ до бібліотечного контенту для інституціональних користувачів;
- створення / розширення обсягу контенту в інформаційних системах бібліотеки;
- створення / розширення асортименту цифрових послуг бібліотеки.

Але існуюча картина має такий вигляд: 1) повністю віддалена робота – це новий досвід для всіх бібліотек ЗВО України та їх співробітників (за дуже рідкісним винятком для ІТ-фахівців); 2) більшість бібліотек та їх керівників виявилися не готові до організації віддаленої роботи колективу; 3) поки що неможливо поставити знак рівняння між поняттями «спільнота фахівців бібліотеки, які працюють віддалено / дистанційно» і «онлайн-спільнота бібліотечних фахівців».

Аналіз ситуації дав змогу окреслити і охарактеризувати такі чотири моделі організації віддалено працюючих команд бібліотек ЗВО:

Модель 1 – Еталонна. Команда (колектив) підготовлена до можливих обмежень фізичної комунікації. Особливість – наявність повного штату працівників, які володіють навичками, інструментами і домашнім інтернетом із достатньою пропускнуою здатністю для віддаленої роботи; забезпечують створення цифрового контенту, доступ користувачів до нього, надання онлайн-послуг бібліотеки; на високому рівні реалізують функції забезпечення безпеки (ІТ-сек'юриті).

Модель 2 – Профі. Функціональні групи, підготовлені до можливих обмежень фізичної комунікації. Особливість – наявність декількох груп працівників, які об'єднані у формальні або неформальні структури та реалізують окремі напрямки роботи бібліотеки (Колесникова, 2016). Члени таких груп мають навички, інструменти, домашній інтернет із достатньою пропускнуою здатністю для віддаленої роботи та забезпечують доступ користувачів до всього цифрового контенту та більшості онлайн-послуг бібліотеки. Але надання повного комплексу онлайн-послуг неможливе. Реалізація функції забезпечення безпеки (ІТ-сек'юриті) є достатньою. Частина працівників, які не мають якісного інтернет-зв'язку, можуть бути задіяні, наприклад, у створенні цифрових ресурсів локально.

Модель 3 – Стартова. Окремі працівники, підготовлені до можливих обмежень фізичної комунікації. Особливість – наявність декількох (нерідко 2–4) працівників, які володіють навичками, інструментами і домашнім інтернетом із достатньою пропускнуою здатністю для віддаленої роботи та мінімально забезпечують роботу

сайту бібліотеки (як основного каналу комунікації з користувачами) та організацію мінімального сервісу. IT-сек'юриті забезпечують мінімальну підтримку сайту. Більша частина співробітників задіяні у створенні цифрових ресурсів локально.

Модель 4 – «Zero conditional» (умовно нульова). Відсутність працівників, підготовлених до можливих обмежень фізичної комунікації. Особливість – співробітники бібліотеки не володіють навичками, інструментами та домашнім інтернетом із достатньою пропускну здатністю для віддаленої роботи. Види та обсяги робіт, що виконуються вдома, визначаються залежно від ситуації. З одного боку, Модель 4 може демонструвати посилення цифрового розриву і позбавлення конституційного права на працю тих, у кого немає комп'ютерів, ноутбуків, планшетів, смартфонів або доступу до інтернету вдома. З іншого – невідповідність компетентностей бібліотекарів необхідності задоволення зростаючих потреб вищої освіти, зокрема у дистанційних навчанні та дослідницькій діяльності.

Аналіз результатів експрес-опитування керівників бібліотек ЗВО України «Моделі віддаленої роботи колективів університетських бібліотек в умовах невідзначеності», яке проводилось 25–31 травня 2020 р., показав такі результати.

Відповідаючи на перше питання опитувальної анкети «Сьогодні віддалено працюючий колектив моєї бібліотеки відноситься до моделі № __», 63 респонденти визначились таким чином: до Моделі 1 (Еталонна) – свою бібліотеку віднесли 7 осіб (11,11 %), до Моделі 2 (Профі) – 32 (50,79 %), до Моделі 3 (Стартова) – 24 (38,10 %), до Моделі 4 («Zero conditional») – 0 (0 %).

Незважаючи на те, що керівники семи бібліотек визначають рівень організації віддаленої роботи своїх колективів еталонним (Модель 1), така самооцінка видається дещо перебільшеною. Автору не вдалося відшукати в Україні жодної бібліотеки ЗВО, що відноситься до Моделі 1 – «Еталонна».

За короткий час Модель 2 – «Профі» (n=32 ; 50,79 %), швидко поширилася в Україні (Науково-технічна бібліотека Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Бібліотека ім. Л. Каніщенка Західноукраїнського національного університету, Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету та ін.), оскільки численні бібліотечні процеси для зручності та економії часу вже давно виконувались в онлайн-режимі. Саме цю модель в нинішніх умовах можна вважати найбільш наближеною до Моделі 1 – «Еталонна». Сформована організаційна культура роботи в кожній із бібліотек дає змогу, спираючись, насамперед, на управлінські цінності, а також економічні умови, організаційну структуру, зміст роботи, розмір бібліотеки, досить швидко та успішно змінити організаційний клімат. Наприклад, у великих університетських бібліотеках (понад 60 працівників), як правило, більший бюрократизм, ніж у середніх (20–60) і невеликих (менше 20); але саме колективи двох останніх вирізняє більш високий рівень згуртованості та швидкість реалізації творчих проєктів. «Профі» відрізняються активними процесами у зміні мислення, оскільки починають думати як єдина віддалена команда. Це її стрижень.

Модель 3 – «Стартова» також є доволі поширеною серед бібліотек ЗВО України (n=24; 38,10 %). Недостатньо ефективно сформований організаційний клімат,

який спирається, насамперед, на цінності керівника і стиль його керівництва, а також на особливості сприйняття цих цінностей співробітниками, складні (в минулому і тим паче зараз) економічні умови ЗВО навряд чи дають підстави заявляти про можливість здійснення у найближчі 6–8 місяців повноцінного переходу бібліотеки в онлайн-режим роботи. Водночас, саме ця стартова модель має найбільший потенціал. Отримані персоналом під час вимушеного дистанціювання уроки, підкрплені розумінням необхідності саморозвитку та набуття нових компетентностей, розробка й реалізація нової стратегії розвитку бібліотеки, фінансові вливання в розширення / модернізацію бібліотечного парку обчислювальної техніки і (важливо!!!) оновлення кадрів, можуть створити умови для переходу моделі «Стартова» протягом 1–1,5 років до рівня «Профі» (в ідеалі – до «Еталонної») і залишитися затребуваною спільнотою ЗВО.

Стрімкий «стрибок із безодні» навряд чи можливий для Моделі 4 – «Zero conditional». І хоча жоден респондент не визнав існування цієї моделі у своїй бібліотеці, але серед бібліотек ЗВО України така зустрічається. Неefективно сформований організаційний клімат, за який відповідає, насамперед, керівник бібліотеки, спричинив втрату динаміки розвитку та немов законсервував установу в далекому минулому. Можна говорити про повну відсутність у директорів навичок управління змінами та, що виходить із цього, їх неготовність утримати необхідний рівень керівництва (постановки завдань, комунікації, мотивації, контролю) в умовах переходу колективу на віддалену роботу. Відсутність у працівників навичок використання сучасних інформаційних технологій і телекомунікацій доводять, що така бібліотека не відповідає вимогам сьогоденського рівня обслуговування спільнот ЗВО, зокрема дистанційних навчання студентів і дослідницьких практик. Сумнівно, що наявні послуги бібліотеки надалі будуть затребувані користувачами, а її діяльність отримає схвалення ректорату та вченої ради.

Аналіз відповідей на друге питання «Чи вже скористалися працівники бібліотеки додатковою можливістю самоосвіти, розширення вузької професійної спеціалізації (вебінари, дистанційні курси тощо)?» показав: позитивну відповідь «Так» дали 59 респондентів (93,65 %), «Ні» – 1 (1,59 %), «Інше» – 3 (4,76 %). Серед інших варіантів відповідей були такі: «Хто хотів – скористався», «Активні люди завжди в пошуку», «Всього декілька осіб».

Таким чином, результати відповідей на друге питання доводять, що практично в усіх бібліотеках відбулася швидка адаптація бібліотекарів до віддаленої роботи, обов'язковий компонент якої – поглиблення власних компетентностей.

Відповіді на третє питання «Чи плануєте найближчим часом приступити до процесу “сценарного планування” для вивчення можливих варіантів майбутнього своєї бібліотеки?» дали такі результати: «Так» – 57 респондентів (90,48 %), «Ні» – 1 (1,59 %), «Інше» – 5 (7,94 %). Серед інших відповідей: «Для розроблення стратегії ми використовуємо інші інструменти, а сценарне планування використовувати не планували», «Вже розглядаємо різні варіанти організації роботи, серед яких і комбіновані варіанти», «“Сценарне планування” потребує детального вивчення» тощо.

Результати доводять, що переважна частина керівників бібліотек ЗВО планує вивчати зовнішнє середовище на наявність визначених елементів (політичних, демографічних, технологічних або інших чинників) і ключових невизначеностей

(економічних – бюджетування на рівні закладу, структурно-організаційних – можливе об'єднання ЗВО, кількість вступників – майбутніх користувачів бібліотек у вишах, обмеження на в'їзд / виїзд, зокрема за кордон, тощо) і їх комбінування для вибудовування альтернативних сценаріїв майбутнього. Керівники мають сильну мотивацію для розвитку злагодженої діяльності всієї дистанційної команди бібліотеки з метою забезпечення максимальної доступності бібліотечних ресурсів і послуг.

ВИСНОВКИ.

«Ні» карантину на знання!» – саме такий меседж є характерним для діяльності ЗВО та їх бібліотек в усьому світі. І він, як мотиваційний стрижень, може підтримувати ефективність всіх (навіть незначних) процесів.

При цьому невизначеність поточного навчального року для ЗВО світу й України та, тим більше, – довгострокового майбутнього, пришвидшує темпи масового переходу бібліотек на дистанційну роботу, комунікування між собою та користувачами в цифровому форматі.

У фаховій світовій літературі, на сайтах і в соціальних мережах достатньо публікацій, що відображають широкомасштабний перехід бібліотек на віддалену роботу і те, як колективи та окремі особи впоралися з цією безпрецедентною ситуацією. Втім в українському фаховому науковому середовищі адміністративний аспект початкового етапу організації переведення бібліотечних колективів на дистанційну роботу є недостатньо осмисленим.

Аналіз та інтерпретація даних про те, як же будувати інституційну онлайн-спільноту бібліотечних фахівців (поки на рівні окремих бібліотек ЗВО), формуючи віртуальний вимір комунікації покроково, дали змогу зробити такі висновки:

1. Перехід бібліотек ЗВО світу та України до розширення діяльності в онлайн-просторі неминучий та супроводжується трансформацією внутрішнього комунікативного середовища (внутрішні інформаційні потоки та зв'язки, що утворилися в процесі оновленої взаємодії комунікантів-бібліотекарів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації). При цьому змінюється комунікативна модель діяльності бібліотеки.

2. У підготовлених до роботи в цифровому середовищі бібліотечних колективах при переході на віддалену діяльність успішніше реалізується управлінський аспект. Швидка адаптація окремих бібліотекарів до віддаленої роботи та налагодження узгодженої діяльності всієї команди вимагає ефективного управління та зміни організаційного клімату онлайн-структури, що тільки формується, за допомогою, насамперед, чіткої організації віддаленого робочого процесу та дієвої онлайн-комунікації між співробітниками бібліотеки.

3. Управлінські рішення керівників бібліотек ЗВО ґрунтуються, передусім, на важливості благополуччя співробітників і стосуються їх фізичного та емоційного здоров'я, технологій, захисту робочих місць, професійного розвитку, фізичної ізоляції та соціальної згуртованості.

4. Створення нового формату бібліотеки ЗВО, обумовлене швидким переходом закладів освіти на дистанційну форму навчання студентів та проведення досліджень, може спиратися на чотири моделі організації віддалено працюю-

чих команд (колективів): Модель 1 – «Еталонна»; Модель 2 – «Профі»; Модель 3 – «Стартова»; Модель 4 – «Zero conditional» (умовно нульова).

4. У практиках бібліотек ЗВО України найбільшого поширення серед моделей організації віддалено працюючих команд (колективів) отримала Модель 2 – «Профі». Згідно з аналізом даних онлайн-опитування керівників бібліотек ЗВО України (n=63) «Моделі віддаленої роботи колективів університетських бібліотек в умовах невизначеності» (25–31 травня 2020 р.) до Моделі 1 (Еталонна) – свою бібліотеку віднесли 7 осіб (11,11 %), до Моделі 2 (Профі) – 32 (50,79 %), до Моделі 3 (Стартова) – 24 (38,10 %), до Моделі 4 («Zero conditional») – 0 (0 %).

5. У бібліотеках ЗВО України відбулася швидка адаптація бібліотекарів до віддаленої роботи, обов'язковий компонент якої – поліпшення професійних компетентностей. Таке бачення 93,65 % респондентів, які взяли участь в опитуванні «Моделі віддаленої роботи колективів університетських бібліотек в умовах невизначеності». До того ж 90,48 % респондентів планують найближчим часом приступити до процесу «сценарного планування» для вивчення можливих варіантів майбутнього своєї бібліотеки.

6. Бібліотекам ЗВО необхідні концепція, структурні зміни, корегування переліку посад і посадових обов'язків, нові види послуг у зв'язку з переходом їх установ на дистанційну форму навчання студентів і проведення досліджень.

7. На рівні Секції університетських бібліотек ВГО Українська бібліотечна асоціація, а також в окремих бібліотеках ЗВО необхідно вже зараз приступити до процесу «сценарного планування» для вивчення можливих варіантів майбутнього, а згодом – для забезпечення ефективної підготовки до збереження функціонування та досягнення успіху в різних сценаріях за часів драматичних невизначеностей.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Бібліотеки в умовах пандемії COVID-19. Українська бібліотечна асоціація. 20.05.2020. URL: <https://cutt.ly/3g7SVew> (дата звернення: 05.09.2020).
- Жильцова О. Віртуальний шеф: як зберегти продуктивність команди? : вебінар. *YouTube*. 31 марта 2020. URL: <https://cutt.ly/Ag7S1C6> (дата звернення: 05.09.2020).
- Колесникова Т. О. Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації : автореф. дис. ... канд. наук із соціал. комунікацій. Харків : ХДАК, 2012. 22 с.
- Колесникова Т. О. Організація віддаленої роботи колективів бібліотек університетів України за часів драматичних невідомостей : [препринт]. *eaDNURT*. 15.05.2020a. URL: <https://cutt.ly/Hg7S6cg> (дата звернення: 05.09.2020).
- Колесникова, Т. О. Сервісні служби сучасної університетської бібліотеки: обслуговування науковців. *Безпечове інноваційне суспільство: взаємодія у сфері правової освіти та правового виховання* : Міжнар. інтернет-конф., 25 трав. 2016 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. URL: <https://cutt.ly/Kg7Dr2x> (дата звернення: 05.09.2020).
- Колесникова Т. Як організувати віддалену роботу колективу університетської бібліотеки в умовах невизначеності? : вебінар. *YouTube*, 29.05.2020b. URL: <https://cutt.ly/wg7DpzS> (дата звернення: 05.09.2020).
- A European library agenda for the post-Covid 19 age : The Report EBLIDA Secretariat. May, 2020. 30 p. URL: <https://cutt.ly/ug7Dd4K> (accessed: 09.09.2020).

- A Telecommuting Team: University Libraries Staff Adapt to Online Work Environment. *Website Washington University Libraries*. 14 April, 2020. URL: <https://cutt.ly/6g7DxXF> (accessed: 05.09.2020).
- Altman J. Performance management for remote workers. *Resources for Humans*. 2 January 2020. URL: <https://cutt.ly/Ig7DmwP> (accessed: 05.09.2020).
- Ågerfalk P. J., Conboy K., Myers M. D. Information systems in the age of pandemics: COVID-19 and beyond. *European Journal of Information Systems*. 2020. Vol. 29, Iss. 3. P. 203–207. DOI: <https://doi.org/10.1080/0960085X.2020.1771968> (accessed: 05.09.2020).
- Azami M., Okhovati M., Mokhtari H., Khodabakhs, S. Teleworking in Health Libraries: A Survey of Academic Librarians' Viewpoints. *Journal of Biochemical Technology*. 2018. *Special Issue* 2. P. 78–83. URL: <https://cutt.ly/7g7DPit> (accessed: 05.09.2020).
- Brooks-Kieffer, J. Librarians considering telecommuting, consider this. *Library Connect Newsletter*. 8.09.2012. URL: <https://cutt.ly/qg7DGNn> (accessed: 15.09.2020).
- Certainly never a boring moment: The University Library in times of the coronavirus pandemic. *Website Friedrich-Alexander-Universität*. May 25, 2020. URL: <https://cutt.ly/sg7DZv0> (accessed: 15.09.2020).
- COVID-19 and the Global Library Field. *Website IFLA*. 2020. URL: <https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries> (accessed: 15.09.2020).
- Craft A. R. Remote Work in Library Technical Services: Connecting Historical Perspectives to Realities of the Developing COVID-19 Pandemic. *Serials Review*. 2020. Vol. 46, Iss.3. P. 227–231. DOI: <https://doi.org/10.1080/00987913.2020.1806658> (accessed: 15.09.2020).
- Duncan J. Working from afar: A new trend for librarianship? *College & Research Libraries News*. 2008. Vol. 69, Iss. 4. P. 216–219. DOI: <https://doi.org/10.5860/crln.69.4.7972> (accessed: 15.09.2020).
- Enis M. Vital and Visible: Academic Librarians Lead On Distance Learning. *Library Journal (LJ)*. 2020. June 09. URL: <https://cutt.ly/2g7D6Qh> (accessed: 15.09.2020).
- Jack Nilles. *JALA International*. 2018. URL: <https://www.jala.com/jnmbio.php> (accessed: 15.09.2020).
- Kolesnykova T. O. The Role of Libraries as Publishers in the Open Education Landscape: Reflecting Modern World Practice of Open Textbooks. *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*. 2019. № 4. P. 88–99. DOI: <https://doi.org/10.18438/eblip29510> (accessed: 05.09.2020).
- Kolesnykova T., Matveyeva, O. An Analysis of Digital Library Publishing Services in Ukrainian Universities. *Evidence Based Library and Information Practice*. 2019. № 14 (4). P. 52–71. DOI: <https://doi.org/10.18438/eblip29510> (accessed: 05.09.2020).
- Kuzmin E. A. Uncertainty and organizationality in economic systems. *Advances in Economics, Business and Management Research : International Conference Economy in the Modern World (ICEMW 2018)*. 2018. Vol. 61. P. 98–103.
- Landøy A., Færevaaag T. How an academic library work edduring the Covid-19 pandemic. *Revista Română De Biblioteconomie și Știința Informării = Romanian Journal of Library and Information Science*. 2020. Vol. 16, № 1. P. 2–12. URL: <https://cutt.ly/ug7FjDE> (accessed: 05.09.2020).
- Lutz K. D., Schonfeld R. C. Leading a Library Today: How Library Directors Are Approaching the Challenges of the Current Moment. *Ithaka S+R*. 30 April 2020. URL: <https://cutt.ly/Vg7Fv5B> (accessed: 05.09.2020).
- Managing remote working. *COVID-19 and the Global Library Field*. IFLA website. URL: <https://cutt.ly/0g7FQQ1> (accessed: 09.09.2020).
- Michalak R., Rysavy M. D. T. Managing Remote Projects Effectively with an Action Dashboard. *Journal of Library Administration*. 2020. Vol. 60, Iss. 7. P. 800–811. DOI: <https://doi.org/10.1080/01930826.2020.1803022> (accessed: 09.09.2020).

- Model definitions. *Your Dictionary Website*. URL: <https://www.yourdictionary.com/model> (accessed: 11.09.2020).
- Moses M. Staff prepare and ship loaner devices to minimize learning disruptions. *Website Penn State University*. March 27, 2020. URL: <https://it.psu.edu/news/loaner-devices> (accessed: 09.09.2020).
- Pearce K. What is social distancing and how can it slow the spread of COVID-19? *The Hub. Johns Hopkins University*. 2020, March 13. URL: <https://hub.jhu.edu/2020/03/13/what-is-social-distancing/> (accessed: 13.09.2020).
- Portraits de bibliothécaires. Les initiatives des acteurs du supérieur #Covid19. Accompagnement documentaire et bibliothèque. *Website Ministère de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Innovation*. 2020. URL: <https://services.dgesip.fr/119/T17/> (accessed: 09.09.2020).
- Rosenberg C. What Is an Epidemic? AIDS in Historical Perspective. *Daedalus*. 1989. Vol. 118, № 2. P. 1–17. URL: <https://cutt.ly/Hg7FPGQ> (accessed: 09.09.2020).
- Rysavy M. D. T., Michalak R. Working from Home: How We Managed Our Team Remotely with Technology. *Journal of Library Administration*. 2020. Vol. 60, № 5. P. 532–542. DOI: <https://doi.org/10.1080/01930826.2020.1760569> (accessed: 09.09.2020).
- Standards for Distance Learning Library Services : Approved by the ACRL Board of Directors, July 2008. Revised June 2016. *Website ALA*. URL: <https://cutt.ly/ag7FMk8> (accessed: 09.09.2020).
- Tranfield M.W., Worsham D., Mody, N. When you only have a week: Rapid-response, grassroots public services for access, wellness, and student success. *College and Research Libraries News*. 2020. Vol. 81, № 7. P. 326–336. DOI: <https://doi.org/10.5860/crln.81.7.326> (accessed: 09.09.2020).
- Uncertainty. *From Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Uncertainty> (accessed: 09.09.2020).
- Waizenegger L., McKenna B., Cai, W., Bendz T. An affordance perspective of team collaboration and enforced working from home during COVID-19. *European Journal of Information Systems*. 2020. Vol. 29, Iss. 4. P. 429–442. DOI: <https://doi.org/10.3138/jsp.51.4.04> (accessed: 09.09.2020).
- Walsh B., Rana H. Continuity of Academic Library Services during the Pandemic The University of Toronto Libraries' Response. *Journal of Scholarly Publishing*. 2020. Vol. 51, Iss. 4. P. 237–245. URL: <https://utpjournals.press/doi/10.3138/jsp.51.4.04> (accessed: 09.09.2020).
- Yap J., Kozhayeva A. Is our Collection Enough or Underutilized?: A Citation Analysis of Master's Theses. *University Library at a new stage of social communications development. Conference Proceedings*. 2019. № 4. P. 122–129. DOI: http://dx.doi.org/10.15802/unilib/2019_186961 (accessed: 09.09.2020).
- 15 Culture-Building Tips For An All-Remote Team : Forbes Coaches Council. *Forbes*. 2020, February 4. URL: <https://cutt.ly/Cg7GuTo> (accessed: 09.09.2020).

REFERENCES

- Ukrainian Library Association. (2020, May 20). *Biblioteky v umovakh pandemiyi COVID-19 [Libraries in the context of the COVID-19 pandemic]*. <https://cutt.ly/3g7SVew> [in Ukrainian].
- Zhylytsova, O. (2020, March 31). *Virtualnyi shef: yak zberehty produktyvnysh komandy? [Virtual Boss: How to maintain team performance?]* [Video]. YouTube. <https://cutt.ly/Ag7S1C6> [in Ukrainian].
- Kolesnikova, T. (2012). *Komunikatsiini modeli diialnosti bibliotek VNZ v umovakh informatyzatsiï [Communicative models of higher educational institution libraries' activity in the conditions*

- of informatization] [Abstract of PhD Dissertation, The Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].
- Kolesnykova, T. (2020a, May 15). *Orhanizatsiia viddalenoï roboty kolektyviv bibliotek universytetiv Ukrainy za chasiv dramatychnykh nevidomosti* [Organization of Remote Work for University Library Staff in Ukraine During Dramatic Uncertainties] [Preprint]. eadNURT. <https://cutt.ly/Hg7S6cg> [in Ukrainian].
- Kolesnykova, T. (2016). Servisni sluzhby suchasnoi universytetskoï biblioteky: obsluhovuvannia naukovtsiv [Service Centers of Contemporary University Library: Service of Scientists]. In *Bezpekove innovatsiine suspilstvo: vzaiemodiia u sferi pravovoi osvity ta pravovoho vykhovannia* [Safe innovative society: interaction in the field of legal education and legal education], International Internet Conference, May 25, 2016. Yaroslav Mudryi National Law University. <https://cutt.ly/Kg7Dr2x> [in Ukrainian].
- Kolesnykova, T. (2020b, May 29). *Yak orhanizuvaty viddalenu robotu kolektyvu universytetskoï biblioteky v umovakh nevyznachenosti?* [How to organize remote work of the university library staff in conditions of uncertainty?] [Video]. YouTube. <https://cutt.ly/wg7DpzS> [in Ukrainian].
- European Bureau of Library, Information and Documentation Associations. (2020, May). *A European library agenda for the post-Covid 19 age*. <https://cutt.ly/ug7Dd4K> [in English].
- Washington University Library. (2020, April 14). *A Telecommuting Team: University Libraries Staff Adapt to Online Work Environment*. <https://cutt.ly/6g7DxXF> [in English].
- Altman, J. (2020, January 2). *Performance Management for Remote Workers*. Resources for Humans. <https://cutt.ly/Ig7DmwP> [in English].
- Ågerfalk, P. J., Conboy, K., & Myers, M. D. (2020). Information systems in the age of pandemics: COVID-19 and beyond. *European Journal of Information Systems*, 29(3), 203–207. <https://doi.org/10.1080/0960085X.2020.1771968> [in English].
- Azami, M., Okhovati, M., Mokhtari, H., & Khodabakhs, S. (2018). Teleworking in Health Libraries: A Survey of Academic Librarians' Viewpoints. *Journal of Biochemical Technology, Special Issue 2*, 78–83. <https://cutt.ly/7g7DPit> [in English].
- Brooks-Kieffer, J. (2012, September 8). *Librarians considering telecommuting, consider this*. Library Connect Newsletter. <https://cutt.ly/qg7DGnN> [in English].
- Friedrich-Alexander-Universität. (2020, May 25). *Certainly never a boring moment: The University Library in times of the coronavirus pandemic*. <https://cutt.ly/sg7DZv0> [in English].
- IFLA. (2020, Oktober 13). *COVID-19 and the Global Library Field*. <https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries> [in English].
- Craft, A. R. (2020). Remote Work in Library Technical Services: Connecting Historical Perspectives to Realities of the Developing COVID-19 Pandemic. *Serials Review*, 46(3), 227–231. <https://doi.org/10.1080/00987913.2020.1806658> [in English].
- Duncan, J. (2008). Working from afar: A new trend for librarianship? *College & Research Libraries News*, 69(4), 216–219. <https://doi.org/10.5860/crln.69.4.7972> [in English].
- Enis, M. (2020, June 9). Vital and Visible: Academic Librarians Lead On Distance Learning. *Library Journal (LJ)*. <https://cutt.ly/2g7D6Qh> [in English].
- JALA International. (2018, May 27). *Jack Nilles*. <https://www.jala.com/jnmbio.php> [in English].
- Kolesnykova, T. O. (2019). The Role of Libraries as Publishers in the Open Education Landscape: Reflecting Modern World Practice of Open Textbooks. *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*, 4, 88–99. https://doi.org/10.15802/unilib/2019_187423 [in English].
- Kolesnykova, T., & Matveyeva, O. (2019). An Analysis of Digital Library Publishing Services in Ukrainian Universities. *Evidence Based Library and Information Practice*, 14(4), 52–71. <https://doi.org/10.18438/ebliip29510> [in English].
- Kuzmin, E. A. (2018). Uncertainty and organizationality in economic systems. In *Advances in Economics, Business and Management Research*, International Conference Economy in the Modern World (ICEMW 2018) (Vol. 61, pp. 98–103). Atlantis Press [in English].

- Landøy, A., & Færevaa, T. (2020). How an academic library work edduring the Covid-19 pandemic. *Revista Română De Biblioteconomie și Știința Informării = Romanian Journal of Library and Information Science*, 16(1), 2–12. <https://doi.org/10.26660/rrbsi.2020.16.1.2> [in English].
- Lutz, K. D., & Schonfeld, R. C. (2020, April 30). Leading a Library Today: How Library Directors Are Approaching the Challenges of the Current Moment. *Ithaka S+R*. <https://sr.ithaka.org/blog/leading-a-library-today/> [in English].
- IFLA. (2020, October 13). Managing remote working. In *COVID-19 and the Global Library Field*. <https://cutt.ly/0g7FQQ1> [in English].
- Michalak, R., & Rysavy M. D. T. (2020). Managing Remote Projects Effectively with an Action Dashboard. *Journal of Library Administration*, 60(7), 800–811. <https://doi.org/10.1080/01930826.2020.1803022> [in English].
- Your Dictionary. (n.d.). Model definitions. In *Your Dictionary Website*. Retrieved September 11, 2020, from <https://cutt.ly/cg7J9dp> [in English].
- Moses, M. (2020, March 27). *Staff prepare and ship loaner devices to minimize learning disruptions*. Website Penn State University. <https://it.psu.edu/news/loaner-devices> [in English].
- Pearce, K. (2020, March 13). *What is social distancing and how can it slow the spread of COVID-19?* The Hub. Johns Hopkins University. <https://hub.jhu.edu/2020/03/13/what-is-social-distancing/> [in English].
- Ministère de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Innovation. (n.d.). *Portraits de bibliothécaires. Les initiatives des acteurs du supérieur #Covid19. Accompagnement documentaire et bibliothèque*. Retrieved September 9, 2020, from <https://services.dgesip.fr/119/T17/> [in French].
- Rosenberg, C. (1989). What Is an Epidemic? AIDS in Historical Perspective. *Daedalus*, 118(2), 1–17. <https://cutt.ly/Hg7FPGQ> [in English].
- Rysavy, M. D. T., & Michalak, R. (2020). Working from Home: How We Managed Our Team Remotely with Technology. *Journal of Library Administration*, 60(5), 532–542. <https://doi.org/10.1080/01930826.2020.1760569> [in English].
- American Library Association. (2008). *Standards for Distance Learning Library Services*. Approved by the ACRL Board of Directors, July 2008. Revised June 2016. <https://cutt.ly/ag7FMk8> [in English].
- Tranfield, M.W., Worsham, D., & Mody, N. (2020). When you only have a week: Rapid-response, grassroots public services for access, wellness, and student success. *College and Research Libraries News*, 81(7), 326–336. <https://doi.org/10.5860/crln.81.7.326> [in English].
- Uncertainty. (2020, November 12). In *Wikipedia*. <https://en.wikipedia.org/wiki/Uncertainty> [in English].
- Waizenegger, L., McKenna, B., Cai, W., & Bendz, T. (2020). An affordance perspective of team collaboration and enforced working from home during COVID-19. *European Journal of Information Systems*, 29(4), 429–442. <https://doi.org/10.1080/0960085X.2020.1800417> [in English].
- Walsh, B., & Rana, H. (2020). Continuity of Academic Library Services during the Pandemic The University of Toronto Libraries' Response. *Journal of Scholarly Publishing*, 51(4), 237–245. <https://doi.org/10.3138/jsp.51.4.04> [in English].
- Yap, J., & Kozhayeva, A. (2019). Is our Collection Enough or Underutilized?: A Citation Analysis of Master's Theses. *University Library at a new stage of social communications development. Conference Proceedings*, 4, 122–129. http://dx.doi.org/10.15802/unilib/2019_186961 [in English].
- Forbes Coaches Council. (2020 February 4). *15 Culture-Building Tips For An All-Remote Team*. <https://cutt.ly/Cg7GuTo> [in English].

UDC 027.7:005.941:[004.771:614.46(477)]

Tetiana Kolesnykova,
Director of the Scientific and Technical Library of
the Dnipro National University of Railway Transport
named after Academician V. Lazaryan, PhD in Social
Communication, Senior Researcher (Dnipro, Ukraine)
e-mail: chief.library@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4603-4375>

HIGHER EDUCATION LIBRARIES UNDER UNCERTAINTY: THE SPECIFIC OF THE STAFF' REMOTE WORK ORGANIZING

Uncertainty of the current academic year and long-term future in higher education institutions of Ukraine and the world, significant changes in national higher education, distancing of learning and research processes require urgent communicative reloading of libraries. The purpose of the article: a) definition and characteristics of the organization of remotely working teams (teams) of libraries of higher education institutions at the stage of transfer of library teams to remote work; b) identification of approaches that already take place in Ukraine in the context of the COVID-19 epidemic. The author has investigated the administrative aspect of the initial stage of the organization of the transfer of higher education libraries of Ukraine to remote work in the first 2 months (13.03–13.05.2020) of the introduction of quarantine in connection with the pandemic COVID-19. A thorough analysis of professional literature, sites of libraries and library associations, social networks, and self-reflection of the author's own experience as a director of the university library during the pandemic has been carried out. Interviews (April 22–24, 2020) with 8 directors of higher education libraries of Ukraine were conducted in order to better understand the organizational aspects of the need for rapid transfer of employees to remote work. An online survey among 63 heads and leading specialists of higher education libraries of Ukraine on the topic "Models of remote work of university library teams in conditions of uncertainty" (May 25–31, 2020) was conducted. The priority actions of the library management and stages of these actions at the transfer of library collectives to remote work are defined. Four models of organization of remotely working teams (collectives) have been revealed and characterized: Model 1 – Standard; Model 2 – Pro; Model 3 – Starting; Model 4 – Zero conditional. According to the analysis of online survey data, 11.11 % of respondents attributed their library to Model 1, 50.79 % to Model 2, 38.10 % to Model 3, and 0 % to Model 4. Also, 93.65 % of respondents confirmed that higher education libraries of Ukraine have rapidly adapted librarians to remote work, an obligatory component of which is the improvement of professional competencies.

Keywords: higher education libraries, library management, organization of remote teams, models of remotely working teams, library staff, COVID-19, Ukraine.

УДК 027.7:005.941:[004.771:614.46(477)]

*Татьяна Колесникова,
директор научно-технической библиотеки
Днепропетровского национального университета
железнодорожного транспорта имени академика
В. Лазаряна, кандидат наук по социальным
коммуникациям, старший научный сотрудник
(Днепр, Украина)
e-mail: chief.library@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4603-4375>*

БИБЛИОТЕКИ УЧРЕЖДЕНИЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ: ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ УДАЛЕННОЙ РАБОТЫ ПЕРСОНАЛА

Неопределенность текущего учебного года и долгосрочного будущего в учреждениях высшего образования мира и Украины, существенные изменения в национальном высшем образовании, дистанцирование процессов обучения и исследований требуют срочной коммуникативной перезагрузки библиотек. Цель статьи: а) определение и характеристика особенностей организации отдаленно работающих команд (коллективов) библиотек высших учебных заведений на этапе перевода библиотечных коллективов на дистанционную работу; б) выявление подходов, которые уже имеют место в Украине в условиях развития эпидемии COVID-19. Автором исследовался административный аспект начального этапа организации перевода коллективов библиотек вузов Украины на дистанционную работу в первые 2 месяца (13.03–13.05.2020 г.) введения карантина в связи с пандемией COVID-19. Осуществлен основательный анализ профессиональной литературы, сайтов библиотек и библиотечных ассоциаций, социальных сетей и саморефлексия собственного опыта как директора университетской библиотеки во время пандемии. Проведены интервью (22–24 апреля 2020 г.) с 8 директорами библиотек вузов Украины с целью лучшего понимания организационных моментов при необходимости быстрого перевода персонала на удаленную работу. Осуществлено онлайн-анкетирование (25–31 мая 2020 г.) 63 руководителей и ведущих специалистов библиотек вузов Украины на тему «Модели удаленной работы коллективов университетских библиотек в условиях неопределенности». Определены первоочередные действия руководства библиотеки и этапность этих действий при переводе библиотечных коллективов на удаленную работу. Выявлено и охарактеризовано четыре модели организации отдаленно работающих команд (коллективов) Модель 1 – «Эталонная»; Модель 2 – «Профи»; Модель 3 – «Стартовая»; Модель 4 – «Zero conditional» (условно нулевая). Согласно анализу данных онлайн-анкетирования, к Модели 1 свою библиотеку отнесли 11,11 % респондентов, к Модели 2 – 50,79 %, к Модели 3 – 38,10 %, к Модели 4 – 0 %. Также 93,65 % респондентов подтвердили, что в библиотеках вузов Украины состоялась быстрая адаптация библиотекарей к удаленной работе, обязательный компонент которой – улучшение профессиональных компетенций.

Ключевые слова: библиотеки высших учебных заведений, управление библиотекой, организация работы удаленных команд, модели отдаленно работающих коллективов, библиотечный персонал, COVID-19, Украина.

УДК 021.6:614.45(477)
DOI: 10.31866/2616-7654.6.2020.218610

**ВГО «УКРАЇНЬСКА
БІБЛІОТЕЧНА
АСОЦІАЦІЯ»
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ
COVID-19**

*Альона Мотько,
аспірант кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтва
(Київ, Україна)
e-mail: alyona94@meta.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5513-882X>*

В умовах пандемії COVID-19 актуалізувалось питання адаптації органів державної влади, організацій, інституцій, окремих громадян до життя в умовах карантину і соціального дистанціювання. Організація діяльності ВГО «Українська бібліотечна асоціація» як лідера бібліотечної справи мала стати прикладом ефективної відповіді на виклики сьогодення, пов'язані з поширенням коронавірусної інфекції. Пропонована наукова розвідка присвячена визначенню рівня активності ВГО «Українська бібліотечна асоціація» в умовах карантину порівняно з докарантинним періодом, ключових напрямів діяльності організації, обґрунтуванню її здатності оперативно адаптуватися до умов соціального дистанціювання, зберігаючи статус лідера.

Основним джерелом для аналізу став новинний потік офіційного веб-порталу ВГО «Українська бібліотечна асоціація» за період із березня по листопад (включно) 2020 р., а також за відповідний період 2019 р.

На основі застосування методів кількісного і якісного аналізу контенту, статистичного, включеного спостереження, методу візуалізації для унаочнення результатів дослідження було виявлено, що активність ВГО «Українська бібліотечна асоціація» в умовах соціального дистанціювання залишилася на попередньому рівні, що свідчить про те, що вона ефективно адаптувалася до нових умов карантинних обмежень. При цьому найбільш виразними стали напрями, які умовно можна визначити як освітній, проєктний, «пандемія COVID-19», культурний та інноваційний. Здобутками асоціації стало підписання меморандумів про співпрацю з ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» і Благодійним фондом «Бібліотечна країна» щодо промоції здорового способу життя та свідомого ставлення до здоров'я через бібліотечну мережу України та з Міністерством цифрової трансформації України, Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової трансформації та Інтернет Асоціацією України щодо творення осередків цифрової грамотності на базі публічних бібліотек у різних регіонах України.

Ключові слова: ВГО «Українська бібліотечна асоціація», УБА, COVID-19, пандемія, коронавірус, карантин, соціальне дистанціювання, бібліотеки.

ВСТУП.

Сьогодні пандемія COVID-19 суттєво вплинула на різні сфери суспільного життя країни, змушуючи органи державної влади, різні інституції, організації і окремих громадян вносити корективи у повсякденне буття і адаптовуватися до життя в умовах соціального дистанціювання і карантинних обмежень. При цьому суспільні потреби в доступі до інформації і суспільної комунікації лише посилилися, що спричинило додаткові виклики перед бібліотеками як соціально-комунікаційними інституціями. Як зберегти свою користувацьку аудиторію, реалізувати розпочаті проєкти, виконувати заплановані завдання?

Традиційно лідером бібліотечної справи в Україні є ВГО «Українська бібліотечна асоціація» (далі УБА), яка в надскладних умовах пандемії не лише сама мала знайти оптимальні форми діяльності, а й спрямувати зусилля окремих бібліотек, мотивувати їх до змін, надаючи приклади ефективних рішень.

Отже, **метою** дослідження є визначення рівня активності УБА в умовах карантину, обґрунтування здатності організації оперативно адаптуватися до умов соціального дистанціювання, зберігаючи статус лідера.

ОГЛЯД ПУБЛІКАЦІЙ ПО ТЕМІ.

Досвід роботи бібліотек під час впровадження зумовленого поширенням інфекційного захворювання карантину знайшов висвітлення у доповідях під час бібліотечних форумів (Литвинова & Пономаренко, 2020; «The effects of COVID-19», 2020), в ряді фахових публікацій (Mestri, 2020; Сох, 2020), дайджестах і методичних рекомендаціях, підготовлених різними бібліотеками та бібліотечними асоціаціями ("COVID-19", 2020; "Рекомендації Німецької бібліотечної асоціації", 2020; "Australian libraries responding", 2020; "A European library", 2020; "Rekomendacje Biblioteki Narodowej", 2020; "Дистанційна діяльність бібліотек", 2020), а також Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій IFLA ("OVID 19 and the global", 2020).

Як бачимо, питання адаптації бібліотек до умов пандемії і напрацювання відповідних рекомендацій перебуває на разі у фокусі уваги фахівців. Проте наукове осмислення діяльності УБА в умовах пандемії COVID-19 поки що не відбулося, що обумовлює актуальність пропонованого дослідження.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ.

Для досягнення поставленої мети було використано загальнонаукові та спеціальні методи: статистичний, який полягав у визначенні кількості заходів, проведених УБА в умовах пандемії, та порівнянні отриманого результату з відповідним показником минулого року до впровадження карантинних обмежень; метод аналізу документів і аналізу контенту під час опрацювання новинного потоку УБА, представленого на її офіційному веб-порталі, систематизації – для визначення пріоритетних напрямів діяльності УБА в умовах карантину; метод включеного спостереження автора як члена ВГО «Українська бібліотечна асоціація», метод візуалізації – для унаочнення результатів дослідження.

Основним джерелом для дослідження стали матеріали, розміщені на офіційному веб-порталі УБА.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ.

З часу свого заснування у 1995 р. ВГО «Українська бібліотечна асоціація» спрямовує свої зусилля на розвиток і модернізацію бібліотечної галузі з метою забезпечення рівного і вільного доступу користувачів до інформації, захисту інтелектуальної свободи, піднесення іміджу українських книгозбірень у суспільстві. Через поширення пандемії COVID-19 2020 р. став роком-викликом для бібліотек світу і України, адже карантинні обмеження, спричинені необхідністю стримати подальше поширення хвороби, значно вплинули на діяльність бібліотек в аспекті забезпечення функціонування бібліотечного сервісу. Відповідно для УБА як лідера бібліотечної справи вкрай важливим було розробити на основі власного і зару-

біжного досвіду оптимальні шляхи підтримки ефективної діяльності бібліотек за умови впровадження ними заходів, необхідних для захисту від інфікування своїх працівників і користувачів, а також налагодити власну роботу в нових умовах соціального дистанціювання.

Кількісний аналіз новинного потоку офіційного веб-порталу УБА виявив, що активність організації протягом 2020 р. була фактично на тому ж рівні, що і в попередній докарантинний рік. Так, протягом березня – листопада (включно) 2020 р. асоціація анонсувала, організувала та провела 31 подію ("Календар подій", 2020), тоді як у відповідний період 2019 р. – 33 події ("Календар подій", 2019). Як бачимо, різниця практично відсутня, що засвідчує вдалу адаптацію роботи УБА до умов епідемії COVID-19. Більше того, якісний аналіз розміщеного на офіційному веб-порталі УБА контенту дає підстави для висновку про певне урізноманітнення форм і розширення діяльності асоціації, адже якщо у 2019 р. УБА виступила організатором 11 конференцій, 4 форумів, 4 освітніх шкіл, 3 дистанційних курсів, 8 семінарів, 1 навчального модулю та 2 навчальних тренінгів, то у 2020 р. було організовано 9 конференцій, 1 форум, 2 освітні школи, 2 дистанційні курси, 1 семінар, 8 вебінарів, 1 ярмарок, 1 саміт, 2 хаби, 1 круглий стіл, 2 бібліо-кафе (див. рис. 1).

Основними напрямками діяльності УБА під час складних карантинних умов 2020 р. стали такі, які умовно можна позначити як освітній, проектний, «пандемія COVID-19», культурний та інноваційний (див. рис. 2). Серед них найбільш виразними за кількісною ознакою протягом часу дії карантинних обмежень (березень – листопад 2020 р.) стали освітній, проектний та, природно, «пандемія COVID-19».

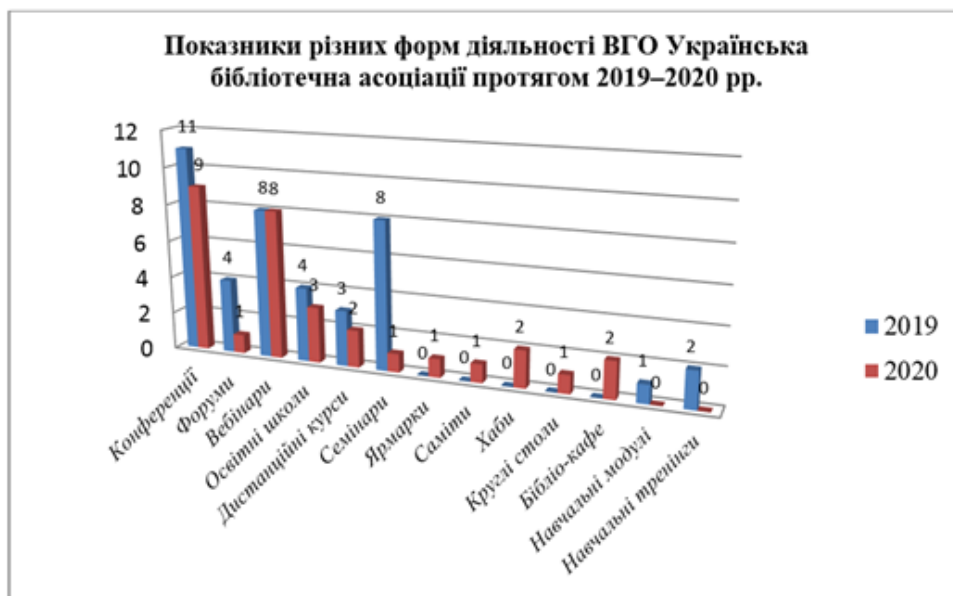

Рис. 1. Показники різних форм діяльності ВГО «Українська бібліотечна асоціація» протягом 2019–2020 рр.

При цьому частина проведених заходів була віднесена до кількох напрямів одночасно, адже, наприклад, питання інноваційної моделі бібліотек могли розглядатися під час відповідних навчальних вебінарів, які організовувались у межах проєкту, що давало підстави віднести такий захід до умовних інноваційного, освітнього і проєктного напрямів.

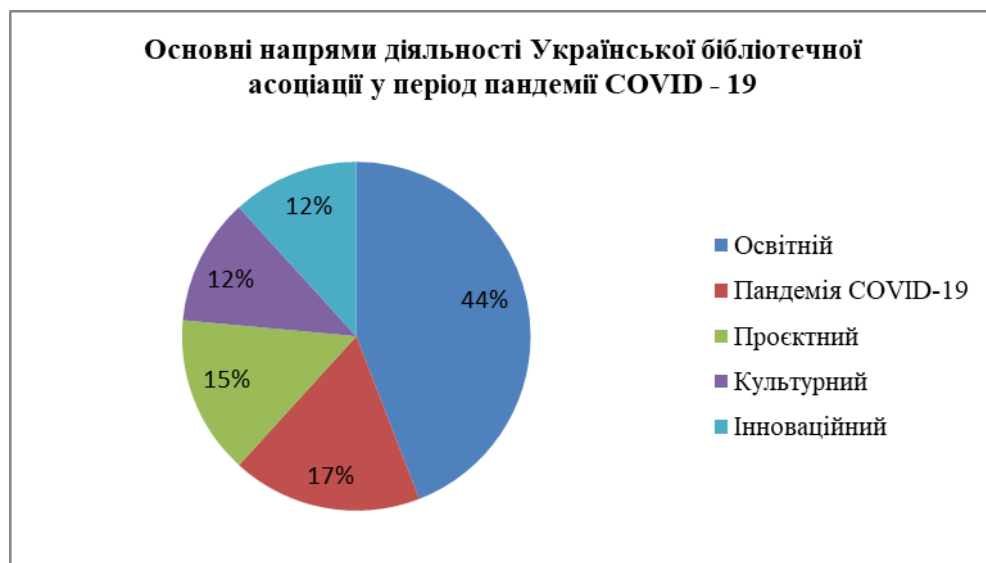

Рис. 2. Основні напрями діяльності ВГО «Українська бібліотечна асоціація» протягом березня – листопада (включно) 2020 р.

Згідно зі статистикою можна констатувати, що реалізація освітнього напрямку була найбільш активною, адже в його межах відбулася найбільша кількість подій. До освітнього напрямку в процесі дослідження віднесено такі заходи, під час яких обговорювались питання фахової освіти, підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, організовувалось набуття і поглиблення бібліотекарями професійних навичок і знань, презентувались навчальні матеріали тощо, – це освітні онлайн-школи, відповідні секції під час конференції, презентації дистанційних курсів, онлайн-хаби.

Зокрема, у 2020 р. УБА було проведено презентації дистанційних курсів («Бібліотека в цифровому середовищі. Кросплатформні сервіси та кросмедійний контент», «Журналістика в школі/Журналістика в бібліотеці: базові навички» 2020 р.), онлайн-школи (VIII Всеукраїнська онлайн школа бібліотечного журналіста «Мультиплатформна бібліотечна журналістика. Instagram: базові навички» квітень 2020 р., IX Всеукраїнська онлайн-школа бібліотечного журналіста «Мультиплатформна бібліотечна журналістика. Instagram: базові навички» червень 2020 р., X Всеукраїнська онлайн-школа бібліотечного журналіста «Мультиплатформна бібліотечна журналістика. Інстаграм: базові навички» серпень–вересень 2020 р.), круглі столи в рамках конференцій (круглий стіл XI Львівського міжнародного бібліотечного форуму, Щорічної конференції «Української бібліотечної асо-

ція» у форматі онлайн 2020 р.), хабів («Хаб бібліотечних інноваторів Осциру Library Innovators Hub жовтень, листопад 2020 р.) тощо ("Календар подій", 2020).

Освітній напрям традиційно є потужним для УБА, оскільки асоціація докладає помітних зусиль, сприяючи формуванню сучасного бібліотечного фахівця. Проте варто підкреслити, що, незважаючи на ускладнення ситуації через пандемію, асоціація не лише не призупинила чи послабила його реалізацію, а навпаки – 26 травня 2020 р. УБА уклала меморандум про співпрацю з Міністерством цифрової трансформації України, Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової трансформації та Інтернет Асоціацією України, зокрема, щодо творення осередків цифрової грамотності на базі публічних бібліотек у різних регіонах України, що, по суті, покликано сприяти, з одного боку, цифровізації країни, а з іншого – функціонуванню бібліотек як центрів навчання протягом життя ("Меморандум про цифрову освіту", 2020).

Іншим потужним напрямом діяльності УБА під час пандемії став проектний. Зокрема, в цей час асоціацією були розпочаті та/або реалізовувались такі проекти:

«Чотири простори бібліотеки: інноваційна модель діяльності» (червень–жовтень 2020 р.). Проект спрямований на впровадження на базі публічних бібліотек у регіонах України інноваційного підходу до організації бібліотечного простору, який відображатиме різні завдання бібліотеки: сприяння навчанню, творчості, комунікації і діяльності (відповідно, ідеться про простір навчання, простір натхнення, місце зустрічі та простір подій) ("Проект «Чотири простори...»", 2020);

– «Спроможні бібліотеки сприяють досягненню Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року» (квітень, 2020 р.). Проект передбачає навчання бібліотекарів Донецької та Луганської областей основам стратегічного управління ("Проект «Спроможні бібліотеки ...»", 2020);

– «Твори культуру: бібліотечні інноваційні послуги» (березень, 2020 р.). Основною метою проекту є навчити бібліотекарів України та Білорусі створювати інноваційні послуги для реалізації культурних і творчих індустрій цих країн ("Проект «Твори культуру ...»", 2020).

Окремими заходами в межах проектного напрямку протягом року було проведено:

– семінар («Німецько-український науково-практичний онлайн-семинар "Зелені бібліотеки", 2020 р.);

– ярмарок («Третій міжнародний ярмарок грантів у сфері культури», 2020 р.);

– вебінари («Комунікаційні стратегії культурних продуктів», «Культурні та креативні індустрії для бібліотекарів», 2020 р.);

– круглий стіл та студію в рамках конференцій (круглий стіл «Освітній потенціал УБА: дух командної роботи» в рамках Щорічної конференція ВГО «Українська бібліотечна асоціація» у форматі онлайн», студія «Твори культуру: бібліотечні інноваційні послуги» в рамках XI Львівського міжнародного бібліотечного форуму», 2020 р.).

Реалізація проектного напрямку дає можливість бібліотечним працівникам навчитись інноваціям, модернізувати українські книгозбірні, запропонувати користувачам сучасний бібліотечний сервіс.

На сьогодні, без сумніву, одним із найбільш актуальних для УБА є напрям з умовною назвою «пандемія COVID-19». Усього станом на 20 листопада 2020 р. за пошуком за ключовими словами «Covid-19» на офіційному веб-порталі УБА було доступно 19 інформаційних матеріалів, які прямо чи опосередковано стосувалися проблеми пандемії і роботи бібліотек в умовах соціального дистанціювання та посиленних заходів безпеки. Серед цих матеріалів, передусім, варто згадати Звернення ВГО «Українська бібліотечна асоціація» щодо COVID-19 від 17.03.2020 р. ("Звернення ВГО", 2020).

Крім цього, на офіційному веб-порталі асоціації були висвітлені поради щодо протидії хворобі і запобігання інфікуванню, представлений досвід європейських країн у боротьбі з пандемією, зокрема, в таких інформаційних матеріалах, як «Бібліотеки в умовах епідемії COVID-19» (24.03.2020 р.) ("Архів новин: березень", 2020), «Як діяти бібліотечним фахівцям в умовах епідемії COVID-19» (24.04.2020 р.) ("Архів новин: квітень", 2020), «Робота публічних бібліотек Європи у період карантину через пандемію COVID-19» (травень, 2020 р.) ("Архів новин: травень", 2020), «Поетапно виходимо з карантину: досвід Мюнхенської міської бібліотеки, Німеччина» (червень, 2020 р.) ("Архів новин: червень", 2020) тощо.

Також УБА провела ряд відповідних вебінарів («Навички стресостійкості для бібліотекарів», «Як бібліотеки згуртовують громаду під час карантину», «Як організувати віддалену роботу колективу університетської бібліотеки в умовах невизначеності?», «Відкриття під час пандемії COVID-19: досвід Мюнхенської міської бібліотеки, Німеччина», 2020 р.) та онлайн-конференцію («Бібліотеки в умовах пандемії COVID-19», 2020 р.) ("Календар подій", 2020). Додатковим здобутком УБА в цей час стало укладення меморандуму про співпрацю з ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» і Благодійним фондом «Бібліотечна країна» щодо промоції здорового способу життя та свідомого ставлення до здоров'я через бібліотечну мережу України, спрямованого на поширення інформації на теми здоров'я та забезпечення простору для подій і зустрічей з фахівцями ("Меморандум про співпрацю", 2020).

ВИСНОВКИ.

Отже, ВГО «Українська бібліотечна асоціація» в часи невизначеності, пов'язаної з пандемією COVID-19, продовжує реалізувати актуальні завдання розвитку бібліотечної справи та сприяти модернізації бібліотек, підготовці сучасного висококваліфікованого бібліотечного фахівця і впровадженню сучасного бібліотечного сервісу.

Активність ВГО «Українська бібліотечна асоціація» в умовах соціального дистанціювання залишилася на попередньому рівні, що свідчить про те, що асоціація ефективно адаптувалася до нових умов карантинних обмежень. При цьому найбільш виразними стали напрями, які умовно можна визначити як освітній, проєктний, «пандемія COVID-19», культурний та інноваційний. Здобутками асоціації в цей час стало підписання меморандумів про співпрацю з ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» і Благодійним фондом «Бібліотечна країна» щодо промоції здорового способу життя та свідомого ставлення до здоров'я через бібліотечну мережу України та з Міністерством цифрової трансформації України, Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової

трансформації та Інтернет Асоціацією України щодо творення осередків цифрової грамотності на базі публічних бібліотек у різних регіонах України.

Зважаючи на карантинні обмеження, слід позитивно підкреслити урізноманітнення форм роботи асоціації протягом 2020 р. порівняно з попереднім 2019 р. – організацію та проведення поряд із традиційними конференціями, форумами, вебінарами, онлайн-школами тощо, хабу, фестивалю, ярмарку, присвячених актуальним питанням розвитку бібліотечної справи у складних умовах сьогодення.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Архів новин: березень 2020 р. *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/BhrtVmj> (дата звернення 19.11.2020).
- Архів новин: квітень 2020 р. *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/Qhrt1uz> (дата звернення 19.11.2020).
- Архів новин: травень 2020 р. *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/Nhrt2vD> (дата звернення 19.11.2020).
- Архів новин: червень 2020 р. *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/Nhrt92k> (дата звернення 19.11.2020).
- Дистанційна діяльність бібліотек області під час пандемії COVID-19 : (за результатами аналізу групи «Бібліотечна Житомирщина» у соціальній мережі Facebook) / КЗ «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Ольжича», НМБ ; уклад. О. Ковальчук ; ред. Г. Врублевська. Житомир, 2020. 6 с. URL: <https://cutt.ly/ahty7aX> (дата звернення: 21.11.2020).
- Звернення ВГО Українська бібліотечна асоціація щодо COVID-19 (17.03.2020). *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/hhtga8t> (дата звернення: 21.11.2020).
- Календар подій (березень–листопад 2019). *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/Bhtkwxj> (дата звернення: 18.11.2020).
- Календар подій (березень–листопад 2020). *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/fhrt8AH> (дата звернення: 18.11.2020).
- Литвинова Л. А., Пономаренко З. О. Послуги віддаленого доступу бібліотек Північної Європи в період COVID-19. *Сучасні завдання та пріоритети діяльності бібліотек вищих навчальних закладів: шлях інновацій* : наук.-практ. інтернет-конф., 15–19 черв. 2020 р., Ужгород. Ужгород, 2020. URL: <https://cutt.ly/phyfGzM> (дата звернення: 21.11.2020).
- Меморандум про співпрацю щодо промоції здорового способу життя та свідомого ставлення до здоров'я через бібліотечну мережу України. *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/qhrt7hM> (дата звернення: 19.11.2020).
- Меморандум про цифрову освіту на базі бібліотек. *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/vhrt58T> (дата звернення: 18.11.2020).
- Проект «Спроможні бібліотеки сприяють досягненню Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року». *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/ehrytjL> (дата звернення 19.11.2020).
- Проект «Твори культуру: бібліотечні інноваційні послуги». *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/Vhryuw8> (дата звернення 19.11.2020).
- Проект «Чотири простори бібліотеки: інноваційна модель діяльності». *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/AhryiPr> (дата звернення 19.11.2020).
- Рекомендації Німецької бібліотечної асоціації щодо безпечного відновлення роботи бібліотек (01.05.2020) / пер. з нім. Вікторії Польової, ВГО Українська бібліотечна асоціація

- ція та Анни Журавльової, Goethe-Institut в Україні. УБА, 2020. *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://cutt.ly/GykxtaK> (дата звернення: 21.11.2020).
- A European library agenda for the post- COVID-19 age. *Eblida secretariat*. May, 2020. URL: <https://cutt.ly/thtwIOa> (accessed: 21.11.2020).
- Australian libraries responding to COVID-19: Checklist for reopening libraries. *Australian Library Association*. 2020. URL: <https://cutt.ly/yhtYBoH> (accessed: 21.11.2020).
- COVID-19. *American libraries*. URL: <https://cutt.ly/chtwe6Y> (accessed: 21.11.2020).
- COVID-19 and the global library field. *International Federation of Library Association*. October 13, 2020. URL: <https://cutt.ly/7htr8FX> (accessed: 21.11.2020).
- Cox C. Changed, Changed Utterly. *Inside Higher Ed*. June 5, 2020. URL: <https://cutt.ly/9htqG4u> (accessed: 21.11.2020).
- Mestri D. D. Reopening libraries in COVID 19 pandemic: challenges and recommendations. *IP Indian Journal of Library Science and Information Technology*. 2020. Vol. 5, Iss. 1. P. 16–23. URL: <https://cutt.ly/ChtqQD5> (дата звернення: 21.11.2020).
- Rekomendacje Biblioteki Narodowej dla bibliotek po zniesieniu zakazu prowadzenia działalności bibliotecznej (16.04.2020). *Biblioteka Narodowa*. 2020. URL: <https://cutt.ly/7yкxOFH> (дата звернення: 21.11.2020).
- The effects of COVID-19 on Libraries: changes to the library and looking ahead : webinars. *Springer Nature*. June 18, 2020. URL: <https://cutt.ly/uhtq7wU> (accessed: 21.11.2020).

REFERENCES

- Ukrainian Library Association. (2020a). *Arkhiv novyn: berezen 2020 r. [News archive: March 2020]*. <https://cutt.ly/BhrtVmj> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020b). *Arkhiv novyn: kviten 2020 r. [News archive: April 2020]*. <https://cutt.ly/Qhrt1uz> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020c). *Arkhiv novyn: traven 2020 r. [News archive: May 2020]*. <https://cutt.ly/Nhrt2vD> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020d). *Arkhiv novyn: cherven 2020 r. [News archive: June 2020]*. <https://cutt.ly/Nhrt92k> [in Ukrainian].
- Kovalchuk, O. (Comp.), & Vrublevska, H. (Ed.). (2020). *Dystantsiina diialnist bibliotek oblasti pid chas pandemii COVID-19 : (za rezultatamy analizu hrupy "Bibliotekna Zhytomyrshchyna" u sotsialnii merezhi Facebook) [Remote activity of regional libraries during the COVID-19 pandemic : (according to the results of the analysis of the "Library Zhytomyr Region" group on the social network Facebook)]*. Oblasna universalna naukova bibliotekam im. O. Olzhycha. <https://cutt.ly/ahty7aX> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020e). *Zvernennia VHO Ukrainska bibliotekna asotsiatsiia shchodo COVID-19 [Address of the Ukrainian Library Association regarding COVID-19]*. <https://cutt.ly/hhtga8t> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2019f). *Kalendar podii [Calendar of events]*. <https://cutt.ly/Bhtkwxi> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020g). *Kalendar podii [Calendar of events]*. <https://cutt.ly/fhrt8AH> [in Ukrainian].
- Lytvynova, L. A., & Ponomarenko, Z. O. (2020). Posluhy viddalenooho dostupu bibliotek Pivnichnoi Yevropy v period COVID-19 [Remote access services for libraries in Northern Europe during COVID-19]. In *Suchasni zavdannia ta priorityety diialnosti bibliotek vyshchykh navchalnykh zakladiv: shliakh innovatsii [Modern tasks and priorities of libraries of higher educational institutions: the way of innovations]*, Scientific and practical internet conference, Juni, 15–19, 2020. Uzhhorod. <https://cutt.ly/ahr682C> [in Ukrainian].

- Ukrainian Library Association. (2020h). *Memorandum pro spivpratsiu shchodo promotsii zdorovoho sposobu zhyttia ta svidomoho stavlennia do zdorovia cherez bibliotechnu merezhu Ukrainy* [Memorandum of Cooperation to promote a healthy lifestyle and a conscious attitude to health through the library network of Ukraine]. <https://cutt.ly/qhrt7hM> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020i). *Memorandum pro tsyfrovu osvitu na bazi bibliotek* [Memorandum on digital education based on libraries]. <https://cutt.ly/vhrt58T> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020k). *Proiekt "Spromozhni biblioteki spryiaut dosiahnenniu Tsilei staloho rozvytku OON do 2030 roku"* [Project "Capable Libraries Contribute to Achieving UN Sustainable Development Goals by 2030"]. <https://cutt.ly/ehrytjL> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020l). *Proiekt "Tvory kulturu: bibliotechni innovatsiini posluhy"* [Project "Works of Culture: Library Innovative Services"]. <https://cutt.ly/Vhryuw8> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020m). *Proiekt "Chotyry prostory biblioteki: innovatsiyna model diialnosti"* [Project "Four spaces of the library: an innovative model of activity"]. <https://cutt.ly/AhryiPr> [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020n). *Rekomendatsii Nimetskoj bibliotechnoi asotsiatsii shchodo bezpechnoho vidnovlennia roboty bibliotek* [Recommendations of the German library association are in relation to safe renewal of work of libraries] (V. Polova, & A. Zhuravlova, Trans.). <https://cutt.ly/GykxtaK> [in Ukrainian].
- American libraries. (2020). *COVID-19*. <https://cutt.ly/chtwe6Y> [in English].
- Eblida secretariat. (2020). *A European library agenda for the post-Covid 19 age*. <https://cutt.ly/thtwIOa> [in English].
- Australian Library Association. (2020). *Australian libraries responding to COVID-19: Checklist for reopening libraries*. <https://cutt.ly/yhtYBoH> [in English].
- International Federation of Library Association. (2020). *COVID 19 and the global library field*. <https://cutt.ly/7htr8FX> [in English].
- Cox, C. (2020). *Changed, Changed Utterly*. <https://cutt.ly/9htqG4u> [in English].
- Mestri, D. D. (2020). Reopening libraries in COVID 19 pandemic: challenges and recommendations. *IP Indian Journal of Library Science and Information Technology*, 5(1), 16–23. <https://cutt.ly/ChtqQD5> [in English].
- Biblioteka Narodowa. (2020). *Rekomendacje Biblioteki Narodowej dla bibliotek po zniesieniu zakazu prowadzenia działalności bibliotecznej* [National Library recommendations for libraries after lifting the ban on library activities]. <https://cutt.ly/7yqxOFH> [in Polish].
- Springer Nature. (2020, June 18). *The effects of COVID-19 on Libraries: changes to the library and looking ahead* [Webinars]. <https://cutt.ly/uhtq7wU> [in English].

UDC 021.6:614.45(477)

Alyona Motko,
Postgraduate Student of the Information
Technologies Department at Kyiv National University
of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine)
e-mail: alyona94@meta.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5513-82X>

UKRAINIAN LIBRARY ASSOCIATION IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

In the context of the COVID-19 pandemic, the issue of adaptation of public authorities, organizations, institutions, and individual citizens to life in conditions of quarantine and social distancing became relevant. The organization of the activities of the Ukrainian Library Association as a leader in librarianship was to be an example of an effective response to the current challenges associated with the spread of coronavirus infection. The proposed scientific research is devoted to determining the level of activity of the Ukrainian Library Association in quarantine compared to the pre-quarantine period, key activities of the association, justifying its ability to quickly adapt to the conditions of social distancing, while maintaining the status of leader.

The main source for the analysis was the news flow of the official web portal of the Ukrainian Library Association for the period from March to November (inclusive) in 2020, as well as for the corresponding period of 2019.

Based on the application of methods of quantitative and qualitative content analysis, statistical, included observation, visualization method to illustrate the results of the study, it was found that the activity of the Ukrainian Library Association in social distancing remained at the previous level, indicating that the association effectively adapted to new conditions of quarantine restrictions. At the same time, the most expressive were the areas that can be defined as educational, design, “pandemic COVID-19”, cultural and innovative. The achievements of the association were the signing of memoranda of cooperation with the Public Health Center of the Ministry of Health of Ukraine and the Library Country Charitable Foundation for the promotion of healthy lifestyles and health attitudes through the library network of Ukraine and the Ministry of Digital Transformation. Of Ukraine, the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Digital Transformation and the Internet Association of Ukraine on the creation of digital literacy centers on the basis of public libraries in different regions of Ukraine.

Keywords: Ukrainian Library Association, ULA, COVID-19, pandemic, coronavirus, quarantine, social distancing, libraries.

УДК 655.42:351.824.5(510)
DOI: 10.31866/2616-7654.6.2020.218611

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ КНИЖКОВОЮ ТОРГІВЛЕЮ В КНР

Чень Цзеген,
аспірант кафедри
інформаційної, бібліотечної та архівної справи
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна)
e-mail: tsziegen@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1795-990X>

Актуальність дослідження визначена тим, що в останнім часом КНР демонструє стрімкий розвиток книжкового ринку, обумовлений раціональною організацією і управлінням книжковою сферою. Критичне осмислення досвіду роботи в цьому напрямку є цікавим і корисним для України. Мета статті – проаналізувати досвід в організації та управлінні книжковою торгівлею в КНР.

Головним методом, що використовується в роботі, є аналіз законодавчих матеріалів та інтернет-ресурсів державних органів управління КНР, статистичних даних.

У статті описано діяльність партійних і державних органів з управління книжковою галуззю, а саме Відділу пропаганди ЦК Компартії Китаю, Державного управління у справах преси і друку КНР, Міністерства культури КНР. Розглянуто законодавчу базу, що забезпечує функціонування галузі. Особливу увагу приділено «Закону про управління видавничим ринком». Висвітлено загальні напрями державної політики КНР, що впливають на процеси організації та управління книжковою торгівлею. Проаналізовано низку документів, прийнятих партійними і державними органами влади КНР і спрямованих на реформування книжкової справи.

З'ясовано, що питання організації та управління книжковою торгівлею в КНР вирішується шляхом оптимального поєднання державного регулювання і ринкових механізмів. Функції держави полягають у визначенні стратегічних напрямів розвитку галузі, створенні законодавчої бази, забезпеченні процесу стандартизації, нагляду та контролю. Держава створює сприятливі умови для розвитку галузі, які полягають у фінансовій підтримці проєктів, стимулюванні інвестицій, залученні іноземного капіталу, податкових знижках. Аналіз статистичних матеріалів свідчить, що така політика дає позитивні результати.

Досвід в організації та управлінні книжковою справою в КНР потрібно вивчати, оскільки країна демонструє швидкі темпи зростання книжкового ринку завдяки оптимальному поєднанню державного регулювання і ринкових механізмів.

Ключові слова: книжкова торгівля, КНР, організація і управління, державне регулювання, Державне управління у справах преси і друку КНР.

ВСТУП.

Книжкова торгівля виконує у суспільстві важливу соціальну функцію – доводить книгу до кінцевого споживача. Успішне виконання означеної місії напряму залежить від організації та управління цією сферою діяльності. Останнім часом КНР демонструє стрімкий розвиток книжкового ринку, зумовлений у тому числі і раціональною організацією та управлінням книжковою сферою. Слід зазначити, що принциповою відмінністю України і КНР є те, що Китай є соціалістична країна. Водночас там поєднується соціалістична модель господарства з елементами ринкової економіки. Ще у 2001 р. зі вступом КНР у Всесвітню торгову організацію був взятий курс на комерціалізацію книжкової галузі. І таке поєднання ринкових

відносин із державною підтримкою саме в книжковій галузі дає вагомий результат, оскільки книга є суспільно важливим товаром, що потребує виваженої державної політики до процесів книговиробництва та книгорозповсюдження. Саме такий досвід демонструє Китай. Критичне осмислення досвіду роботи в цьому напрямі є цікавим та корисним для України, адже вона проходила той же шлях переходу від адміністративно-командної системи управління книжковою галуззю до ринкової, але з менш вагомими результатами. Водночас, в Україні плідно розвиваються книгознавчі дослідження, результати яких можна плідно застосовувати до аналізу тих процесів, що відбуваються у книжковій сфері в КНР. Тому розгляд питання щодо організації та управління книжковою торгівлею в КНР є актуальним у сучасних умовах і слугуватиме взаємозбагаченню обох країн.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ.

Питанням організації та управління книжковою торгівлею, законодавчого забезпечення та державної підтримки книжкової галузі присвячені праці таких дослідників на пострадянському просторі, як О. Афонін, О. Бартнев, Г. Грет, Г. Глотова, О. Добровольський, С. Зорін, К. Індутна, Н. Кучіна, Б. Ленський, А. Мураховський, М. Сенченко та інші.

У своїй статті Г. Грет (2012) розглядає книжкову торгівлю як складову книжкової справи України, аналізує її сучасний стан, законодавчу базу та вплив на неї державної соціальної політики й особливостей економічного розвитку країни. В іншій статті науковиця констатує, що розвиток книжкового ринку напряму залежить від факторів макросередовища, до яких відносяться стан економіки, законодавства, демографічна ситуація в країні, розвиток технологій, рівень культури суспільства.

Важливим в організації та управління книжковою торгівлею є питання щодо державної політики у книжковій галузі. Г. Грет (2015) вирізняє дві стратегії ставлення держави до книжкової галузі: стратегію активного втручання і стратегію децентралізованого регулювання. Остання характеризується тим, що на перше місце виходять суб'єкти господарювання, а держава створює необхідні для розвитку економічні, правові та інші умови.

Критичний огляд взаємовідносин влади і книги в Україні містить монографія О. Афоніна та М. Сенченка (2009) «Українська книга в контексті світового книговидання». Автори також аналізують світовий досвід взаємин держави і книги. Вони зосереджуються на таких питаннях, як роль держави у процесах ціноутворення, у виробленні механізмів формування роздрібних цін, в організації виставок за кордоном. Але досвід КНР у цій монографії не розглядається.

Питанням державної політики України в галузі книговидання та книгорозповсюдження присвячене і дисертаційне дослідження А. Мураховського (2015), в якому він визначає її як «процес впливу на розвиток книжкової індустрії, що реалізується за допомогою законодавчих, адміністративних, економічних та організаційних методів, які мають бути системними, послідовними, забезпечувати її раціональне функціонування, сприяти задоволенню культурних, духовних і освітніх запитів суспільства у книзі» (с. 10).

Серед публікацій, у яких досліджуються питання книжкової індустрії саме в КНР, слід назвати збірку праць «The Publishing Industry in China» (2017) та мо-

нографію Qidong Yang (2019) «China's Publishing Industry: From Mao to the Market», але питання організації та управління книжковою торгівлею в них розглядається побіжно. Огляду загальних тенденцій розвитку книжкової торгівлі в КНР були присвячені публікації Ван Шуайтяня (2014) та Чен Цзегена (2019). Тож питання організації та управління книжковою торгівлею в КНР заслуговує на докладний розгляд.

Мета статті – проаналізувати досвід в організації та управлінні книжковою торгівлею в КНР.

Методи та матеріали дослідження – головними методами, що використовуються в роботі, є аналіз законодавчих матеріалів та інтернет-ресурсів державних органів управління КНР, аналіз статистичних даних.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Говорячи про організацію і управління у сфері книжкової торгівлі КНР, слід враховувати той факт, що країна – соціалістична держава, у якій правлячою партією є Комуністична партія Китаю. Саме тому у КНР функцію державного управління в галузі книжкової справи здійснює низка партійних та державних органів, кожен з яких виконує певні функції. Серед них: Відділ пропаганди ЦК Компартії Китаю, Державне управління у справах преси і друку КНР, Міністерство культури КНР.

Так, Відділ пропаганди ЦК Компартії Китаю, що є комплексним відділом ЦК Компартії Китаю, відповідає за ідеологічну роботу. Тому його діяльність у галузі книжкової справи спрямована, насамперед, на визначення керівних настанов у розвитку галузі, координацію зусиль з іншими структурами у виконанні ідеологічної місії. Безпосередньо державним управлінням галузі займається такий орган, як Державне управління у справах преси і друку КНР, що створене при Державній Раді, вищому органі виконавчої влади країни. У його функції в галузі книжкової справи входять нагляд та управління діяльністю з публікації та розповсюдження нових друкованих видань, інтернет-публікацій, аудіо- та відеопродукції. Головним документом у діяльності цього органу є п'ятирічний план випуску книжкових видань. На рівні провінцій аналогічні функції виконує Бюро у справах преси і друку. У його обов'язки входить організація виконання національних законів, положень та правил щодо преси та друку, авторського права, питання щодо реєстрації нових суб'єктів книжкової галузі, нагляду за діяльністю існуючих, виявлення фактів незаконної діяльності на місцевому рівні (年中国图书出版行业主管部门、监管体制、主要法规和政策【图】，2018).

Головними функціями управління Міністерства культури КНР у книжковій галузі є дослідження, розробка стратегій та планів, керівництв з реформування, координація, планування в контексті загального управління сферою культури.

У КНР сформована і ефективно діє система галузевого нагляду, що стежить за дотриманням чинного законодавства в галузі книжкової торгівлі. Усі суб'єкти, які займаються гуртовою та роздрібною торгівлею повинні пройти процедуру ліцензування.

Серед найважливіших законодавчих актів, що регулюють правові питання, пов'язані з книжковою сферою, слід назвати «Закон про авторське право Китайської Народної Республіки», «Закон про управління видавничою діяльністю», «Закон про управління поліграфічною промисловістю», «Закон про управління видавничим ринком».

У контексті даної проблеми на особливу увагу заслуговує «Закон про управління видавничим ринком» (出版物市場管理規定, 2016), що був прийнятий Державним управлінням у справах преси, друку, радіо, кіно і телебачення КНР (зараз Державне управління у справі преси і друку) у 2016 році, відмінивши попередній, який діяв із 2011 р. Він передбачає створення системи стандартизації, нагляду та управління діяльністю із розповсюдження публікацій. Кінцева мета – створення національної єдиної і відкритої, конкурентоспроможної та упорядкованої системи видавничого ринку, спрямованої на задоволення духовних і культурних потреб людей, сприяння формуванню соціалістичної культури. Положеннями Закону декларується державна підтримка галузі, що полягає у сприянні відкриттю та успішному функціонуванню книжкових магазинів і мереж, розвитку логістичних та інформаційних систем, інтеграції з іншими суміжними галузями. Водночас, Законом регламентуються вимоги до суб'єктів, які започатковують роздрібну або гуртову торгівлю книжковими виданнями, та описується процедура отримання дозволу на цю діяльність. Особливі вимоги стосуються тих суб'єктів, які займаються розповсюдженням підручників для початкових і середніх шкіл. Вимоги до них є більш суттєвими. Аналіз статей Закону дозволяє зробити висновки, що вони стосуються, насамперед, матеріальних та організаційно-управлінських складових, завдяки чому гарантується якість надання послуг. До них відносяться:

- можливості щодо збереження та транспортування видань, що полягають у наявності площі понад 5000 кв. м, власної системи логістики, яка пристосована для розповсюдження підручників у початковій та середній школі;
- наявність мережі книгорозповсюдження, пристосованої для поширення підручників у початковій та середній школі за замовленням, що повинна охоплювати не менше ніж 70% округів на місцевому рівні, та мати роздрібну торгівлю з відповідним резервом підручників;
- наявність системи управління інформацією, що відповідає галузевому стандарту;
- наявність надійної системи управління, механізмів попередження та контролю ризиків і можливостей для дій у надзвичайних ситуаціях;
- досвід гуртового бізнесу понад п'ять років, останні три роки без суттєвих порушень законів та інших нормативних актів.

Виконання зазначених у положеннях Закону вимог суворо контролюється.

Законом також передбачається можливість залучення іноземних інвестицій у книжкову галузь. Створювати власні точки роздрібного продажу можуть також книжкові і читачькі клуби, видавництва, підприємства гуртової торгівлі. Положення Закону регламентує процедуру подачі заявок на дозвіл займатися такою діяльністю. Також положення унормовує процедуру управління видавничим ринком, яка містить перелік певних обмежень на поширення видань, що порушують чинне законодавство, а також правил, які стосуються діяльності суб'єктів книжкової торгівлі (出版物市場管理規定, 2016).

Серед заборон, що стосуються видавничої продукції, «Закон про управління видавничою діяльністю» зазначає наступні:

- видання не повинно протидіяти головним принципам, визначеним Конституцією країни;

- видання не повинно створювати загрози національній єдності, суверенітету та територіальній цілісності;
- видання не повинно розголошувати державну таємницю, нести загрозу національній безпеці або наносити збиток національним цінностям та інтересам;
- видання не повинно розпалювати національну ненависть, етнічну дискримінацію, підрив національної єдності або посягання на національні традиції та звичаї;
- видання не повинно проповідувати культу й забобони;
- видання не повинно порушувати суспільний порядок й підривати соціальну стабільність;
- видання не повинно пропагувати непристойність, азартні ігри, насильство;
- видання не повинно містити образи або клеп, утиски законних прав та інтересів інших осіб;
- видання не повинно наражати на небезпеку соціальну мораль, національні культурні традиції;
- видання не повинно порушувати інші закони (出版管理条例, n.d.).

Особливі вимоги висуваються до видань, орієнтованих на неповнолітніх.

Таким чином, можна стверджувати, що у КНР створено законодавчу базу розвитку книжкової галузі, яка постійно оновлюється (з'являються нові редакції існуючих законів, приймаються нові законодавчі акти).

На процеси організації і управління книжковою торгівлею впливають і загальні напрями державної політики КНР. Так, у 2007 р. на XVII з'їзді Китайської Комуністичної партії Китаю Голова КНР Ху Цзиньтао виступив із промовою, в якій один із розділів було присвячено підтримці розвитку і процвітання соціалістичної культури (Галеєва, 2013). У 2009 р. Державна Рада обнародувала «План активізації культурних індустрій», що містив детальне викладення заходів для досягнення цілей, які були визначені в доповіді Ху Цзиньтао. План передбачав поглиблення реформ культурної системи, стимулювання життєздатності всього суспільства в галузі культурної творчості, залучення іноземного капіталу в галузі культурної індустрії, поєднання державної та приватної власності, розвиток індустрії культури, збільшення державних інвестицій, податкової, фінансової та іншої підтримки. Серед конкретних заходів, передбачених планом, слід зазначити збільшення інвестицій, субсидювання процентних ставок за кредитами, проєктних субсидій у культурні індустрії з боку центральних та місцевих органів влади. Також передбачалося створити китайський інвестиційний фонд індустрії культури (年中国图书出版行业主管部门、监管体制、主要法规和政策【图】 , 2018).

У межах реалізації зазначеного плану в 2009 р. Головне управління у справах преси і друку випустило «Керівництво з подальшої підтримки реформи преси та видавничої справи», в якому були окреслені заходи щодо трансформації некомерційних видавничих об'єднань у ринково-орієнтовані, розвитку приватних структур, реалізації «експортної» стратегії. З'їзд керівників преси та видавничих домів Китаю, що відбувся через кілька місяців, підтвердив наміри країни реформувати книжкову галузь у ринково-орієнтований бізнес.

А в 2010 р. Міністерством культури і промисловим комерційним банком Китаю була підписана «Домовленість про стратегічну співпрацю у підтримці розвитку культурних індустрій», згідно з якою банк надаватиме комплексні фінансо-

ві інноваційні продукти і послуги професійним організаціям культурної індустрії (Галеєва, 2013).

У 2012 р. Державне управління у справах преси та друку підготувало «Положення про підтримку участі приватного капіталу у видавничій діяльності», в якому було запропоновано десять практичних заходів. Зокрема, там передбачалася підтримка участі приватного капіталу в підприємствах гуртової та роздрібно-книжкової торгівлі (年中国图书出版行业主管部门、监管体制、主要法规和政策【图】 , 2018).

Суттєвою підтримкою розвитку книжкової торгівлі стало прийняте Міністерством фінансів та Державною податковою адміністрацією «Повідомлення про продовження просунення пільгової політики стосовно культурного податку на додану вартість і податку на підприємницьку діяльність», в якому книжкова гуртова торгівля звільнялася від податку строком на чотири роки (年中国图书出版行业主管部门、监管体制、主要法规和政策【图】 , 2018).

На подальший розвиток книжкової сфери був спрямований і прийнятий у 2014 р. Державним управлінням у справах преси, друку, радіо, кіно і телебачення КНР «План реалізації для поглиблення реформи системи преси та друку», в якому передбачалися і заходи з реформування книжкової торгівлі (年中国图书出版行业主管部门、监管体制、主要法规和政策【图】 , 2018).

Таким чином, бачимо, що в період із 2010 по 2015 рік у КНР була проведена реформа книжкової індустрії, метою якої було створення сучасної клієнтоорієнтованої системи книговидавання та книгорозповсюдження, що полягала в суттєвому збільшенні масштабів. Так, за п'ять років національний дохід від діяльності в галузі книговидавання, поліграфії, книжкової торгівлі збільшився на 73,3 %, загальний прибуток зріс на 56 %, сумарний тираж книг збільшився на 13,1 %, виручка від продажі електронних видань збільшилася на 318 %. За сукупною кількістю примірників друкованої продукції КНР вийшла на перше місце в світі, а за сумарною кількістю електронних видань і масштабом поліграфічної промисловості – на друге ("Краткий обзор", 2016). Подальший розвиток книжкового ринку демонструє стабільне зростання. Так, згідно із щорічним звітом про книжкову індустрію, опублікованим на початку 2019 р., наприкінці 2018 р. у КНР було 225 000 книжкових магазинів, що на 4,3 % більше, ніж у попередньому році. Таке зростання кількості книжкових магазинів стало можливим саме завдяки сприятливій державній політиці, спрямованій на стимулювання розвитку галузі. Цьому сприяло і прийняття у 2016 р. Національного керівництва з підтримки книжкової галузі. Так, лише в Пекіні за півроку було надано 50 млн юаней 151 книжковому магазину ("Industrial Number", 2019).

За цей час у книжковій галузі відбулися і суттєві структурно-інституціональні зміни. Були розділені функції корпорацій і держави в галузі культури, відбулося розмежування адміністративних органів і суспільних інститутів, відокремлені функції суспільного управління від функцій управління активами, розділені функції регулювання та виконання. У результаті цього видавничі, поліграфічні та книгорозповсюджувальні підприємства стали самостійними корпоративними юридичними особами. Було організовано понад 130 видавничих корпорацій, більшість з яких мають і власну систему книгорозповсюдження. Кілька з них увійшли в топ-50 світових видавництв. Це, наприклад, China Publish Group Corporation

(CPG) – найбільша і найвпливовіша книготоргова і книговидавнича група, що з 2008 р. входить у список 30 великих культурних підприємств. CPG включає 40 видавничих компаній із 96 дочірніми компаніями, які щорічно випускають понад 10 000 назв книг, аудіовізуальних публікацій, електронних та онлайн-публікацій. Стратегічна мета CPG – стати серйозним гравцем у світовій видавничій індустрії і створити провідну сучасну потужну глобальну видавничу групу ("China Publishing Group", n.d.).

Важливу роль в управлінні будь-якою галуззю відіграють процеси збору, обробки та аналізу інформації, що забезпечують прийняття вірних управлінських рішень. Авторитетне джерело такої інформації у книжковій галузі – платформа OpenBook, яка є провідним постачальником даних та інформаційних послуг для книжкової індустрії. OpenBook була заснована в 1998 р., і є приватною дослідницькою компанією, яка розробила потужну систему моніторингу і відстеження інформації щодо роздрібного продажу книжкової продукції, що охоплює 1200 міст КНР. Вона створила базу даних, яка включає мільйони книг. Система моніторингу та відстеження обслуговує урядові структури, понад 500 видавництв та 3000 магазинів (традиційних і інтернет), платформи для цифрового контенту і авторів. Ця система дозволяє приймати ефективні управлінські рішення, інтенсифікує загальні процеси управління як у галузі, так і в окремих компаніях, сприяє підвищенню цінності бренду окремих кампаній. Від моменту утворення OpenBook отримала понад 40 авторських прав на власне програмне забезпечення. Вона також брала участь у розробці промислового стандарту «Статистика виробництва і розповсюдження книг, газет, періодичних видань та електронних публікацій».

Одним з основних продуктів компанії є звіти щодо стану книжкового ринку. Так, OpenBook готує «Щорічний зведений звіт про ринок роздрібної торгівлі книгами в Китаї», «Звіт про аналіз каналів збуту», завдяки яким можна сформулювати уявлення щодо обсягів ринку, тенденцій його розвитку, рівня конкуренції, продуктів, каналів збуту та інших ринкових характеристик. Компанія також займається відстеженням та моніторингом продажу книжкових видань завдяки системі запитів і аналізу SMART OpenBook. Для кожної опублікованої книги система відстежує статистику продажу книг. Система SMART здатна надавати цільові дані про продажі книг, товарні запаси, наявність на складі, початкові продажі та іншу інформацію як щотижня, так і щомісяця. Окрім того, OpenBook щотижня і щомісяця складає рейтинг найбільш продаваних книг, який включає в себе бестселери, нещодавно опубліковані книги і нещодавні бестселери для понад 300 категорій сегментації ринку (на основі чотирирівневої стандартизованої системи сегментації ринку, створеної OpenBook).

Також OpenBook надає консультаційні та асистентські послуги іноземним видавцям щодо виходу на книжковий ринок Китаю. Компанія допомагає іноземним видавцям визначитися із можливостями розвитку власного книжкового бізнесу в КНР. Важливим є те, що компанія надає послуги у сфері міжкультурної комунікації. OpenBook надає коротку ринкову інформацію для іноземних посольств у Китаї, агентств та інших організацій, щоб допомогти зрозуміти організацію та ті процеси, що відбуваються, у книжковій індустрії КНР. OpenBook організовує взаємодію і комунікаційні заходи, а також послуги з перевірки бізнесу для зарубіжних і місцевих підприємств. Також компанія регулярно надає список бестсе-

лерів для публікації в іноземних засобах масової інформації, включаючи художні, документальні і дитячі книги, що надійшли на ринок роздрібної торгівлі в Китаї. OpenBook регулярно публікує інформацію про ринок роздрібної торгівлі в Китаї ("Beijing OpenBook", n.d.).

Суттєві зміни відбулися і у ставленні до проблеми пропаганди читання, що значно збільшило кількість читаючих у країні: отримала подальший розвиток програма «Читання для всіх», засновано національний День читання. На сьогоднішній Китай очолює рейтинги найбільш читаючих країн світу (Цюнь Ян, 2014). Це теж, безумовно, позитивний фактор для розвитку книжкової торгівлі.

ВИСНОВКИ.

Аналіз діяльності партійних та державних органів (Відділ пропаганди ЦК Компартії Китаю, Державне управління у справах преси і друку КНР, Міністерство культури КНР) у галузі книжкової справи дозволив дійти висновку, що кожен із них виконує свої функції в розвитку і реформуванні книжкової сфери. Питання організації та управління книжковою торгівлею в КНР вирішується шляхом оптимального поєднання державного регулювання та ринкових механізмів. Функції держави полягають у визначенні стратегічних напрямків розвитку галузі, створенні законодавчої та нормативної бази, забезпеченні процесу стандартизації, нагляду і контролю. Держава створює сприятливі умови для розвитку галузі, що полягають у фінансовій підтримці проєктів, стимулюванні інвестицій, залученні іноземного капіталу, податкових знижках. Аналіз статистичних матеріалів показує, що реформа книжкової індустрії (2010–2015 рр.) дала позитивні результати: підприємства книгорозповсюдження стали самостійними корпоративними юридичними одиницями, зростає кількість потужних видавничих корпорацій із власною системою книгорозповсюдження, стрімко зросли прибутки галузі, КНР вийшла на перше місце в світі за кількістю примірників друкованої продукції, спостерігається стабільне зростання кількості книжкових магазинів. Ефективному функціонуванню книжкового ринку сприяє здійснення його систематичного моніторингу (масштабів, тенденцій розвитку, ступеня конкуренції, номенклатури продукції тощо) і забезпечення відстеження інформації щодо роздрібного продажу книжкової продукції з подальшим аналітичним узагальненням і прозорим представленням отриманих даних, які стають підґрунтям для ухвалення ефективних урядових рішень і бізнесової активності. Перспективою подальших досліджень може стати аналіз на рівні організації та управління окремими ланками системи книгорозповсюдження (гуртова торгівля, роздрібна торгівля, інтернет-торгівля).

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Афонін О. В., Сенченко М. І. Українська книга в контексті світового книговидання. Київ : Кн. палата України, 2009. 277 с.
- Ван Шуайтянь. Основные тенденции развития системы книгораспространения в КНР. *Скворцовские чтения. Библиотечное дело – 2014: библиотечно-информационная деятельность и документно-информационные коммуникации в сфере культуры и образования* : материалы Девятнадцатой междунар. науч. конф. (23–24 апр. 2014 г.). Москва, 2014. Ч. 1. С. 131–133.

- Галеєва А. А. Китай: плани нової культурної революції. URL: http://infoculture.rsl.ru/donArch/home/KVM_archive/articles/2013/02/2013-02_r_kvm-s3.pdf (дата звернення: 15.10.2020).
- Грет Г. П. Книгораспространение как важная составляющая современного книжного рынка Украины. *Труды БГТУ*. 2015. № 9 : Издательское дело и полиграфия. С. 78–80.
- Грет Г. Книгорозповсюдження в структурі книжкової справи України *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2012. Вип. 7. С. 105–116.
- Краткий обзор индустрии книгоиздания в Китае за 2010–2015г. *International Publishing Weekly*. 2016. 22 авг. URL: <https://cutt.ly/pgCht3q> (дата звернення: 15.10.2020).
- Мураховський А. Л. Концептуальні засади державної політики України в галузі книговидавання та книгорозповсюдження : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2015. 19 с.
- Чень Цзеген. Книгораспространение в книжной культуре КНР: современное состояние, проблемы. *Берковские чтения – 2019. Книжная культура в контексте международных контактов* : материалы V Междунар. науч. конф. Пинск, 2019. С. 572–578.
- Цюн Ян. Современное состояние и стратегия национальной программы поддержки и развития чтения в КНР. *Библиотековедение*. 2014. № 3. С. 100–105.
- Beijing OpenBook. URL: <https://cutt.ly/2gChn8h> (accessed: 17.10.2020).
- China Publishing Group. URL: <https://cutt.ly/BgChIO1> (accessed: 17.10.2020).
- Industrial Number of bookstores growing in the country. *China Daily. Xinhua*. 2019. January 21. URL: <https://cutt.ly/wgChHBV> (accessed: 17.10.2020).
- Qidong Yang. China's Publishing Industry: From Mao to the Market. CP, Elsevier Ltd, 2019. 320 p. *The Publishing Industry in China* / Edited By Robert Baensch. London ; New York : Routledge, Taylor and Francis Group, 2017. 16 p.
- 年中国图书出版行业主管部门、监管体制、主要法规和政策【图】 [Державні органи, регулюючі системи, законодавчі акти, політика в видавничій справі] URL: <https://cutt.ly/FgChCD5> (accessed: 17.10.2020).
- 出版物市场管理规定 [Закон про управління видавничим ринком] URL: <https://cutt.ly/dgCh74H> (accessed: 17.10.2020).
- 出版管理条例 [Закон про управління видавничою діяльністю] URL: <https://cutt.ly/tgCjwHw> (accessed: 17.10.2020).

REFERENCES

- Afonin, O. V., & Senchenko, M. I. (2009). *Ukrainska knyha v konteksti svitovoho knyhovydannia [Ukrainian book in the context of world book publishing]*. Knyzhkova palata Ukrainy [in Ukrainian].
- Van Shuaitian. (2014, April 23–24). Osnovnye tendencii razvitiia sistemy knigorasprostraneniia v KNR [The main trends in the development of the book distribution system in China]. In *Skvortcovskie chteniia. Bibliotechnoe delo–2014: bibliotechno-informatcionnaia deiatelnost i dokumentno-informatcionnye kommunikacii v sfere kul'tury i obrazovaniia*, Proceedings of the 19 International Scientific Conference (Vol. 1, pp. 131–133), Moscow, Russia [in Russian].
- Galeeva, A. A. (2013). *Kitai: plany novoi kulturnoi revoliucii [China: plans for a new cultural revolution]*. http://infoculture.rsl.ru/donArch/home/KVM_archive/articles/2013/02/2013-02_r_kvm-s3.pdf [in Russian].
- Gret, G. P. (2015). Knigorasprostranenie kak vazhnaia sostavliaiushchaia sovremennogo knizhnogo rynka Ukrainy [Book distribution as an important component of the modern book market of Ukraine] *Trudy BGTU. Izdatelskoe delo i poligrafia*, 9, 78–80 [in Russian].

- Gret, G. (2012). Knyhorozpovsiudzhennia v strukturi knyzhkovoi spravy Ukrainy [Book distribution in the structure of book business in Ukraine] *Visnyk of the Lviv University. Series Bibliology, library studies and informtions tehnologies*, 7, 105–116 [in Ukrainian].
- Kratkii obzor industrii knigozdaniiia v Kitae za 2010–2015g. [A Brief Overview of the Book Publishing Industry in China 2010–2015]. (2016, August 9). *International Publishing Weekly*. <https://cutt.ly/pgCht3q> [in Russian]
- Murakhovskiy, A. L. (2015). *Kontseptualni zasady derzhavnoi polityky Ukrainy v haluzi knyhovydannia ta knyhorozpovsiudzhennia [Conceptual foundations of the state policy of Ukraine in the field of book publishing and book distribution]*. [Abstract of PhD Dissertation, Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].
- Chen Tczegen. (2019, May 29–30). Knigorasprostranenie v knizhnoi kulture KNR: sovremennoe sostoianie, problemy [Book distribution in the book culture of the PRC: current status, problems]. In *Berkovskie chteniya – 2019. Knizhnaia kultura v kontekste mezhdunarodnykh kontaktov [Berkov Readings – 2019. Book Culture in the Context of International Contacts]*. Proceedings of the 5 International Scientific Conference (pp. 572–578). Pinsk, Belarus [in Russian].
- Tciun Ian. (2014). Sovremennoe sostoianie i strategiiia natsionalnoi programmy podderzhki i razvitiia chteniia v KNR [Current status and strategy of the national reading support and development program in China]. *Bibliotekovedenie [Russian Journal of Library Science]*, 3, 100–105 [in Russian].
- Beijing OpenBook. (n.d.). Retrieved Oktober, 17, 2020, from <https://cutt.ly/2gChn8h> [in English].
- China Publishing Group. (n.d.). Retrieved Oktober, 17, 2020, from <https://cutt.ly/BgChIO1> [in China].
- Industrial Number of bookstores growing in the country. (2019, January 21). *China Daily Xinhua*. <https://cutt.ly/wgChHBV> [in China].
- Qidong Yang. (2019). *China's Publishing Industry: From Mao to the Market*. Elsevier Ltd [in English].
- Baensch, R. (Ed.). (2017). *The Publishing Industry in China*. Routledge, Taylol and Francis Group [in English].
- 年中国图书出版行业主管部门、监管体制、主要法规和政策【图】 [Public authorities, regulatory systems, legislative acts, publishing policy]. (2018). <https://cutt.ly/FgChCD5> [in China].
- 出版物市场管理规定 [Law on the Management of the Publishing Market] (2016). <https://cutt.ly/dgCh74H> [in China].
- 出版管理条例 [Law on Management of Publishing Activities] (n.d.). Retrieved Oktober, 17, 2020, from <https://cutt.ly/tgCjwHw> [in China].

UDC 655.42:351.824.5(510)

Chen Tsziegen,
*graduate student of the Information,
Library and Archival Department,
Kharkov State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine)
e-mail: tsziegen@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1795-990X>*

ORGANIZATION AND MANAGEMENT OF THE BOOK TRADE IN PRC

The research urgency is caused by the fact that in recent years, China is showing rapid development of the book market due to the rational organization and management book sector. Critical reflection of work experience in this direction is interesting and useful for Ukraine. The aim of this article is to analyze the experience in the organization and management of the book trade in China.

Research method used is the analysis of the legal materials and Internet-resources of state bodies of China and statistical data.

The article describes the activities of a number of party and government organs of management in book industry, namely the propaganda Department of the Central Committee of the Communist party of China, State administration of press and print of the PRC, the Ministry of culture of the PRC. The legislative framework ensuring the functioning of the industry is reviewed. Special attention is paid to the “Law on administration of publishing market”. The article describes the general directions of the state policy of the PRC that affect the processes of organization and management of book trade. A number of documents adopted by the party and state authorities of the PRC and is aimed at the reform of book publishing has been analyzed.

It was clarified that the organization and management of the book trade in China is solved through the optimal combination of state regulation and market mechanisms. The functions of the state are to determine strategic directions of the industry development, the establishment of a legislative base, ensuring process standardization, supervision and control. The state creates favorable conditions for the industry development which lie in the financial support of the projects, encourage investment, and attract foreign capital, tax credits. The analysis of statistical materials shows that this policy gives positive results.

Experience in organizing and managing the book industry in the PRC need to be studied, as the country shows a rapid growth of the book market due to optimal combination of state regulation and market mechanisms.

Keywords: book trade, China, organization and management, state regulation, State administration of press and print of the PRC.

**БІБЛІОТЕЧНО-
ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА**

LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

УДК 341.123:3.071.2-021.387]:378(477)
DOI: 10.31866/2616-7654.6.2020.218613

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН ДО 2030 РОКУ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Олена Воскобойнікова-Гузєва,
завідувач кафедри бібліотекознавства
та інформології Інституту журналістики
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник
(Київ, Україна)
e-mail: o.voskoboinikova-huzieva@kubg.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2099-0000>

Метою дослідження є висвітлення досвіду імплементації Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року в процес підготовки і підвищення кваліфікації фахівців інформаційної сфери. У статті проаналізовано теоретичні підходи до вивчення концепції освіти для сталого розвитку, досвід системного впровадження освіти у галузі сталого розвитку в університетах України, проектної діяльності у сфері освіти для сталого розвитку в системі формальної та неформальної освіти. Зроблено акцент на основних проєктах, що реалізуються Українською бібліотечною асоціацією для підвищення спроможності бібліотек у сприянні досягненню Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року.

Методологія дослідження базується на використанні соціокомунікаційного і системного підходів, методів джерелознавчого та контент-аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає у залученні спостережень і результатів, отриманих під час викладання автором дисципліни «Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності» в Київському університеті імені Бориса Грінченка у магістрів спеціальностей «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і «Журналістика», освітня програма «Реклама і зв'язки з громадськістю».

Зроблено висновки щодо багатовекторності та багаторівневості процесу впровадження освіти у галузі сталого розвитку, до якого активно долучені заклади вищої освіти України. Зазначено, що презентований досвід імплементації ЦСР ООН до 2030 року в освітній процес на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях може використовуватися у подальшому у закладах вищої освіти, що готують майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Перспективним напрямком продовження дослідження визначено вивчення досвіду проектної діяльності у сфері освіти для сталого розвитку, зокрема діяльності центрів освіти дорослих, які долучаються до імплементації ЦСР ООН до 2030 року на рівні регіонального розвитку місцевих громад.

Ключові слова: бібліотека, інформаційна освіта, сталий розвиток, глобальні цілі ООН, Університет Грінченка.

ВСТУП.

Однією із домінуючих філософських концепцій всесвітнього розвитку першої чверті XXI століття визнана концепція сталого розвитку, яка може стати «важливою всесвітньою ідеологією, методологією людської життєдіяльності і важливою складовою повсякденного життя народів планети Земля» (Січко, 2015, с. 277).

Поняття сталого розвитку дуже тісно пов'язане із освітою, а точніше, зі становленням нової парадигми освіти, так званої «освіти для сталого розвитку». Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) одним із головних принципів державної політики у сфері вищої освіти проголошує сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя. Україна стала однією із 55-ти країн, що приєдналися до реалізації Стратегії освіти для сталого розвитку. Основною метою цієї Стратегії є заохочення держав-членів Європейської Економічної Комісії ООН до розвитку і включення освіти для сталого розвитку (далі – ОСР) до всіх систем формальної та неформальної освіти як першого кроку у становленні нової парадигми освіти, яка має бути націлена на становлення нового способу мислення, за якого всі соціально-економічні та соціально-екологічні процеси і явища повинні розглядатися з урахуванням принципів сталості людської цивілізації та науково обґрунтованої обережності. Формування нової парадигми освіти відбувається на багатьох рівнях – міжнародному, національному, регіональному, локальному. Занурення у вивчення питання імплементації Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року (далі – ЦСР) виявило і багатовекторність формування такої парадигми. Існує потужний рух із підтримки ОСР у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) та сприяння реалізації ЦСР у бібліотеках України. Лише в секторі галузі культури, а саме бібліотечно-інформаційної діяльності, ми зустрічаємо відповідний досвід у системах як формальної, так і неформальної освіти. Бібліотеки як потужні інформаційні і комунікаційні центри громад давно включені у процес імплементації ЦСР у своїй практичній діяльності (Бояринова, 2017; *Впровадження в роботу бібліотек*, 2017; "Глобальні цілі", 2019; Пашкова, 2017).

Наразі в межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру (2020), яка спрямована на зміцнення громадської безпеки та соціальної згуртованості, підтримку відбудови економік постраждалих від конфлікту громад і реалізацію реформ децентралізації влади та охорони здоров'я на підконтрольних уряду України територіях Донецької та Луганської областей, триває реалізація проекту Всеукраїнського громадського об'єднання «Українська бібліотечна асоціація» (далі – УБА) «Спроможні бібліотеки сприяють досягненню Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року» (2020). Одним із масштабних результатів цього проекту стало створення онлайн-курсу, присвяченого ролі бібліотек як соціальних інституцій у досягненні Цілей сталого розвитку ("Бібліотеки у досягненні", 2020).

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ.

Засадничими поняттями дослідження ми визначаємо концепцію освіти для сталого розвитку та концепцію випереджаючої освіти для сталого розвитку, розгляду яких присвячено публікації багатьох українських науковців, зокрема О. Є. Висоцької, І. М. Кореневої, І. О. Січко.

Одним із найґрунтовніших вивчень сутності та особливостей концепту «освіта для сталого розвитку» ми вважаємо публікацію І. М. Кореневої (2018), яка засвідчує понад 30-річний науковий дискурс щодо освіти для сталого розвитку, багатомірівність і різноплановість поняття ОСР. Аналізуючи два основні компоненти цього поняття, а саме «освіту» як загальний, родовий компонент, що характеризує спеціальну сферу соціального життя, до якої належить термін, і категоріальну його приналежність, та «сталий розвиток» як особливий, видовий компонент, що характеризує мету здійснення освітньої діяльності та визначає його змістову унікальність, авторка приходить до висновку про триєдність ОСР. Апелюючи до більш широкого західного потрактування поняття «освіта (education)», в яке поряд із навчанням (засвоєнням знань, умінь, навичок та способів пізнавальної діяльності) включають також і виховання (формування особистості) і просвіту (розповсюдження знань), вона акцентує увагу на тому, що таке розширене потрактування терміна «освіта» у словосполученні «education for sustainable development» дає підстави розуміти ОСР у перекладі з англійської як «освіту, виховання та просвіту для сталого розвитку» (Коренева, 2018, с. 115). Таке трактування поняття є, на наш погляд, доречним, і дає змогу розмежовувати цілепокладання окремих освітніх проєктів, заходів і продуктів на такі, що сприяють розповсюдженню знань про ЦСР (просвітницькі); такі, що впливають на формування в особистості свідомого ставлення до ЦСР (виховні); та безпосередньо такі, що сприяють засвоєнню знань, формуванню умінь та навичок, необхідних для підтримки і досягнення ЦСР (освітні). Цей розподіл ми будемо використовувати у подальшому опрацюванні результатів дослідження.

Також ми погоджуємося із зазначеною авторкою змістовою особливістю ОСР, яка полягає в інтеграції в ній трьох аспектів – екологічного, соціального та економічного, оскільки власне ідея сталого розвитку концентрує увагу відповідно на цих трьох сферах (Коренева, 2018, с. 116).

І. О. Січко (2015), досліджуючи сутність поняття «сталий розвиток» у контексті євроінтеграційних процесів, зазначає, що «освіта для сталого розвитку – це сучасний підхід до організації навчального процесу, який включає інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду, що базується на засадах сталості, переорієнтацію навчання з передачі знань на налагодження діалогу, орієнтацію на порушення та практичне розв'язання локальних проблем» (с. 277). Висловлена дослідником ідея про переорієнтацію навчання на порушення і практичне розв'язання локальних проблем співзвучна рішенням, які були упроваджені в освітній процес підготовки магістрів спеціальностей «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і «Журналістика», освітня програма «Реклама і зв'язки з громадськістю» в межах викладання автором дисципліни «Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності» в Київському університеті імені Бориса Грінченка.

Також акцентуємо увагу на тому, що поряд із концептом «освіта для сталого розвитку» в наукових публікаціях зустрічаємо і поняття «випереджаючої освіти для сталого розвитку». Зокрема, О. Є. Висоцька (2015) зазначає, що, по-перше, випереджаюча освіта є результатом зміни пріоритетів розвитку освіти та відповіддю на глобальні виклики світу XXI століття, по-друге, відповідає критеріям, що висуваються Стратегією освіти для сталого розвитку, а саме щодо інновацій-

но-випереджального характеру, використовує сучасні методи навчання та виховання, відштовхується від конкретної стратегії майбутнього – стратегії сталого розвитку (с. 104).

Як засвідчує аналіз наукових публікацій та інформаційних повідомлень сайтів Міністерства освіти і науки України, закладів вищої освіти України, вітчизняні ЗВО активно долучені до процесу імплементації ЦСР, на базі багатьох українських університетів 2016 р. була створена освітня мережа ресурсних центрів зі сталого розвитку (*Освітня мережа*, 2018). Такі центри створені за підтримки проекту ЄС та Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», їхня діяльність спрямована на активізацію науково-дослідної діяльності університетів у сфері сталого регіонального розвитку та поширення цього підходу серед студентської молоді, сприяння просвітницькій діяльності, організацію та проведення відповідних тренінгів, семінарів, наукових конференцій та сприяння запровадженню курсу «Сталий розвиток» до навчальних планів університетів або включення його до навчальних програм вже наявних дисциплін.

Ми підтримуємо ідею запровадження принципів сталого розвитку в навчальні програми різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і представляємо результати в наступних розділах статті.

Отже, проблематика, що розглядатиметься у статті, є актуальною як із позиції галузевого запровадження загальної концепції освіти для сталого розвитку, так і конкретизації (на локальному рівні проектів, курсів, дисциплін) у сфері підготовки фахівців інформаційно-бібліотечної діяльності, здатних у подальшому свідомо і відповідально сприяти реалізації Цілей сталого розвитку, долучати до цього процесу інших громадян.

Мета статті полягає у висвітленні досвіду імплементації Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року в процес підготовки і підвищення кваліфікації фахівців інформаційної сфери. Реалізація мети передбачала виконання таких дослідницьких завдань: аналіз наукових публікацій із теми дослідження; ознайомлення із досвідом проектної діяльності відповідного спрямування у формальній та неформальній освіті; презентацію досвіду включення проблематики сприяння досягненню ЦСР в освітній процес підготовки фахівців інформаційної сфери в Київському університеті імені Бориса Грінченка.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Реалізації мети сприяло використання системного і соціокомунікаційного підходів, методів джерелознавчого та контент-аналізу. Джерельну базу дослідження становлять наукові публікації; методичні рекомендації за темою дослідження, підготовлені бібліотеками; матеріали порталу МОН України в частині інформування про ресурсні центри сталого розвитку в університетах країни; інформація із сайтів міжнародних і громадських організацій; сайтів проектів та університетів. Матеріали дослідження, а саме – результати опитування студентів бакалаврської освітньо-професійної програми, розроблення і аналіз виконаних завдань практичних і самостійних робіт здобувачів магістерського ступеня вищої освіти, що оприлюднюються вперше, є результатом кількарічного викладання авторської дисципліни «Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності» на двох освітніх програмах в Університеті Грінченка (Воскобойнікова-Гузева, 2019; 2020).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Виходячи із суті концепції випереджаючої освіти для сталого розвитку, яка полягає в реалізації ідеї перебудови (трансформації) навчального процесу у всіх ланках системи освіти таким чином, щоб вона стала здатною для вчасної підготовки людей до нових умов існування, дати їм такі знання і уміння, які забезпечували б не тільки успішну адаптацію до нового соціального та інформаційного середовища, але й давали б змогу активно впливати на нього в інтересах збереження й подальшого гармонійного розвитку людського суспільства (Висоцька, 2015, с. 104), ми можемо констатувати, що ідея включення проблематики сталого розвитку, а саме осмислення можливих шляхів підтримки реалізації ЦСР до 2030 року, до дисципліни магістерської підготовки, повністю відповідає концепції випереджаючої освіти. Про значення вивчення стратегічного менеджменту інформаційної діяльності для здобувачів магістерського ступеня та використання концепції сталого розвитку в процесі підготовки фахівців інформаційної сфери вже зазначалося у попередніх публікаціях (Воскобойнікова-Гузєва, 2017; 2018). Наразі ми презентуємо результати кількарічних спостережень і тематичного аналізу виконання практичних і самостійних робіт студентами-магістрами двох освітньо-професійних програм – «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (далі – ІБАС) і «Журналістика», освітня програма «Реклама і зв'язки з громадськістю» (далі – РЗГ). Обидві спеціальності відносяться до сфери інформаційної діяльності, їхні представники підготовлені до відповідального сприйняття соціально важливих питань, але мають свій власний професійний арсенал процедур і методик впливу на зовнішнє середовище, вирішення фахових завдань тощо. Для фахівців ІБАС більш притаманними є методики та інструменти інформаційно-аналітичної діяльності, РЗГ, цілком логічно, – інструменти створення і розповсюдження рекламних продуктів. З урахуванням зазначених особливостей і було сформовано завдання практичної і самостійної роботи у межах дисципліни.

Варто зазначити, що ознайомлення із концепцією сталого розвитку запропоноване магістрам у межах змістового модуля «Програми і проекти стратегування інформаційної діяльності» як складової теми «Державна політика України у сфері сталого розвитку та інформатизації». Студенти отримують знання щодо змісту концепції сталого розвитку як парадигми суспільного зростання у ХХІ ст., знайомляться із діяльністю Комісії ООН зі сталого розвитку, «Декларацією тисячоліття» ООН (2000 р.) та Глобальними цілями сталого розвитку 2015–2030 рр. ООН (2020) як прикладом глобального бачення нових орієнтирів розвитку країн світу для забезпечення сталого майбутнього на період до 2030 року. Обов'язково акцентується увага здобувачів освіти на багаторівневості сталого розвитку, який має індивідуальний, локальний, національний, глобальний рівні. Оскільки, на нашу думку, надзвичайно важливим є персональне осмислення можливості індивідуального внеску кожного у вирішення проблем глобального рівня.

Отже, здобувачі магістерської ОПП ІБАС отримують завдання щодо інформаційної підтримки ЦСР, яке передбачає оперативний пошук різнопланової інформації (статистичної, аналітичної, науково-дослідної) за однією–трьома цілями (на вибір студента) і презентацію результатів. Відповідно магістри РЗГ отримують завдання рекламно-інформаційного забезпечення ЦСР, яке передбачає створення плану рекламної кампанії або конкретного рекламного продукту на підтримку

однієї з цілей. Підготовчий етап до виконання таких завдань передбачений у самостійній роботі. Аналіз результатів виконаних магістрами робіт дав можливість простежити пріоритети вибору ЦСР у межах спеціальності та встановити збіг / розбіжності вибору у представників різних спеціальностей. Результати аналізу представлено в таблиці 1 (див. табл. 1).

Загалом магістрами ІБАС 2018 та 2019 років вступу було зроблено 23 вибори ЦСР. Найбільшу увагу студентів приділено таким проблемам, як «Подолання бідності» (6) та «Якісна освіта» (6); до групи проблем-лідерів також можна віднести ціль «Гендерна рівність», досягнення якої є важливим на думку 4 студентів. Решта уваги розподілилася наступним чином: ціль «Міцне здоров'я і благополуччя» – 2; «Раціональні моделі споживання і виробництва», «Пом'якшення наслідків зміни клімату», «Партнерство заради стійкого розвитку», «Забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів», «Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості та екологічної стійкості міст і населених пунктів» – по 1.

Магістрами РЗГ 2018 та 2019 років вступу було підготовлено 14 відповідних завданню практичних робіт та обрано для рекламної кампанії такі ЦСР: «Міцне здоров'я і благополуччя» – 3; «Зменшення нерівності» – 2; «Захист планети» – 2; «Збереження морських ресурсів» – 2; решта обраних цілей, зокрема «Якісна освіта», «Використання відновлювальної енергії», «Достойні робочі місця та економічне зростання», «Відповідальне споживання», «Мир і справедливість» – отримали по 1 позиції вибору.

Як бачимо, спільною серед визначених магістрами пріоритетних проблем для обох спеціальностей стала ЦСР «Міцне здоров'я і благополуччя» – загалом 5 позицій вибору. Такі напрями, як «Подолання бідності» та «Якісна освіта», що потрапили у лідери для представників спеціальності ІБАС, не отримали відповідної ваги для фахівців із реклами. В цілому для магістрів РЗГ простежується важливість екологічної проблематики, водночас представники спеціальності ІБАС більш орієнтовані на вирішення соціальних питань.

Спираючись на визначені І. М. Кореневою (2018) змістові особливості ОСР, яка, як уже зазначалося, полягає в інтеграції в ній трьох аспектів – екологічного, соціального та економічного (с. 116), можемо зробити проміжний висновок, що в центрі уваги магістрів, які вивчали дисципліну «Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності», перебувають соціальний та екологічний аспекти, представлені у ЦСР. Розмаїття виборів студентів обох спеціальностей засвідчує той факт, що нам вдалося досягти мети щодо формування у здобувачів освіти свідомого ставлення до ЦСР та запропонувати завдання, які сприяють засвоєнню знань, формуванню умінь та навичок, необхідних для підтримки і досягнення ЦСР.

Загалом, процес імплементації концепції сталого розвитку в освіті є багатовекторним і багаторівневим. Варто звернути увагу на досвід системного впровадження освіти у галузі сталого розвитку в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут», представлений у публікації Г. О. Статюхи та співавторів, який включає: «підготовку магістрів за спеціальністю “Сталий розвиток: глобальне керування”»; викладання курсів з основ сталого розвитку для студентів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, зокрема магістрів усіх напрямів підготовки; впровадження принципів сталого розвитку в університетські навчальні програми та викладання дисциплін у контексті сталого розвитку» (Статюха та

ін., 2011, с. 124). Представники багатьох спеціальностей пропонують вводити окремі теми, модулі, які розкривають проблематику сталого розвитку на різних рівнях, наприклад, у бакалаврські програми майбутніх фахівців фізичної культури і спорту навчального модуля «Основи сталого розвитку суспільства» (Цигура, 2018).

Підтримуючи вищезазначені ідеї, ми розширили коло ознайомлення майбутніх фахівців інформаційної справи із ЦСР, долучивши до цього процесу першокурсників бакалаврської освітньо-професійної програми ІБАС. У ході дистанційного заняття з комплексної дисципліни «Університетські студії», змістовий модуль «Вступ до спеціальності», ми запропонували студентам I курсу 2020 року вступу ознайомитися із ЦСР ООН до 2030 року та визначити, які є пріоритетними саме для них. Ми обмежили кількісний вибір студентів, запропонувавши відзначити від 1 до 3 цілей, та надіслати відповіді у чат. Під час обговорення результатів опитування студенти зазначили, що вперше знайомилися із ЦСР, хоча про сталий розвиток як ідею та важливість сталості екологічної системи планети були обізнані. Результати опитування представлено в таблиці 1 (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Зведені результати вибору пріоритетних ЦСР студентами

№	ЦСР	Кількість позицій вибору I курсу ІБАС (опитування)	Кількість позицій вибору V курсу ІБАС	Кількість позицій вибору V курсу РЗГ	Загальний підсумок
1	Подолання бідності	2	6	-	8
2	Вирішення проблеми голоду	1	-	-	1
3	Міцне здоров'я і благополуччя	9	2	3	14
4	Якісна освіта	10	6	1	17
5	Гендерна рівність	3	4	-	7
6	Чиста вода та належні санітарні умови	1	1	-	2
7	Використання відновлювальної енергії	5	-	1	6
8	Достойні робочі місця та економічне зростання	2	-	1	3
9	Інновації та інфраструктура	-	-	-	-
10	Зменшення нерівності	2	-	2	4
11	Міста та спільноти, що живуть відповідно до принципів сталого розвитку	1	1	-	2
12	Відповідальне споживання	-	1	1	2
13	Захист планети	6	1	2	9
14	Збереження морських ресурсів	1	-	2	3
15	Захист екології суші	-	-	-	-
16	Мир і справедливість	7	-	1	8
17	Співпраця заради досягнення цілей сталого розвитку	1	1	-	2

Як бачимо з результатів опитування, для студентів I курсу лідерами вибору стали цілі «Якісна освіта» (10) та «Міцне здоров'я і благополуччя» (9), не менш важливими для них є досягнення цілей «Мир і справедливість» (7), «Захист планети» (6), «Використання відновлювальної енергії» (5). Отже, у цілому, виявлені пріоритети засвідчують результат, який ми вже спостерігали. У центрі уваги бакалаврів, так само як і магістрів, перебуває соціальний та екологічний аспект, представлений у ЦСР.

У цілому, підсумовуючи кількісні результати опитування першокурсників та пріоритети вибору магістрів, виявлені нами в результаті контент-аналізу виконаних завдань практичних робіт, маємо загальну картину, відображену на рис. 1 (див. рис. 1).

Беззаперечними цілями-лідерами для наших студентів стали «Якісна освіта» (17) та «Міцне здоров'я і благополуччя» (14). Наступний блок ЦСР, які також отримали високий показник вибору, включає: ЦСР «Захист планети» (9); «Мир і справедливість» (8); «Подолання бідності» (8) та «Гендерна рівність» (7).

Представлені зведені результати не претендують на масштабність статистичного експерименту та високу вірогідність, оскільки дані отримані в групах різного освітнього рівня вищої освіти, різним був і спосіб їх отримання.

Рис. 1. Пріоритети розподілу ЦСР за вибором студентів.

Проте у виявленому розподілі пріоритетів ставлення до ЦСР яскраво проявився соціальний аспект ОСР, який, за І. М. Кореневою (2018), «відображає умови існування людей у суспільстві, їхній спосіб життя та діяльність і розкриває широку проблематику правової освіти, валеологічної освіти, громадянської освіти, освіти з питань безпеки, гендерної рівності, полікультурності тощо» (с. 116). Усі вибори були здійснені студентами самостійно, вільно і свідомо.

Сподіваємося, що наведені приклади імплементації ЦСР ООН до 2030 року сприятимуть долученню усе більшої кількості громадян країни, особливо студентської молоді, до осмислення проблем та пошуку конструктивних рішень у сфері сталого розвитку. А упровадження різних методів сприяння досягненню ЦСР ООН до 2030 року в освітній процес на різних освітніх програмах стане установленою практикою вищої школи України. Адже випереджаюча освіта для сталого розвитку має розвиватися «як процес навчання тому, як приймати рішення, необхідні для забезпечення довгострокового майбутнього економіки, екології, соціальної справедливості» (Висоцька, 2015, с. 104).

ВИСНОВКИ.

Цілі сталого розвитку як концепт суспільного поступу впевнено стають неодмінною складовою усвідомлення цілісності усіх соціальних, екологічних та економічних процесів, що визначають життя людства. Процес впровадження освіти у галузі сталого розвитку, до якого активно долучені заклади вищої освіти України, характеризується багатовекторністю та багаторівневістю.

Презентований досвід імплементації ЦСР ООН до 2030 року в освітній процес на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях може використовуватися у подальшому у закладах вищої освіти, що готують майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Перспективним напрямом продовження дослідження вбачаємо вивчення досвіду проєктної діяльності у сфері ОСР, зокрема діяльності центрів освіти дорослих, які також, за нашими спостереженнями, долучаються до імплементації ЦСР ООН до 2030 року на рівні регіонального розвитку місцевих громад.

Рух підтримки ЦСР дуже динамічний, багатовекторний, це підтверджується кількістю наукових досліджень, публікацій і заходів відповідної тематики, зацікавленістю громадських організацій та науковців у просуванні ідей сталого розвитку, зворотним зв'язком, який відчуваєш, коли порушуєш соціальну або екологічну проблематику у студентському середовищі. Коли готуватиметься до друку випуск часопису «Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук», науковці, громадські діячі, педагогічні працівники активно обговорюватимуть питання глобальної і національної обізнаності щодо викликів сталого розвитку та ролі освіти у цьому процесі на Першій віртуальній міжнародній конференції зі сталої освіти SEVIK2020, яка проходить 11–13 грудня 2020 р. Отже попереду дискусії, нові практики, обговорення інноваційних форм і засобів формальної і неформальної освіти, пошук нових рішень.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Бібліотеки у досягненні Цілей сталого розвитку. *ВУМ on-line*. 2020. URL: <https://cutt.ly/mholDX0> (дата звернення: 24.11.2020).
- Бояринова О. Українські бібліотеки у підтримці цілей сталого розвитку. *День*, 2018, 16 трав. URL: <https://cutt.ly/HholVWу> (дата звернення: 24.11.2020).
- Висоцька О. Випереджаюча освіта для сталого розвитку: теоретико-методологічні засади. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2015. № 1/3. С. 103–107.

- Воскобойнікова-Гузева О. Використання концепції сталого розвитку в процесі підготовки фахівців інформаційної сфери. *Удосконалення інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки в умовах євроінтеграції* : тези доп. XX Міжнар. наук.-прак. конф., 24–26 трав. 2018 р., м. Біла Церква. Біла Церква, 2018. С. 16–18.
- Воскобойнікова-Гузева О. В. Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності: базові засади. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 11. С. 15–19.
- Воскобойнікова-Гузева О. В. Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності : електрон. навч. курс для студентів спец. 061 Журналістика за освіт.-проф. програмою 061.00.02 Реклама і зв'язки з громадськістю / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2020. URL: <https://elearning.kubg.edu.ua/course/view.php?id=10175> (дата звернення: 19.11.2020).
- Воскобойнікова-Гузева О. В. Стратегічний менеджмент інформаційної діяльності : електрон. навч. курс для студентів спец. 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2019. URL: <https://elearning.kubg.edu.ua/course/view.php?id=11787> (дата звернення: 19.11.2020).
- Впровадження в роботу бібліотек України для юнацтва, молоді Цілей сталого розвитку : метод. матеріали / уклад.: Л. Рабаданова, Ю. Ворона ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; Держ. б-ка України для юнацтва. Київ, [б. в.], 2017. 48 с. URL: <https://cutt.ly/mhoxeb5> (дата звернення: 26.06.2019).
- Глобальні цілі сталого розвитку 2015–2030. *UNDP Україна*. URL: <https://cutt.ly/5hovws6> (дата звернення: 19.11.2020).
- Глобальні цілі сталого розвитку: як бібліотеки можуть сприяти розвитку суспільства? : метод. поради / Терноп. обл. наук. універс. б-ка ; підгот. І. М. Врублевська ; ред. Г. Й. Жовтко. Тернопіль, 2019. 43 с.
- Коренева І. М. Феномен «Освіта для сталого розвитку»: сутність та сучасні особливості концепту. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 113–123.
- Освітня мережа сприяння сталому місцевому розвитку: унікальний досвід дієвого мережевого партнерства ВНЗ України / за заг. ред. В. І. Усик, Г. І. Мелеганіч. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. 76 с.
- Пашкова В. С. Бібліотеки і реалізація Порядку денного ООН до 2030 р. *Бібліотечна планета*. 2017. № 3. С. 10–13.
- Програма ООН із відновлення та розбудови миру. *UNDP Україна*. 2020. URL: <https://cutt.ly/Hnanj6r> (дата звернення: 22.11.2020).
- Січко І. О. Сутність поняття «сталий розвиток» у контексті євроінтеграційних процесів сучасної освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 3 (50). С. 273–278.
- Спроможні бібліотеки сприяють досягненню Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року. *Українська бібліотечна асоціація*. 2020. URL: <https://cutt.ly/3hocot8> (дата звернення: 24.11.2020).
- Статюха Г. О., Шахновський А. М., Складанний Д. М., Джигирей І. М. Досвід впровадження принципів сталого розвитку у підготування фахівців з вищою освітою. *Вісник Національного технічного університету «ХПИ»*. 2011. № 58. С. 122–128.
- Цигура Г. О. Формування знань з реалізації Цілей сталого розвитку у майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2018. Вип. 154 (2). С. 88–93.

REFERENCES

- VUM on-line (2020). Biblioteki u dosiahnenni Tsilei staloho rozvytku [Libraries in achieving the Sustainable Development Goals]. Retrieved November 24, 2020, from <https://cutt.ly/mholDX0> [in Ukrainian]
- Boiarynova, O. (2018, May 16). Ukrainski biblioteki u pidtrymtsi tsilei staloho rozvytku [Ukrainian libraries in support of sustainable development goals]. *Den*. <https://cutt.ly/HholVWy> [in Ukrainian].
- Vysotska, O. (2015). Vyperedzhaiucha osvita dlia staloho rozvytku: teoretyko-metodolohichni zasady [Advanced education for sustainable development: theoretical and methodological principles]. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, 1–3*, 103–107 [in Ukrainian].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. (2018). Vykorystannia kontseptsii staloho rozvytku v protsesi pidgotovky fakhivtsiv informatsiinoi sfery [Using the concept of sustainable development in the process of information professionals training]. In Ya.V. Novak, & T. M. Kosach (Eds.), *Udoskonalennia informatsiino-resursnoho zabezpechennia osvity i nauky v umovakh yevrointehratsii*, Proceedings of the XX International Scientific and Practical Conference (pp. 16–18). Bilotserkivskiyi instytut ekonomiky ta upravlinnia Universytetu "Ukraina" [in Ukrainian].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2017). Stratehichniy menedzhment informatsiinoi diialnosti: bazovi zasady [Strategic management of information activities: basic principles]. *Bulletin of the Book Chamber, 11*, 15–19 [in Ukrainian].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2020). *Stratehichniy menedzhment informatsiinoi diialnosti [Strategic management of information activity]* [Electronic training course for students majoring in 061 Journalism in the educational and professional program 061.00.02 Advertising and public relations]. Borys Hrinchenka Kyiv University. <https://elearning.kubg.edu.ua/course/view.php?id=10175> [in Ukrainian].
- Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2019). *Stratehichniy menedzhment informatsiinoi diialnosti [Strategic management of information activity]* [Electronic training course for students majoring in 029 Information, library and archival affairs]. Borys Hrinchenka Kyiv University <https://elearning.kubg.edu.ua/course/view.php?id=11787> [in Ukrainian].
- Rabadanova, L., & Vorona, Yu. (Comps.). (2017). *Vprovadzhennia v robotu bibliotek Ukrainy dlia yunatstva, molodi Tsilei staloho rozvytku [Implementation of Goals of sustainable development into the work of libraries of Ukraine for youth]* (Eds. S. Chachko, V. Kucheriava, & N. Linkevych). Derzhavna biblioteka Ukrainy dlia yunatstva. <https://cutt.ly/mhoxeb5> [in Ukrainian].
- UNDP Ukraine. (n. d.). *Hlobalni tsili staloho rozvytku 2015–2030 [Global Sustainable Development Goals 2015–2030]*. Retrieved November 19, 2020, from <https://cutt.ly/5hovws6> [in Ukrainian].
- Vrublevska, M. (Comp.). (2019). *Hlobalni tsili staloho rozvytku: yak biblioteki mozhat spriyaty rozvytku suspilstva? [Global Sustainable Development Goals: How Can Libraries Contribute to Society?]* (Ed. H. Y. Zhovtko). Ternopil'ska oblasna universalna naukova biblioteka [in Ukrainian].
- Koreneva, I. M. (2018). Fenomen "Osvita dlia staloho rozvytku": sutnist ta suchasni osoblyvosti kontseptu [The phenomenon of "Education for Sustainable Development": the essence and modern features of the concept]. *Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal, 2*, 113–123 [in Ukrainian].
- Usyk, V. I., & Melehanich, H. I. (Eds.) *Osvitnia merezha spriyannia stalomu mistsevomu rozvytku: unikalnyi dosvid diievoho merezhevoho partnerstva VNZ Ukrainy [Educational network to promote sustainable local development: a unique experience of effective network partnership of Ukrainian universities]*. Aksioma [in Ukrainian].

- Pashkova, V. S. (2017). Biblioteki i realizatsiia Poriadku dennoho OON do 2030 r. [Libraries and implementation of the UN Agenda until 2030]. *Bibliotekna planeta*, 3, 10–13 [in Ukrainian].
- UNDP Ukraine. (n. d.). *Prohrama OON iz vidnovlennia ta rozbudovy myru [United Nations Peacebuilding and Reconstruction Program]*. Retrieved November 22, 2020, from <https://cutt.ly/xhocrod> [in Ukrainian].
- Sichko, I. O. (2015). Sutnist poniattia "stalyy rozvytok" u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv suchasnoi osvity [The essence of the concept of «sustainable development» in the context of European integration processes of modern education]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky*, 3(50), 273–278 [in Ukrainian].
- Ukrainian Library Association. (2020). *Spromozhni biblioteki spriaiut dosiahnenniu Tsilei staloho rozvytku OON do 2030 roku [Capable libraries will contribute to achieving the UN Sustainable Development Goals by 2030]*. <https://cutt.ly/3hocot8> [in Ukrainian].
- Statiukha, H. O., Shakhnovskiy A. M., Skladannyi D. M., & Dzhyhyrei I. M. (2011). Dosvid vprovadzhennia pryntsypiv staloho rozvytku u pidhotuvannia fakhivtsiv z vyshchoiu osvitoiu [Experience of introduction of principles of sustainable development in training of higher education specialists]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "KhPI"*, 58, 122–128 [in Ukrainian].
- Tsyhura, H. O. (2018). Formuvannia znan z realizatsii Tsilei staloho rozvytku u maibutnikh fakhivtsiv fizychnoi kultury i sportu [Formation of knowledge on realization of the Goals of sustainable development at future experts of physical culture and sports]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriia: Pedahohichni nauky. Fizychnye vykhovannia ta sport*, 154(2), 88–93 [in Ukrainian].

UDC 341.123:3.071.2-021.387]:378(477)

Olena Voskoboinikova-Huzieva,
*Head of the Department of Library studies and
Informology at the Institute of Journalism of
Borys Grinchenko Kyiv University,
Dr. Hab.in Social Communications,
Senior Researcher (Kyiv, Ukraine)
email: o.voskoboinikova-huzieva@kubg.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2099-0000>*

UN SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS UNTIL 2030: IMPLEMENTATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF TRAINING OF INFORMATION AFFAIRS SPECIALISTS IN UKRAINE

The purpose of the study is to highlight the experience of implementing the UN Sustainable Development Goals by 2030 in the process of training and retraining of information professionals. The article analyzes the theoretical approaches to the study of the concept of education for sustainable development, the experience of systematic implementation of education in the field of sustainable development in Ukrainian universities, project activities in the field of education for sustainable development in formal and non-formal education. Emphasis is placed on the main projects implemented by the Ukrainian Library Association to increase the capacity of libraries to contribute to the achievement of the UN Sustainable Development Goals by 2030.

The research methodology is to use socio-communicative and systematic approaches, methods of source and content analysis.

The scientific novelty of the study is to attract observations and materials obtained during the teaching of the author of the discipline “Strategic Management of Information Activity” at the Borys Grinchenko Kiev University after in the masters of “Information, Library and Archival Affairs” and “Public relations”.

Conclusions have been made on the multi-vector and multi-level process of implementing education in the field of sustainable development, to which higher education institutions of Ukraine are actively involved. It is noted that the presented experience of implementation of the CSF ONN until 2030 in the educational process at different educational and qualification levels can be used in the future in higher education institutions that train future specialists in information, library and archival affairs.

A promising direction to continue the study is the study of the experience of project activities in the field of education for sustainable development, in particular the activities of adult education centers that participate in the implementation of the UN CRC until 2030 at the regional development of local communities.

Keywords: library, information education, sustainable development, UN global goals, Grinchenko University.

УДК 378.091.212:02]:004
DOI: 10.31866/2616-7654.6.2020.218614

РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ БІБЛІОТЕЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Ірина Давидова,
завідувач кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи
Харківської державної академії культури,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор (Харків, Україна)
e-mail: IDavydova1@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6015-2477>

Олена Мар'їна,
доцент кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи
Харківської державної академії культури,
доктор наук із соціальних комунікацій,
доцент (Харків, Україна)
e-mail: helenmaryina@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7248-2147>

У статті розглядаються існуючі завдання в області підвищення якості вищої бібліотечної освіти в епоху цифровізації. Метою даної роботи є зосередження уваги на проблемах і можливостях, що стосуються цифрових компетентностей студентів у галузі бібліотечної та інформаційної освіти. Цифрові компетентності бібліотекарів набувають все більшого значення в навчальних аудиторіях, оскільки цифрові ресурси та цифрові медіа стають важливою частиною повсякденної професійної практики бібліотекарів. Початок дослідженню поклала необхідність визначення ключових компонентів їх цифрової компетентності з огляду знань та навичок, необхідних для успішної професійної реалізації та підвищення конкурентоздатності на ринку праці. При дослідженні ключових компонентів цифрових компетентностей були використані прогностно-аналітичний метод, метод концептуалізації та метод ментального моделювання. Авторами пропонується доповнити набір компетенцій для студентів бібліотечного профілю з урахуванням особливостей розвитку сучасного інформаційного середовища. Серед основних цифрових компетентностей студентів бібліотечного профілю та бібліотечних фахівців маємо розглядати: здатність працювати із цифровою інформацією; здатність здійснювати комунікацію в цифровому медіасередовищі; здатність створювати та управляти цифровим контентом; запроваджувати заходи інформаційної безпеки; здатність розв'язувати проблеми цифрової модернізації, виявляти та аналізувати потреби суспільства в інформації на основі дослідження тенденцій розвитку цифрового медіапростору. Підкреслено, що бібліотекар має володіти поєднанням бібліотечних та технологічних компетенцій. Окреслено нові аспекти розвитку цифрових компетентностей студентів-бібліотекарів. Запропоновано рекомендації для навчання бібліотекарів в області цифрової компетенції.

Ключові слова: цифрова компетентність, освіта, бібліотечна освіта.

ВСТУП.

Із розвитком цифрового простору спостерігається зростання кількості посад, які потребують передових навичок в області інформаційних технологій, зокрема у бібліотечно-інформаційній сфері. За цифрових обставин ринок праці потребує фахівців із принципово новими знаннями, уміннями та компетентностями, але серйозна нестача таких існує головним чином через відсутність формальних (і неформальних) можливостей для навчання бібліотекарів за профілями ІТ. Ландшафт спеціалізованої бібліотечної освіти швидко змінюється, проте її модернізація має поетапний характер і ставить під сумнів її традиційну модель, актуалізуючи необхідність розширення та вдосконалення цифрових компетентностей студентів бібліотечного профілю.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ.

Сучасний стан бібліотечної освіти вказує на необхідність організації освітнього процесу відповідно до вимог ринку праці цифрового суспільства та вибудову освітніх траєкторій, які б враховували особистісні характеристики здобувачів, набуті у повсякденному цифровому житті. Реалізація оновлення освітніх заходів передбачає закріплення у програмах навчання цифрових компетентностей на загальному рівні, а також на рівні конкретних дисциплін. Це передбачає уточнення поняття «цифрова компетентність» та встановлення кореляції між тенденціями інтеграції цифрових технологій у сучасних бібліотеках і їх інтеграції у програми бібліотечної освіти.

Цифрова компетентність є багатогранною концепцією та в широкому сенсі визначена як впевнене, критичне і творче використання ІКТ для досягнення цілей, пов'язаних із роботою, працевлаштуванням, навчанням, відпочинком, включенням і / або участю в житті суспільства (Ferrari, 2013). У наукових працях вітчизняних і зарубіжних дослідників ця концепція інтерпретована по-різному, наприклад, як цифрова грамотність, електронна грамотність, електронні навички, електронна компетентність, комп'ютерна грамотність та медіаграмотність.

Тоді як деякі з науковців пов'язують цифрову компетентність з навичками технічного використання ІКТ, інші визначають її у більш широкому сенсі – як вимогу і передумову цифрової грамотності, яка не може бути обмежена суто утилітарним застосуванням певних цифрових навичок, але пов'язана із більш широким, критичним поглядом на суспільство в епоху технологічної революції (Buschman, 2010; Kahn & Kellner, 2005). А. Кальвані визначає цифрову компетентність як «здатність досліджувати і стикатися з новими технологічно-гнучкими ситуаціями, аналізувати, відбирати та критично оцінювати дані та інформацію, використовувати технологічний потенціал для розв'язання проблем і створення спільних знань, сприяючи усвідомленню своїх особистих обов'язків і повазі взаємних прав / обов'язків» (Calvani et al., 2008, p. 186). Таке визначення підкреслює технологічний, когнітивний та етичний аспекти цифрової компетентності.

А. Феррарі (Ferrari, 2012) розглядає цифрову компетентність як сукупність знань, навичок, відносин, які необхідні при використанні ІКТ та цифрових медіа для здійснення комунікації, керування інформацією, співпраці, створення та поширення контенту, набуття знань, ефективної, дієвої, критичної, творчої, гнуч-

кої, етичної, рефлексивної роботи, відпочинку, навчання, соціалізації, медіаспоживання, розширення прав і можливостей (р. 43).

В. Ларрац (Larraz, 2013) теоретизує цифрову компетентність як здатність мобілізувати різні «грамотності» для управління інформацією і передачі знань, вирішення проблем у суспільстві, яке розвивається. Автор підкреслює, що цифрова компетентність вимагає наявності чотирьох складових: а) інформаційної грамотності, для управління цифровою інформацією; б) комп'ютерної грамотності, для обробки даних у різних форматах; в) медіаграмотності, для аналізу та створення мультимедійних повідомлень; г) комунікаційної грамотності, для участі безпечної, етичної цифрової ідентифікації. Отже, дослідження поняття цифрової компетентності виявляє широку теоретичну різноманітність.

Трактування цифрових компетентностей фахівців бібліотечно-інформаційної сфери діяльності у практичній площині пов'язується насамперед із розробкою пошукових стратегій, оцінкою веб-сайтів, керівництвом та навчанням користувачів, інтеграцією мережевих джерел, аналізом та інтерпретацією інформації, створенням метаданих, візуалізацією й оцифруванням, розробкою інтерфейсів і порталів, а також з управлінням проектами бібліотек. Це актуалізує обґрунтування необхідності розширення спектра цифрових компетентностей студентів бібліотечних спеціальностей.

Мета статті. Основною метою дослідження є концептуалізація цифрової компетентності студентів бібліотечного профілю. Початок дослідження обумовила необхідність визначення ключових компонентів їх цифрової компетентності з огляду знань та навичок, необхідних для успішної професійної реалізації та підвищення конкурентоздатності на ринку праці.

МЕТОДИ.

При дослідженні ключових компонентів цифрових компетентностей були використані прогнозно-аналітичний метод, метод концептуалізації та ментального моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

У дослідженні ми пропонуємо відійти від розуміння цифрової компетентності як набору загальних навичок, потрібних для всіх ситуацій, як особистих, так і професійних, і перейти до розуміння цифрової компетентності, що включає в себе як загальні, так і спеціальні навички бібліотечної професії.

Але підкреслимо деякі важливі аспекти. По-перше, цифрова компетентність бібліотекарів передбачає не лише ефективне освоєння технологій, але і вміння передавати та навчати цим навичкам користувачів. Це надзвичайно складне, подвійне завдання, що нині майже не реалізується у бібліотечній освіті. По-друге, технології розуміються і застосовуються по-різному в кожній дисципліні, до якої вони інтегровані. Тому освітні технології, дисципліна та цифрові компетентності мають розглядатися як взаємозалежні. По-третє, формування та вдосконалення цифрових компетентностей студентів бібліотечного профілю напряму залежить від потреб практичної професійної діяльності та динаміки розвитку цифрового простору.

Сьогодні радикальна трансформація бібліотек, пов'язана з розвитком цифрових технологій, вимагає пошуку принципово нових шляхів їх адаптація до умов цифрової культури. Галузь потребує фахівців із «цифровим мисленням», оригінальними навичками і знаннями та лідерів, здатних стратегічно мислити, ефективно здійснювати процеси цифрової модернізації, втілювати у практичній площині весь теоретичний потенціал, напрацьований останніми роками науковою спільнотою (Онищенко, 2015). За умов активного розвитку та зближення телекомунікаційного, інформаційного і змістовно-технологічного секторів посилюються вимоги до інтелектуального рівня бібліотечних спеціалістів, їхніх індивідуально-комунікаційних особливостей і професійних якостей, зокрема до рівня їх комунікаційної компетентності (Давидова, 2013).

Актуальною стає проблематика оновлення бібліотечної освіти та системи підвищення кваліфікації, яка пов'язана, по-перше, з усвідомленням і розумінням необхідності підготовки кадрів, котрі вже сьогодні мають формувати нову роль і місце бібліотеки як соціокомунікаційної структури в суспільній системі та процесах регулювання соціальних відносин; розвивати прийнятну, адекватну сучасному стану суспільства соціальну практику, пов'язану з регулюючим впливом на різні сфери життєдіяльності соціуму з метою гармонізації соціально-економічних, політичних, духовних відносин, створення умов розвитку соціальних інститутів і функціонування груп, спільнот, індивідів, зв'язків і комунікацій між ними. По-друге, оновлення бібліотечно-інформаційної освіти зумовлене «необхідністю практичної реалізації нових форм і методів діяльності бібліотечних установ, що відповідають реаліям формування цифрового медіапростору» (Мар'їна, 2014).

«Вельми важливим стає визначення специфічних знань і компетентностей, необхідних для виконання бібліотекарями нових функцій, пов'язаних зі створенням та оптимізацією електронних каталогів, управлінням даними та метаданими, курируванням цифрових колекцій, організацією сховищ даних тощо. Для професійної освіти актуальним є визначення нових ролей бібліотечних фахівців, діяльність яких зосереджена навколо інноваційних напрямів розвитку бібліотечно-інформаційної сфери, наприклад, координаторів з інформаційної грамотності, онлайн бібліографів, «бібліотекарів даних», «цифрових бібліотекарів» та ін.» (Ільганаєва, 2002).

Наприклад, у наукових бібліотеках різних країн бібліотекарі напрацьовують інструментарій і набувають нових навичок у вирішенні складних завдань щодо забезпечення послуг, пов'язаних з управлінням дослідницькими даними (англ. Research data management). Популярними стають служби Research Data Services, які реалізують послуги щодо забезпечення доступу до даних у глобальному масштабі, підтримки науковців і молодих дослідників в управлінні науковими даними власних досліджень; управління колекціями даних протягом усього їх життєвого циклу тощо (Сох et al., 2017).

Напрацювання цифрових компетентностей вимагає сучасна тенденція реалізації концепції 3-го місця в бібліотеках, яка поклала початок численним творчим лабораторіям, так званим Library Labs, Fab Lab, Open Lab, MakerSpace, Placemaking, HackerSpace, оснащеним різноманітним сучасним інструментарієм і високотехнологічним устаткуванням. Розгортання цих та інших форматів реалізації бібліотечних установ по всьому світові, спрямоване на створення інноваційних відкритих середовищ, майстерень цифрового виробництва, популяризацію наукових

напрямі, інноваційне використання цифрового контенту культурної спадщини, також вимагає конкретизації цифрових компетентностей бібліотечних фахівців, які здійснюватимуть підтримку навчальної та освітньої діяльності, особистих і колективних проєктів молодіжного інноваційного підприємництва, просування ідей технічного прогресу тощо.

Необхідність обґрунтування принципово нових цифрових компетентностей у бібліотечній освіті та практичній сфері діяльності також диктують тенденції: запровадження в бібліотеках мережевих технологій різних версій Web із крапкою; адаптація технологій доповненої реальності; розвиток сегмента бібліотечних мобільних додатків; застосування експертних систем, технології семантичного пошуку, технології інтелектуального аналізу, хмарних технологій; 3-D моделювання тощо.

Отже, компетентності, навички і ролі бібліотечного фахівця розрізняються в залежності від конкретного типу бібліотеки. На думку А. Таммаро (Tammaro, 2007), сучасний «цифровий» бібліотекар є ланкою між цифровими ресурсами та користувачами; агентом змін та інновацій, інформаційної грамотності, помічником у навчанні, наставником користувача. Його комунікативні навички важливі для соціальної ролі бібліотекаря, яка все ще залишається помітною, і тим більше в цифровому середовищі, а педагогічні навички закріплюються в цифровому середовищі (концепція цифрової бібліотеки як віртуального класу).

Отже, серед основних цифрових компетентностей студентів бібліотечного профілю та бібліотечних фахівців маємо розглядати:

1. Здатність працювати із цифровою інформацією: здійснювати пошук, ідентифікацію, підтвердження або спростування, визначення місцезнаходження, збереження, систематизацію, аналіз цифрової інформації, фільтрацію, організацію доступу в мережі інтернет, навігацію між джерелами, критичну оцінку.

2. Здатність здійснювати комунікацію в цифровому середовищі, обмінюватись контентом і ресурсами за допомогою онлайн-інструментів, співпрацювати за допомогою цифрових інструментів, взаємодіяти зі спільнотами та мережами, створювати інтерактивні дискусійні групи та професійні співтовариства; управляти цифровою ідентифікацією; здійснювати маркетингові заходи, вирішувати базові PR-завдання, розвивати бренд-платформи; визначати тенденції, позитивні та негативні соціокомунікаційні прояви, викликані розвитком цифрових технологій.

3. Здатність створювати та управляти контентом: здійснювати розробку контенту, створювати контент у різних форматах, включаючи мультимедіа; редагувати та поліпшувати власний або створений користувачами контент для творчого вираження за допомогою цифрових медіа та технологій; здійснювати інтеграцію та доопрацювання контенту (зміну, уточнення, змішання); використовувати сторонні ресурси для створення нового, оригінального та відповідного запитам суспільства контенту і знань; дотримуватись діючих норм законодавства, положень авторського права та умов ліцензування при підготовці та опрацюванні контенту; застосовувати програмні засоби, різноманітні модифікації програм, програмних додатків, програмного забезпечення.

4. Здатність запроваджувати заходи інформаційної безпеки: розуміти та дотримуватись конфіденційності та здійснювати захист особистих даних, забезпечувати цифрову ідентифікацію; надавати безпечний та сталий доступ і використання інформації, даних та знань; виявляти, оцінювати і попереджувати

онлайн-ризиками та загрози в інформаційній сфері; дотримуватися й розвивати принципи інформаційної та медіаекології.

5. Здатність розв'язувати проблеми цифрової модернізації: виявляти та аналізувати потреби суспільства в інформації на основі дослідження тенденцій розвитку цифрового медіапростору; здійснювати аналіз цифрових ресурсів, приймати обґрунтовані рішення про використання цифрового інструментарію у процесах бібліотечно-інформаційного виробництва; творчо використовувати цифрові технології; вирішувати технічні та технологічні проблеми, що виникають у бібліотечно-інформаційній сфері діяльності; здійснювати оцінку власних потреб з огляду ресурсів, інструментів і розвитку компетентностей, оновлювати власні цифрові компетентності; зіставляти потреби з можливими рішеннями, адаптувати інструменти до особистих потреб, критично оцінювати можливі рішення і цифрові інструменти; запроваджувати інновації та пропонувати креативне використання цифрових технологій; брати активну участь у спільному цифровому і мультимедійному виробництві, сприяти творчому самовираженню за допомогою цифрових медіа та технологій, цифрових інструментів; виявляти лакуни в цифровій компетентності, поліпшувати або оновлювати свої цифрові компетентності, підтримувати інших у розвитку їх цифрових компетентностей, підтримувати у їх актуальному стані.

ВИСНОВКИ.

Ефективна та дієва система професійної освіти нині має бути побудована на основі узгодження зусиль щодо реформації професійної освітньої сфери у міжнародному розрізі; застосування міждисциплінарних підходів підготовки фахівців бібліотечно-інформаційних кадрів широкого профілю; організації глобальної співпраці та регіональної взаємодії бібліотечних професійних шкіл, спільної розробки навчальних програм і курсів; створення різноманітних підходів до оцінки їх якості із залученням відповідних експертів і спеціалістів-практиків; започаткування проєктів і досліджень; розвитку партнерської взаємодії між освітніми установами, учасниками ринку праці та бібліотечними фаховими асоціаціями; використання сучасного інструментарію цифрового медіапростору.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Давидова І. О. Когнітивно-комунікаційна парадигма в бібліотекознавстві. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2013. Вип. 40. С. 60–69.
- Льганасва В. О. Об'єктно-предметні орієнтири предпроектного аналізу для створення інформаційних систем. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2002. Вип. 10. С. 48–55.
- Мар'їна О. Ю. Соціально-комунікаційні технології в трансформації бібліотечно-інформаційної сфери діяльності. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2014. Вип. 45. С. 160–167.
- Онищенко О. Проблеми адаптації бібліотек до умов цифрової культури. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 6. С. 3–7.
- Buschman J. Alfabetización informacional, «nuevas» alfabetizaciones y alfabetización. *Boletín de la Asociación Andaluza de Bibliotecarios*. 2010. № 25 (98). P. 155–186.
- Calvani A., Cartelli A., Fini A., Ranieri M. Models and Instruments for assessing Digital Competence at School. *Journal of E-learning and Knowledge Society*. 2008. № 4 (3). P. 183–193.

- Calvani A., Fini A., Ranieri M. Digital Competence In K-12: Theoretical Models, Assessment Tools and Empirical Research. *Anàlisi: Guaderns de Comunicació i Cultura*. 2010. № 40. P. 157–171.
- Cox A. M., Kennan M. A., Lyon L., Pinfield S. Developments in research data management in academic libraries: Towards an understanding of research data service maturity. *Journal of the Association for Information Science and Technology*. 2017. № 68 (9). P. 2182–2200.
- Ferrari A. Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks / Institute for Prospective Technological Studies (Joint Research Centre). Sevilla : JRC IPTS, 2012. 95 p.
- Ferrari A. DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe / Editors: Y. Punie, B. N. Brečko. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2013. 50 p.
- Kahn R., Kellner D. Reconstructing Technoliteracy: A Multiple Literacies Approach. *E-Learning and Digital Media*. 2005. № 2 (3). P. 238–251.
- Larraz V. La competència digital a la Universitat : Doctoral dissertation / Universitat d'Andorra. Sant Julià de Lòria, 2013. 93 p.
- Tammaro A. A curriculum for digital librarians: a reflection on the European debate. *New Library World*. 2007. № 108 (5/6). P. 229–246.

REFERENCES

- Davydova, I. O. (2013). Kohnityvno-komunikatsiina paradyhma v bibliotekoznavstvi [Cognitive-communication Paradigm in Library Science]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 40, 60–69 [in Ukrainian].
- Ilhanaieva, V. O. (2002). Ob'iektno-predmetni oriientyry predproektnoho analizu dlia stvorennia informatsiinykh system [Object-subject Guidelines of Pre-project Analysis for the Creation of Information Systems]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 10, 48–55 [in Ukrainian].
- Mar'ina, O. Yu. (2014). Cotsialno-komunikatsiini tekhnolohii v transformatsii bibliotekoinformatsiinoi sfery diialnosti [Social and Communication Technologies in the Transformation of Library and Information Sphere of Activity]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 45, 160–167 [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. (2015). Problemy adaptatsii bibliotek do umov tsyfrovoy kultury [Problems of Adaptation of Libraries to the Conditions of Digital Culture]. *Bibliotечnij visnik*, 6, 3–7 [in Ukrainian].
- Buschman, J. (2010). Alfabetización informacional, "nuevas" alfabetizaciones y alfabetización [Information literacy, "new" literacies and literacy]. *Boletín de la Asociación Andaluza de Bibliotecarios*, 98/99, 155–183 [in Spanish].
- Calvani, A., Cartelli, A., Fini, A., & Ranieri, M. (2008). Models and Instruments for assessing Digital Competence at School. *Journal of E-learning and Knowledge Society*, 4(3), 183–193. <https://doi.org/10.20368/1971-8829/288> [in English].
- Calvani, A., Fini, A., & Ranieri, M. (2010). Digital Competence In K-12: Theoretical Models, Assessment Tools and Empirical Research. *Anàlisi: Guaderns de Comunicació i Cultura*, 40, 157–171 [in English].
- Cox, A. M., Kennan, M. A., Lyon, L., & Pinfield, S. (2017). Developments in research data management in academic libraries: Towards an understanding of research data service maturity. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(9), 2182–2200. <https://doi.org/10.1002/asi.23781> [in English].
- Ferrari, A. (2012). *Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks*. Institute for Prospective Technological Studies (Joint Research Centre). <https://doi.org/10.2791/82116> [in English].
- Ferrari, A. (2013). *DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2788/52966> [in English].

- Kahn, R., & Kellner, D. (2005). Reconstructing Technoliteracy: A Multiple Literacies Approach. *E-Learning and Digital Media*, 2(3), 238–251. <https://doi.org/10.2304/elea.2005.2.3.4> [in English].
- Larraz, V. (2013). *La competència digital a la Universitat* (Doctoral dissertation). Universitat d'Andorra, Sant Julià de Lòria [in Spanish].
- Tammaro, A. M. (2007). A curriculum for digital librarians: a reflection on the European debate. *New Library World*, 108(5/6), 229–246. <https://doi.org/10.1108/03074800710748795> [in English].

UDC 378.091.212:02]:004

Iryna Davydova,

*Head of the Information, Library and Archives
Department, Kharkiv State Academy of Culture,
Doctor of Social Communication, Professor
(Kharkiv, Ukraine)*

e-mail: IDavydova1@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6015-2477>

Olena Marina,

*Associate Professor of the Information, Library and
Archives Department, Kharkiv State Academy of
Culture, Doctor of Social Communication, Associate
Professor (Kharkiv, Ukraine)*

e-mail: helenmaryina@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7248-2147>

DEVELOPMENT OF THE LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE STUDENTS' DIGITAL COMPETENCIES

The article is devoted to the existing tasks in the field of improving the quality of higher library education in the digitalization era. The purpose of the article is to focus on challenges and possibilities concerning digital competence of students in library and information education. The librarians' digital competence is growing importance in classrooms, now that digital resources and digital media are becoming important parts of librarians' everyday practice. The starting point of the study is the need to identify the key components of students' digital competence in terms of knowledge and skills necessary for successful professional implementation and increase competitiveness in the labor market. Predictive-analytical method, the conceptualization method and mental modeling method have been used in the key components of digital competencies study. The authors propose to supplement the set of competencies for Library and information science students taking into account features of the modern information environment development. The main digital competencies of library students and library professionals should be considered: the ability to work with digital information; ability to communicate in a digital media environment; ability to create and manage digital content; implement information security measures; ability to solve the problems of digital modernization, identify and analyze society's information needs based on the study of trends in the digital media space. A librarian should have a combination of technological and librarianship competences. A new area in digital competence of librarians was revealed. Recommendations for librarians training in the areas of digital competence have been suggested.

Keywords: digital competence, education, library education.

**ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ:
ПРАКТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ**

**INFORMATION TECHNOLOGIES:
PRACTICE AND PERSPECTIVES**

УДК 655.28.022.36
DOI: 10.31866/2616-7654.6.2020.218616

SCRIBUS – ПРОГРАМА ВЕРСТАННЯ ДЛЯ ВИДАВНИЧИХ СИСТЕМ: ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Лідія Піскозуб,
старший викладач кафедри медіакомунікацій
Української академії друкарства,
кандидат наук із соціальних комунікацій
(Львів, Україна)
e-mail: lida.piskozub@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0657-4964>

Стаття присвячена розкриттю функціонального потенціалу програмного продукту Scribus у вирішенні завдань видавничого процесу – верстання та підготовки видань до друку.

Метою статті є висвітлення особливостей програмного продукту Scribus як одного з найбільш відомих та комфортних у використанні у даному контексті, обґрунтування його переваг порівняно з комерційними аналогами, зокрема фірми Adobe як світового лідера комерційного програмного забезпечення. Для досягнення мети застосовано методи порівняння (у контексті функціоналу програми Scribus та програм-аналогів – Adobe InDesign, який замінив попередні QuarkXPress та Adobe Page Maker), аналізу та синтезу. Використання методу включеного спостереження в рамках викладання автором дисципліни «Дизайн та верстання медіа» протягом більш ніж п'ятирічного періоду роботи в Українській академії друкарства (2014–2020 рр.) дало змогу виявити різні практичні аспекти користування програмою Scribus, визначити вдосконалення її функціоналу, спрямованого на полегшення процесу верстання складних публікацій.

У контексті подальшого поширення нових сучасних технічних засобів та їх адаптації для роботи з програмами верстки підтверджено, що сполучення у Scribus функцій, що містять елементи комп'ютерних графічних програм, обумовлює зручність користування ним як багатофункціональним продуктом.

Доведено успішність застосування Scribus у навчальному процесі, зокрема для майбутніх фахівців видавничої галузі. Зважаючи на доступність програми в українській локалізації, простоту та лаконічність її інтерфейсу та наявність вільної ліцензії, що дозволяє послуговуватись програмою поза процесом навчання у приміщенні закладу вищої освіти, обґрунтовано доцільність використання Scribus для студентів профільних спеціальностей як під час аудиторних занять офлайн, так і під час карантину для виконання завдань у дистанційному режимі.

Ключові слова: програмний продукт, вільне програмне забезпечення, функціонал, локалізація, верстання, Scribus.

ВСТУП.

Перехід до використання у видавничій справі вільного програмного забезпечення під керуванням різних операційних систем, зокрема на ядрі Linux, зумовив появу Scribus – одного з найпотужніших на сьогодні безкоштовних крос-платформних програмних продуктів для автоматизації видавничого процесу, що поши-

рюється за умовами ліцензії GNU (General Public License) і підтримує кольорові моделі СМУК та RGB. Програма дає змогу на професійному рівні вирішувати різноаспектні завдання з верстання як друкованих, так і електронних видань, а тому широко використовується для підготовки демонстраційних матеріалів звітного, рекламного, навчального та інших типів.

Як програмний продукт, призначений для виконання професійних завдань та навчання, Scribus за своїм функціональним потенціалом не поступається найбільшим комерційним аналогам, зокрема Adobe InDesign, постійно оновлюється та удосконалюється (з 2003 р. було розроблено близько 20 робочих версій програми, остання з яких – 1.5.5. – з'явилась у вересні 2019 р.), має розширену документацію, адаптовану до потреб користувачів (Хамула & Дмитрів, 2015b, с. 5).

Програмний комплекс Scribus цілком задовольняє вимозі зручності користування і дає змогу створювати видавничий продукт достатньо високої якості, перехід на нього не вимагає жодних втрат із погляду методики засвоєння основних прийомів верстання. Початково Scribus було створено лише на базі ядра Linux, однак сьогодні налагоджено постійний випуск Scribus для найпоширеніших операційних систем – Windows, Mac OS та сімейства Linux (зокрема Android).

Сьогодні Scribus є предметом вивчення у багатьох закладах вищої освіти України, зокрема в Українській академії друкарства, під час підготовки фахівців видавничо-поліграфічної справи. Так, ним послуговуються студенти, які попередньо отримали навички створення та опрацювання текстового і графічного контенту у різноманітних растрових та векторних редакторах (у контексті вільного програмного забезпечення – GIMP та Inkscape), дотримання вимог розміщення такого контенту в електронних виданнях. Оволодіння студентами практичними прийомами роботи з програмою допомагає їм сформуванню розуміння інструментів, методів та принципів додрукарської підготовки документів і навички користування ними.

Упродовж навчання студенти не лише знайомляться із функціоналом програми, яка має якісну українську локалізацію інтерфейсу та адаптована під потреби користувачів за допомогою унікального дизайну, а й розробляють повноцінний готовий інформаційний продукт на базі Scribus, який за якістю виконання не поступається продуктам, виконаним на основі відомих пропріетарних програм-аналогів – Adobe InDesign, попередній Adobe Page Maker тощо. Виконуючи практичні роботи та окремі проекти за допомогою засобів Scribus, студенти демонструють верстку буклетів, брошур, книг, готових до публікації, що значною мірою сприяє їх підготовці до подальшої професійної діяльності.

Мета статті – обґрунтування переваг програмного продукту Scribus як інструменту розв'язання професійних завдань під час верстання документів і навчання порівняно з комерційними аналогами в умовах удосконалення та підвищення доступності якісного програмного забезпечення. Зважаючи на використання програми майбутніми фахівцями видавничо-поліграфічної галузі, важливим також є окреслення тих змін, що були здійснені розробниками для полегшення процесу верстання, а також особливостей застосування програми в умовах дистанційного навчання онлайн в умовах пандемії.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ.

Реалізації мети сприяло застосування порівняльного методу для визначення доступності та ефективності роботи обраного програмного продукту порівняно

з існуючим аналогом – Adobe InDesign, який замінив попередні QuarkXPress та Adobe Page Maker, методів аналізу та синтезу. Використання методу включеного спостереження в рамках викладання автором дисципліни «Дизайн та верстання медіа» протягом більш ніж п'ятирічного періоду роботи в Українській академії друкарства (2014–2020 рр.) дало змогу виявити різні практичні аспекти користування програмою Scribus, визначити вдосконалення її функціоналу, спрямованого на полегшення процесу верстання складних публікацій.

Теоретичним підґрунтям для досягнення поставленої мети став наявний науковий доробок із проблематики дослідження, представлений у навчальній та науковій літературі. Як виявило опрацювання фахових публікацій, на разі питання, пов'язані безпосередньо зі Scribus, потребують додаткового осмислення. На сьогодні можна говорити лише про поодинокі публікації у вигляді онлайн-довідок про програму, доступних для читання й завантаження, а також стислі російськомовні видання з оглядом найбільш затребуваних інструментів для верстання та основних налаштувань, як-от навчальний посібник за редакцією В. А. Горюнова (2008). Точкове висвітлення у науковій фаховій літературі окремих аспектів, пов'язаних зі Scribus як програмним продуктом, згадується також у А. Шелестовою (2017, с. 120–137). На разі найбільш комплексне уявлення про функціонал Scribus дають стисле електронне видання, присвячене Scribus, за авторством А. К. Балгабекової (Балгабекова, б. г.) і розширений навчальний посібник щодо використання Scribus, підготовлений О. Хамулою та Л. Дмитрів (Піскозуб) (2015а, 2015б), які врахували особливості налаштувань Scribus для різних типів видань у сучасних умовах під час роботи з вільним програмним забезпеченням.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Програмний продукт Scribus належить до вільного програмного забезпечення і як через вдалу адаптацію до потреб початківців, які лише починають вивчати основи верстання, так і набір інструментів, які можна використовувати для роботи зі складними публікаціями досвідченим фахівцям, все більше посідає позиції світового лідера у верстанні друкованої продукції. За результатами включеного спостереження автора як безпосередньо під час роботи із програмою Scribus, так і опосередковано через вивчення позиції студентів, які працювали з цим програмним забезпеченням під час вивчення дисципліни «Дизайн та верстання медіа» в Українській академії друкарства (2014–2020 рр.), виявлено такі *переваги* Scribus порівняно з комерційними програмами-конкурентами (як-от, наприклад, Adobe InDesign):

1. Передусім, *безоплатне* користування ліцензійною програмою.

2. Лаконічний, спрощений *інтерфейс* програми, побудований таким чином, щоб максимально звільнити робочий простір від другорядних, на думку розробників, елементів та суттєво прискорити завантаження програми:

- групування додаткових інструментів та налаштувань об'єктів у вкладку «Властивості» виділеного об'єкта, а відтак звільнення простору програми від панелей інструментів, що в інших програмах (Adobe InDesign) розміщені за замовчуванням;
- організація графічних файлів, використаних у документі, та можливість їх сортування у вкладці «Чорновик»;
- можливість розміщувати об'єкти безпосередньо на монтажному столі;

- створення груп об'єктів та управління ними;
- автоматичне конвертування об'єктів з одного формату в інший;
- налаштування окремого блоку інструментів «Шлях» та підкаталогів;
- організація шаблонів сторінок в окремий тематичний каталог, сортування у межах кожного окремого шаблону на інформаційні блоки;
- відокремлення каскадного та мозаїчного оформлення робочих вікон для збільшення ефективності роботи;
- створення інтерактивних форм та їх заповнення.

3. У контексті кодування Unicode можливості роботи із будь-яким *шрифтом* для створення складних публікацій.

4. Налагодження додаткових можливостей для *дизайну* публікацій:

- організація структури документів додаванням вкладки «Шари» (в україномовному варіанті – «Плани») та додання до неї кнопок «Непрозорість» і «Режими змішування» як у растрових графічних редакторах;
- створення окремої закладки «Розташувати/вирівняти» об'єкти/сторінки для полегшення дизайну;
- збільшення кількості ліній та декоративних елементів для розмітки;
- розширення налаштувань монтажного столу з основного меню програми.

5. Можливість *користувацького втручання* у роботу програми як одна із чотирьох свобод, наданих вільним програмним забезпеченням:

- створення та відпрацювання сценаріїв роботи, написаних у Java Script.

6. Особливо слід наголосити на появі у програмі можливості верстання для людей із фізичними вадами і, зокрема, з *порушеннями зору*. Так, у Scribus запропоновано налаштування, враховуючи як нормальний зір, так і протанопію (несприйняття відтінків червоного кольору), дейтеранопію (зеленого), тританопію (синього і жовтого) та повний дальтонізм.

7. Наявність *повної довідки* про програму та роботу її засобів через посилання на онлайн-довідник із прикладами та ілюстраціями різними мовами.

Виражене схвалення користувачів отримала прив'язка Scribus до програми комп'ютерної графіки GIMP та, частково, елементів векторної графіки, які були вивчені студентами на попередніх курсах у контексті програми Inkscape, широкі можливості роботи з кольорами (налаштування методів кольорів через спеціальний додаток – Коло кольорів тощо) та шрифтами при верстці складних публікацій.

З іншого боку, варто також звернути увагу на наявні *недоліки* програмного забезпечення:

- іноді виникають труднощі при автоматичному виправленні помилок у документі в режимі попередньої перевірки перед друком, однак їх можна виправити у ручному режимі;

– трапляються труднощі із внесенням українських слів у словник, що, тим не менше, не заважає повноцінній роботі у програмі.

Зважаючи на доступність програми в українській локалізації, простоту та лаконічність її інтерфейсу та, головне, наявність вільної ліцензії, що дозволяє послуговуватись програмою поза процесом аудиторного навчання безпосередньо у приміщенні ЗВО, особливо актуальним є користування Scribus *в умовах карантину* для виконання завдань у дистанційному онлайн-режимі. Так, виконуючи практичні роботи та завдання для самостійної роботи, студенти мають

можливість демонструвати їх онлайн за допомогою програм-комунікаторів, що дозволяє контролювати хід виконання завдань віддалено. Інші комерційні програми (на зразок Adobe InDesign) часто доступні студентам лише тимчасово у демо-версіях, що не сприяє стабільності навчання. Адже верстання складних публікацій (зокрема, верстання довідкової та рекламної літератури – покажчиків, каталогів продукції, брошур, проспектів тощо) вимагає використання повного інструментарію програми протягом тривалого часу.

В одній із останніх версій Scribus – Scribus Portable (2019) – став також можливим запуск програми із зовнішніх пристроїв (хмари, зовнішні диски, флеш-накопичувачі тощо) без обов'язкової інсталяції на робочий пристрій (комп'ютер), що значно спрощує доступ до нього та дає можливість навчатись чи працювати віддалено (див. рис. 1).

Свою чергою, все більше вільних програм, таких як Inkscape та XGimp, прив'язаних до Scribus, стають доступними через мобільні пристрої, планшети, що значною мірою розширює діапазон роботи з ними.

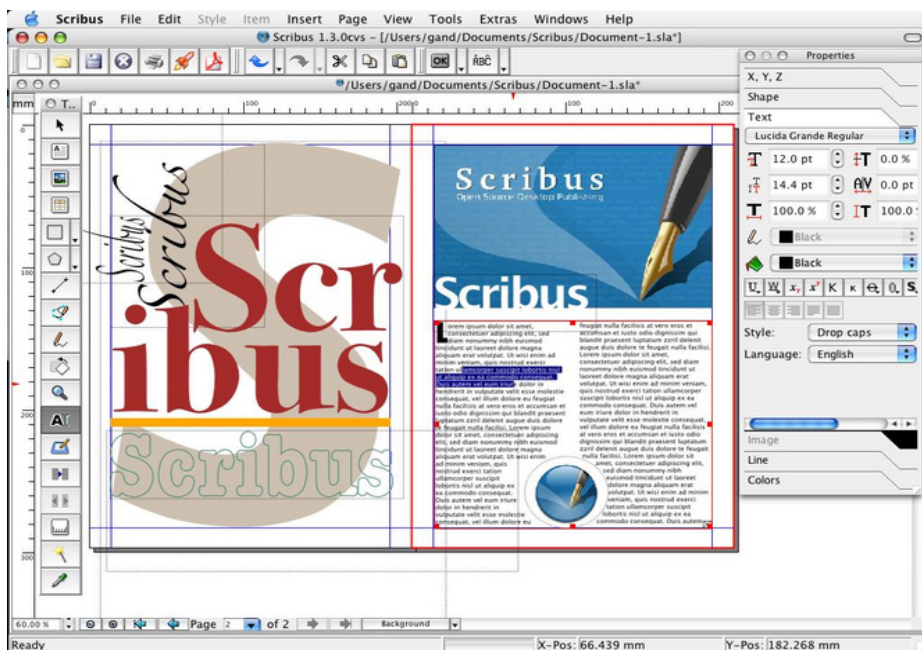

Рис. 1. Інтерфейс програми Scribus Portable.

ВИСНОВКИ.

Як бачимо, Scribus цілком задовольняє вимогу зручності користування і дає змогу створювати видавничий продукт достатньо високої якості, а перехід на нього не спричиняє жодних втрат із погляду методики засвоєння основних прийомів верстання.

Так, Scribus надає технічні засоби для полегшення верстання (у програмі існує можливість встановлення та послуговування трьома базовими сітками (базовою, ос-

новною та допоміжною, які розрізнені та мають свої налаштування), що дозволяють створювати публікації будь-якого рівня складності). Зручна прив'язка до інших вільних програм, використання елементів растрової та векторної графіки (як-от робота із кривими Безьє, можливість встановлення обтікання тексту обраним контуром та контуром зображення), наявність широкого ряду фільтрів (скажімо, «Лінза», «Деформація», «Магнітна лінза» тощо), можливості комбінювання значних груп об'єктів через меню «Шлях» зробили цей програмний продукт універсальним для верстання складних публікацій і повноцінним аналогом комерційних відповідників.

Зменшення витрат на матеріально-технічне забезпечення навчального процесу з комп'ютерних дисциплін, постійне удосконалення інструментарію та безкоштовне оновлення вільних програм, українська локалізація – ці та інші їх переваги дають підстави говорити про можливе подальше повне витіснення комерційних програм на користь їх новітніх Open Source аналогів.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Балгабекова А. К. Scribus. Open Source Desktop Publishing URL: <https://cutt.ly/fg28Sp1> (дата звернення: 23.11.2020).
- Горюнов В. А. Подготовка и верстка публикаций в среде Scribus. ПО для верстки и подготовки публикаций : учеб. пособие. Москва, 2008. 62 с.
- Ребро Д. Л. Вільне програмне забезпечення у видавничій діяльності бібліотек. *Видавнича діяльність бібліотек Маріуполя: напрямки та нові моделі розвитку* : матеріали V міської наук.-практ. конф. бібліотек Маріуполя, 29 верес. 2016 р. / під ред. А. П. Шакули. Маріуполь, 2016. С. 103–107.
- Хамула О. Г., Дмитрів (Піскозуб) Л. Й. Навчальний посібник з використання програми SCRIBUS для початківців та фахівців. *Матеріали П'ятої науково-практичної конференції FOSS Lviv 2015, 23–26 квітня 2015 р.* / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; під. ред. Злобіна Г. Г., Апуновича С. Є. Львів, 2015. С. 141–142.
- Хамула О. Г., Дмитрів (Піскозуб) Л. Й. Scribus – програма верстання для видавничих систем : навч. посіб. Львів : Світ, 2015. 240 с.
- Шелестова А. Настільна видавнича система Scribus: порівняльний аналіз функціональних можливостей для застосування у навчальному процесі ВНЗ. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Інформатизація вищого навчального закладу.* 2017. № 879. С. 129–137.

REFERENCES

- Balgabekova, A. K. (n. d.). Scribus. Open Source Desktop Publishing. Retrieved September 15, 2020, from <https://cutt.ly/fg28Sp1> [in Russian].
- Goriunov, V. A. (2008). *Podgotovka i verstka publikatsii v srede Scribus. PO dlia verstki i podgotovki publikatsii [Preparation and layout of publications in the Scribus environment. Software for layout and preparation of publications]* [in Russian].
- Rebro, D. L. (2016). *Vilne prohramne zabezpechennia u vydavnychii diialnosti bibliotek [Free software in library publishing]*. In A. P. Shakula (Ed.), *Vydavnycha diialnist bibliotek Mariupolia: napriamky ta novi modeli rozvytku [Publishing activity of libraries of Mariupol: directions and new models of development]*, Proceedings of the V City Scientific and Practical

- Conference of Libraries of Mariupol, September 29, 2016 (pp. 103–107). Mariupol State University [in Ukrainian]
- Khamula, O. G., & Dmytriv, L. J. (2015a). Navchalnyi posibnyk z vykorystannia prohramy SCRIBUS dlia pochatkivtsiv ta fakhivtsiv [Tutorial on using the SCRIBUS program for beginners and professionals]. In H. H. Zlobin, & S. Ye. Apuneych (Eds.), *Materialy P'iatoi naukovo-praktychnoi konferentsii FOSS Lviv [Proceedings of the Fifth Scientific and Practical Conference FOSS Lviv 2015]*, April 23–26, 2015 (pp. 141–142). Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
- Khamula, O. G., & Dmytriv, L. J. (2015b). *Scribus – programa verstannia dlia vydavnychyh system [Scribus is a layout program for publishing systems]*. Svit [in Ukrainian].
- Shelestova A. (2017). Nastilna vydavnycha systema Scribus: porivnialnyi analiz funkcionalnykh mozlyvostei dlia zastosuvannia u navchalnomu procesi VNZ [Desktop publishing system Scribus: a comparative analysis of functionality for use in the educational process of higher education]. *Visnyk nacionalnogo universytetu Lvivska Politehnika. Seria: Informatyzaciia vyschogo navchalnogo zakladu*, 879, 129–137 [in Ukrainian].

UDC 655.28.022.36

Lidia Piskożub,
Senior lecturer of the Media Communications
Department at the Ukrainian Academy of Printing,
PhD in Social Communications
(Lviv, Ukraine)
e-mail: lida.piskożub@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0657-4964>

SCRIBUS AS AN OPEN SOURCE DESKTOP PUBLISHING PROGRAM: ADVANTAGES OF USAGE IN EDUCATIONAL PROCESS

The article is devoted to the disclosure of the functional potential of the Scribus software product in solving the tasks of the publishing process – layout and preparation of publications for printing. The aim of the article is to highlight the features of the software product Scribus as one of the most famous and comfortable to use in this context, justify its advantages over commercial counterparts, in particular, Adobe as a world leader in commercial software. To achieve this goal, methods of comparison (in the context of the functionality of Scribus and similar programs – Adobe InDesign, which replaced the previous QuarkXPress and Adobe Page Maker), analysis, and synthesis were used.

The use of the method of included observation during the teaching of the discipline “Design and layout of the media” for more than five years at the Lviv Academy of Printing (2014–2020) allowed to identify various practical aspects of using Scribus, to identify improvements to its functionality for the process of making complex publications.

In the context of further dissemination of new modern hardware and its adaptation to working with typesetting programs, it is confirmed that the combination of functions in Scribus, which contains elements of computer graphics programs, makes it easy to use the program as a multifunctional product.

The success of the use of Scribus in the educational process, in particular for future professionals in the publishing industry, has been proven. Given the availability of the program in Ukrainian localization, the simplicity and conciseness of its interface, and the availability of a free license that allows you to use the program outside the learning process in higher education, it has been grounded expediency of Scribus usage for students in offline classroom classes and during quarantine to perform tasks remotely.

Keywords: software product, free software, functionality, localization, layout, Scribus.

**ПРОФЕСІЙНІ
АКЦЕНТИ**

**PROFESSIONAL
ACCENTS**

DOI: 10.31866/2616-7654.6.2020.218618

**II МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ
«СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
БІБЛІОТЕК:
ВІД ІДЕЇ ДО ВТІЛЕННЯ»,
6–9 ЖОВТНЯ 2020 р.**

Світлана Барабаш,

учений секретар

Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського», кандидат наук із

соціальних комунікацій (Київ, Україна)

e-mail: barabash315@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0428-6347>

Розвиток ринкових відносин, конкуренція за інвестиції в науку, освіту і культуру, загострення соціальних та екологічних проблем вимагає швидкого реагування на зовнішні та внутрішні зміни. Одним із дієвих інструментів такого реагування є методи стратегічного управління, які абсолютно спроможні застосовувати бібліотеки різних типів. Результати впровадження бізнес-процесів стратегічного управління в бібліотечну діяльність мають цілком практичну і вимірну користь, вони призводять до поліпшення якості та ефективності бібліотечних продуктів і послуг. Їх поширення, обмін досвідом та подальший розвиток потребує діалогу фахівців, що успішно реалізовується в межах тематичних науково-практичних заходів. Одним із таких став міжнародний науково-практичний семінар «Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення», ініційований у 2017 р. Науково-технічною бібліотекою ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та ВГО Українська бібліотечна асоціація. Подія зібрала понад 100 учасників із Німеччини, Польщі, Казахстану, Білорусі та України і мала великий резонанс у ЗМІ.

Логічним продовженням семінару стала I Міжнародна науково-практична конференція у грудні 2018 р. за тією ж темою. Вона так само викликала великий інтерес і стала точкою відліку вже для 120 учасників з України та зарубіжжя. Під час підведення підсумків на загальному обговоренні учасники дійшли висновку про необхідність подальших досліджень, комунікації та наступних конференцій періодичністю 1,5–2 роки для пошуку нових рішень стратегії. Так було визначено наступну конференцію запланувати на квітень 2020 р.

У зв'язку із запровадженням карантину в Україні терміни проведення II Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення» були вимушено перенесені з квітня на жовтень 2020 р. Захід відбувся 6–9 жовтня 2020 р. в онлайн-форматі, що ніяк не вплинуло на актуальність контенту та активність учасників. Навпаки, кількість зареєстрованих збільшилась і дозволила розширити коло зацікавлених.

Організаторами конференції, як і раніше, виступили Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» та ВГО Українська бібліотечна асоціація. Метою заходу стало широке обговорення теоретико-методологічних аспектів стратегічного управління та вивчення його практичного застосування в українських і зарубіжних бібліотеках. Цільову аудиторію склали

керівники та провідні фахівці бібліотек, інформаційних, освітніх і соціокультурних установ, усі зацікавлені у розвитку бібліотек.

Серед піднятих тем конференції: стратегічне управління: сучасні підходи та інструменти; візія, цінності та місія сучасної бібліотеки; визначення меж діяльності бібліотеки, клієнти та ціннісна пропозиція бібліотеки; розроблення та реалізація стратегії розвитку бібліотеки; моніторинг та оцінювання реалізації стратегії бібліотеки; статистика та оцінювання ефективності діяльності бібліотеки; компетентності бібліотекарів зі стратегічного управління; підтримка досліджень як стратегічний пріоритет наукової бібліотеки; бібліотека в реалізації визначених ООН Цілей сталого розвитку.

Позитивні результати очевидні – 170 персоніфікованих учасників (керівники бібліотек, бібліотекарі, науковці, видавці, коучі бізнесу та інші), стійка кількість одночасно присутніх, питання, коментарі в чаті, відгуки в соціальних мережах, готовність участі спонсорів і партнерів, непересічні українські та закордонні спікери. Конференція – це шість повноцінних сесій пленарного засідання, два авторських майстер-класи, окремі тематичні заходи – дискусія і круглий стіл, а також загальна вечірка з проєкцією майбутнього бібліотек та відеоекскурсія бібліотекою-організатором, загалом 22,5 години в Zoom.

Для формування уявлення про тематичне охоплення і різноаспектність тих питань, які обговорювалися під час конференції, варто висвітлити кілька її ключових моментів.

Відкрила конференцію директорка Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», президентка ВГО Українська бібліотечна асоціація **Оксана Бруй**, підкресливши унікальність тематики та змістовність заходу. У своєму вітальному слові проректор із наукової роботи КПІ імені Ігоря Сікорського, професор **Віталій Пасічник** відзначив актуальність проблематики конференції та її роль у вирішенні практичних завдань університетської науки. **Катерина Притула**, т. в. о. керівника експертної групи книговидання та розвитку читання Директорату книговидання та креативних індустрій Міністерства культури України зазначила про невідворотність стратегічних змін у бібліотечній галузі та очікувані під час конференції конструктивні рішення. Серед іноземних представництв на конференції були заявлені учасники із трьох найбільших польських університетів, тому логічним було включення керівниці секції з питань науково-освітньої співпраці Посольства Республіки Польща в Україні **Еви Матушки-Загати**, яка висловила особисте бачення стратегічного розвитку спільних культурних ініціатив.

Першу сесію пленарного засідання відкрив **Антон Мартинов**, засновник проєкту «Лабораторія», доповіддю «Люди – драйвер вашої справи». Ось кілька його гострих авторських тез для учасників: для ведення бізнесу вам необхідний оптимізм; залучаючи людей у команду, пропонуйте їм достойну винагороду або досвід; поширюйте в соціальних мережах відвертість, формальний контент мало цікавий для аудиторії; аналізуйте свої помилки та невдачі; продукт + спільнота – це секрет успіху.

Спікер **Яцек Вілецький**, старший фахівець із проєктної діяльності Бібліотеки Познанської Політехніки (Jacek Willecki, Senior project specialist, Poznan University of Technology Library), представив досвід польських колег у доповіді

«Library projects financed from non-university funds as a form of implementation of the strategy development of technical academic libraries in Poland». Мова йшла про проекти університетських бібліотек, які фінансуються не університетами, а спеціальними фондами та державними програмами, і про те, як це використовують бібліотеки польських технічних університетів для свого стратегічного розвитку.

Єлизавета Камілова, провідний фахівець бібліотеки Університету імені Назарбаєва (Yelizaveta Kamilova, Expert Manager, Nazarbayev University Library & IT Services, Nur-Sultan, Kazakhstan), презентувала віртуальні послуги бібліотеки Університету імені Назарбаєва та діяльність предметних бібліотекарів у Казахстані («Virtual and Online Strategies of Libraries: Nazarbayev University Library Practice»).

Наступні виступи топових керівників вітчизняних видавництв продемонстрували багатофункціональний потенціал цього сегмента ринку. **Віталій Зарицький**, директор видавництва «Ліра-К», у своїй доповіді «Сучасні тенденції видання літератури в умовах, що швидко змінюються», наголосив, що основою нової моделі співпраці бібліотеки та видавництва може бути запит від бібліотеки та швидкий термін видання. А **Ігор Степурін**, засновник видавництва «Саміт-книга», голова Благодійного фонду «Бібліотечна країна», у виступі «Створення книжкових хабів у бібліотеках» підкреслив: «Бібліотеки можуть бути партнером видавництв не тільки для промоції книг, але й економічним партнером для розповсюдження». Спікерка **Валентина Мерзиевська** розповіла про видання освітнього напрямку «Портал», кураторкою якого вона є. Цікавий контент, нестандартна подача, інтерактив – те, до чого прагнуть учасники цього проекту, може бути так само застосовано бібліотеками в період карантину.

Завершенням першого дня роботи конференції стала стендова сесія. Формат конференційних стендових доповідей в онлайні було апробовано чи не вперше і організовано у вигляді коротких повідомлень учасників до 10 хвилин, за бажанням у вигляді презентації, в контексті стратегічного управління. Наведемо кілька прикладів із програми. Доповідь «Проектний менеджмент у бібліотеці: впровадження нововведень за пріоритетними напрямками» **Юлії Корян**, проектною менеджерки Науково-технічної бібліотеки КПІ імені Ігоря Сікорського, – мотивуюча презентація проєктів бібліотеки КПІ, особливостей їх реалізації та комунікації, якої вони потребують. **Тетяна Опришко**, канд. наук із соц. комунікацій, директорка бібліотеки Київського університету імені Бориса Грінченка, представила доповідь «Імплементация європейського досвіду бібліотечно-інформаційного обслуговування та кібербезпеки користувачів наукових бібліотек». **Віктор Можгін** (Wiktor Możgin), аспірант Ягеллонського університету у Кракові, підготував виступ «Бібліотека як центр культурного життя України». **Людмила Савенкова**, канд. пед. наук, директорка бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, презентувала доповідь «Стратегія застосування відкритих освітніх ресурсів у закладі вищої освіти гуманітарного профілю», а **Оксана Півторак**, завідувачка бібліотеки Опорного навчального закладу Войнилівський ліцей, Калушський район, Івано-Франківська обл., – виступ «Книгозбірня Євшанової світлици: як стати третім простором в ОТГ».

Вже традиційною в межах конференції стала відкрита щорічна зустріч випускників програми kmbs «Стратегії розвитку бібліотек», яка відкрила другий день конференції. Щороку вона збирає не тільки випускників, а також їх однодумців

та спостерігачів успішних проєктів, серед яких є і конструктивні опоненти, що спонукає до дискусії, обговорення гострих проблем сучасних підходів управління бібліотеками. Цього разу тема панельної дискусії – «Бібліотеки у досягненні Цілей сталого розвитку ООН: екологічний вектор» – викликала особливий інтерес. Модераторкою дискусії виступила **Марина Маслоva**, керівниця програми Стратегії розвитку бібліотек, співзасновниця освітньої платформи Sustainability Room, керуюча партнерка консалтингової компанії UFV Consulting, викладачка курсів Strategy та Strategic sustainability management, менторка, коуч для власників та їх команд, голова та членкиня наглядових рад компаній у галузі освіти. Кінцевою метою дискусії було усвідомити можливості та спроможність українських бібліотек у вирішенні екологічних завдань реалізації Цілей сталого розвитку ООН. Чи усвідомлюють всі члени суспільства невідворотність проблеми, свою відповідальність за захист планети? Чи спроможні бібліотеки впливати на формування екологічної культури? Чи готові бібліотеки генерувати ідеї для екологічних проєктів? Чи виходить бібліотека за межі інформування та доступу до інформації? Які інноваційні послуги може запропонувати бібліотека для відповідального споживання природних ресурсів? Чи бачить бізнес бібліотеку як партнера в розвитку циркулярної економіки? Учасники спробували визначити активності бібліотек, запропонували шляхи розв'язання екологічних проблем бібліотечними засобами.

Актуально про те, як бібліотеки допомагають реалізовувати екологічні Цілі сталого розвитку ООН, висловилися ключові спікери: **Люсьєна Шум**, виконавча директорка Благодійного фонду «Бібліотечна країна», ознайомила із досвідом закордонних та українських зелених бібліотек; **Тетяна Маринич**, директора бібліотеки Сумського державного університету, розповіла про зелені проєкти бібліотеки Сумського державного університету; **Євгеній Александров**, керівник відділу корпоративних продажів видавництва «Ранок», актуалізував екологічний підхід до виробництва видавництва «Ранок» та можливості співпраці бібліотек в екологічних ініціативах. Учасники обговорили включення екологічних заходів у бюджет бібліотеки, значення комунікації для поширення еко-досвіду та еко-проєктів.

Пленарне засідання другого дня роботи конференції відкрила **Ірина Журавльова**, директорка Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доповіддю «Як надихнутися для впровадження стратегічних змін у бібліотеці?». Учасники почули про те, як стратегічний підхід Людовіка XIV може бути екстрапольований на сучасний бібліотечний контекст та як разом із Джобсом, Гровом і Гейцем надихнутися на розмову про стратегії бібліотек, а також дізналися про стратегію бібліотеки ХНУ імені В. Н. Каразіна в контексті загальної стратегії університету, візію, місію, цінності та стратегічні цілі, зокрема, про важливі цифрові проєкти бібліотеки. Команда бібліотеки реалізує конкретні напрями та проєкти, спрямовані на створення установою цифрового середовища для сприяння освітньому і науковому процесам: комплектування фондів, підтримку інституційного репозитарію, створення цифрової бібліотеки, бібліотечне кураторство, навчання з інформаційної грамотності, креативний простір бібліотеки, навички міжнародної комунікації, міжнародні центри в бібліотеці, співпрацю, бібліотеку у глобальному середовищі та ін.

Доктор наук із соц. комунікацій, директор Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член

Президії ВГО УБА **Олег Сербін** запропонував об'єктивне бачення проблеми у виступі «Стратегічний волонтаризм як рушійна сила бібліотечної взаємодії», де визначив роль та значення стратегії для розвитку установи, оптимізм, ефективне використання, сталість наявних ресурсів для досягнення мети, конкретні дії топ-менеджменту як основи стратегії, що прив'язана до реалій життя.

Ярослава Сошинська, канд. іст. наук, доцент КПІ імені Ігоря Сікорського, виконавча директорка ВГО Українська бібліотечна асоціація, представила доповідь «Українська бібліотечна асоціація у стратегічних міжнародних і національних проєктах». Зокрема, у виступі було окреслено візію, місію та масштабні проєкти УБА, що починаються як ідея з подальшою реалізацією і пошуком джерел фінансування. Одна з цінностей УБА – партнерство для розвитку, без якого неможливий ефективний проєкт. Спікерка навела приклади участі УБА в проєктах міжнародного партнерства: IFLA, Європейської комісії, Дому Європи, Програми розвитку ООН, Посольства США в Україні, Американських рад із міжнародної освіти, Гете-Інституту; успішні проєкти УБА у співпраці з Українським культурним фондом, Міністерством цифрової трансформації.

На завершення пленарного засідання **Катерина Дем'янчук**, директорка видавництва BookChef, розповіла про електронні канали комунікації між видавництвами та бібліотеками. Продуктивними каналами комунікації вона визначила соціальні мережі, сайти видавництв, ЗМІ, але важливим залишається використання всіх каналів та подолання проблеми комунікації, що є наразі між бібліотеками та видавництвами.

В межах конференції відбулося два авторських майстер-класи, на яких учасникам було запропоновано нові практичні управлінські інструменти. Майстер-клас «Стандарт сервісності для бібліотек та бібліотекарів» від **Любові Тарасюк**, головного бібліотекаря відділу перспективного розвитку Науково-технічної бібліотеки КПІ імені Ігоря Сікорського, розкрив певні прийоми роботи клієнто-орієнтованої організації, зокрема бібліотеки. Учасники визначали правильні відповіді на непрості запитання: які можливі дефекти сервісу, як досягнути стандарту сервісу, які бувають перевищення очікувань клієнтів та чому стандарт сервісності необхідний кожній установі.

Майстер-клас «Ефективна віртуальна взаємодія в управлінській практиці» від **Тамари Сухенко**, канд. іст. наук, соціальної психологині, фасилітаторки, співзасновниці Благодійного фонду «Бібліотечна країна», дав новий досвід. Карантин та інші зміни, які відбуваються у світі, змушують нас шукати нові формати взаємодії – з колегами, партнерами, читачами та іншими зацікавленими сторонами. Зокрема, значна частина нашого спілкування перемістилася у віртуальний світ. Чи задоволені ми результатами віртуальних обговорень, чи вважаємо їх ефективними? Авторка майстер-класу поділилася найкращими фінськими практиками інтерактивних презентацій, нарад та групових обговорень, які поєднують можливості програмного забезпечення для онлайн-співпраці з методами фасилітації. Очікуваний результат від участі – віртуальні наради нової якості, більшої продуктивності, поява нових ідей для залучення партнерів та читачів.

Круглий стіл «Якісна інформаційна підтримка освіти та досліджень: організувати та досягти успіху» викликав особливий інтерес, насамперед університетської аудиторії, завдяки, звичайно, надійному колу офіційних партнерів конференції,

відомих далеко за межами наукових спільнот Unicheck Україна (ТОВ «Антиплагіат») та Компанії Clarivate Analytics.

Марина Назаровець, керівниця служби інформаційного моніторингу Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, у доповіді «Організація бібліометричної служби в структурі університетської бібліотеки» розповіла про відмінності та особливості підходів різних університетських бібліотек та потреби різних академічних спільнот.

Андрій Сідляренко, комерційний директор Unicheck Україна, у виступі «Партнерство між Unicheck та університетськими бібліотеками задля розвитку культури академічної доброчесності» повідомив про сервіс пошуку ознак плагиату Unicheck, та співпрацю з бібліотеками для побудови якісної інформаційної платформи з метою формування культури академічної доброчесності.

Ірина Тихонкова, канд. біолог. наук, експертка із навчання та аналітичних ресурсів Clarivate Analytics, у виступі «Ресурси Web of Science Group для інформаційної підтримки освіти та досліджень в університеті» визначила можливості використання ресурсів відомого постачальника інформації і технологій для світового науково-дослідницького співтовариства.

Євгенія Кулик, канд. наук із соц. комунікацій, завідувачка відділу Науково-технічної бібліотеки КПІ імені Ігоря Сікорського, у доповіді «Модель якісної інформаційної підтримки освіти та досліджень у бібліотеці університету» запропонувала предметні рішення ефективного супроводу освітньо-наукового процесу з урахуванням потреб і запитів клієнтів бібліотеки.

Конференції втрачають без присутності емоційної компоненти, тому організатори запропонували варіант дружньої онлайн-вечірки на тему «Бібліотека майбутнього: фантастика в реальності», в програмі якої спробувати знайти карколомні ідеї для майбутнього наших бібліотек разом, неформально поспілкуватися, надихнутися позитивом.

Завершальною стала спеціальна сесія «Бібліотечні тренди і пандемічні виклики». Ключова спікерка **Оксана Бруй**, канд. наук із соц. комунікацій, директорка Науково-технічної бібліотеки КПІ ім. Ігоря Сікорського, Президентка ВГО УБА, запропонувала огляд заявленої проблеми. В продовження теми трендів і викликів визначилась низка повідомлень «За лаштунками Бібліотеки КПІ» про цього-річний досвід дистанційної роботи підрозділів університетської бібліотеки. Спікери-керівники напрямків – головна бібліотекарка **Олена Косьміна**, завідувачки секторів **Людмила Рабаданова**, **Марія Лапишина**; завідувачка відділу **Марина Копійковська** та менеджерка з розвитку персоналу **Олександра Вардугіна** – поділилися здобутками. Які бібліотечні тренди стали відповіддю на пандемію; як змінювалася інформаційна підтримка дослідників, консультації користувачів, заходи Бібліотеки, PR та HR служби Бібліотеки – все, що допомогло не втратити користувача, а навпаки збільшити показники і закріпити успіх. Фіналом конференції стала актуальна відеоекскурсія Бібліотекою КПІ, якою можна насолодитися за посиланням https://www.youtube.com/watch?v=8qo4_Z7hr54&t=11s.

Захід із самого початку планувався непересічним і вимагав потужної спонсорської підтримки. Тому пропозиція для українських видавництв стала визначальною. Кілька слів про спонсорів форуму, а саме видавництва «Ліра-К», «Саміт-книга», «BookChef» та видавничий дім «Кондор». «Ліра-К» (<http://lira-k.com.ua/>) видає

та розповсюджує навчальну, наукову, нормативну і довідкову літературу з усіх галузей знань, виготовляє бібліотечну техніку та співпрацює з бібліотеками. Пропонує книги з бібліотечної справи та Універсальну десяткову класифікацію (повну версію та скорочену, але повнофункціональну). Видавничий дім «Кондор» (<http://condor-books.com.ua/>) – одне з найбільших вітчизняних підприємств видавничої галузі, основним напрямком діяльності якого є книговидавнича справа й оптова та роздрібна торгівля книгами і паперовими виробами. Різноманітна тематика літератури, над якою працює видавничий дім, охоплює багато напрямів – економіка, фінанси та банківська справа, юриспруденція, культура і мистецтво, туризм, медична, технічна та художня література. «Саміт-книга» (<http://sbook.com.ua/ru/>) – одне із провідних українських видавництв, яке вже 25 років веде успішну діяльність, видаючи понад 100 книг на рік. Промовистими характеристиками видавництва є 6 рекордів України та співпраця з кращими книжковими магазинами та всіма бібліотеками країни. У видавничому портфелі – сучасна художня та публіцистична література, книги для освіти та дітей. Видавництво організовує поетично-музичні вечори та творчі зустрічі, спрямовані на популяризацію книг і читання в Україні, є засновником та співзасновником численних літературних премій, проєктів і конкурсів. BookChef (<https://www.bookchef.ua>) – видавництво світових бестселерів, основною спеціалізацією якого є популярна художня та пізнавальна література. Серед видань не лише всесвітньо відомі твори, а й роботи талановитих українських авторів-сучасників. BookChef відстежує новинки світового книжкового ринку, щоб запропонувати найкращу літературу клієнтам.

Конференція «Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення» успішно відбулася, незважаючи на серйозні виклики карантинного часу, об'єднавши спільною метою фахівців із п'яти країн – України, Польщі, Казахстану, Литви, Білорусі; чотирнадцяти областей країни (Київської, Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької); різних бібліотек (національних, публічних, дитячих, шкільних, наукових, університетських) і різних організацій та органів влади (посольств, міністерств, благодійних фондів, видавництв).

Наступна III Міжнародна науково-практична конференція «Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення» запланована на квітень 2022 р. Оргкомітет вже починає розробляти дорожню карту і запрошує до участі і співпраці усіх бажаючих. Пам'ятаємо, що серед основних принципів стратегічного управління визначальними є цілеспрямованість, безперервність; теоретико-методологічна обґрунтованість форм і методів; системний, комплексний підхід; результативність, ефективність та ін. Як все це працює – обговоримо, поділимося ідеями на майбутній конференції.

Контакти оргкомітету:

*Світлана Барабаш, учений секретар НТБ КПІ
імені Ігоря Сікорського*

Тел.: +38 (067)736 03 81

E-mail: conference@library.kpi.ua

Сайт Конференції: <http://strategylibrary.kpi.ua>

Сторінка конференції у Facebook: <https://www.facebook.com/events/1521842934623571/>

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

REVIEWS

DOI: 10.31866/2616-7654.6.2020.218622

ЗБЕРЕЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ ТА СТАН ПРОБЛЕМИ

*Тетяна Гуменюк,
доктор філософських наук, професор,
проректор із науково-методичної роботи
Київського національного університету
культури і мистецтв (Київ, Україна)
e-mail: t_gumenyuk@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9210-6424>*

Рецензія на видання: «Консервація і зберігання документів» : практикум / Ю. І. Горбань. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 156 с.

Одне з основних завдань бібліотеки – надання у користування суспільству цінних ресурсів, які в них зберігаються та є частиною національного культурного надбання. Зрозуміло, об'єктивний процес природного старіння документів зупинити неможливо, проте його можна уповільнити за допомогою правильного їх зберігання та дбайливого використання, що є неодмінною умовою задля повноцінного використання сьогодні та збереження для майбутніх поколінь.

Практикум кандидата культурології, доцента КНУКіМ Ю. І. Горбаня «Консервація і зберігання документів» розроблений для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». В ньому представлено матеріал, що сприяє засвоєнню навчальної дисципліни «Консервація і зберігання документів»: лекційні матеріали, практичні завдання, завдання для самостійної роботи, теми індивідуальних занять, питання до підсумкового контролю знань, методичні рекомендації, глосарій, приклади оформлення бібліографічного опису в списку джерел та ін. Рецензований практикум складається зі вступу, структури навчальної дисципліни, семи розділів, рекомендованої літератури та термінологічного словника. Кожний розділ передбачає роботу в аудиторії та поза нею.

Мета курсу: засвоїти теоретичні, технологічні та організаційні основи консервації і зберігання бібліотечних документів, набути навичок збереження документів у різних технологічних процесах їх формування і використання.

Завдання курсу: засвоїти теоретичні знання навчальної дисципліни; ознайомитися із вітчизняним та закордонним досвідом зберігання документів у різних технологічних процесах, їх фінансовим та юридичним захистом; опанувати методику і практику операцій, пошуку різних технологій і засобів консервації і реставрації документів у різних типах і видах бібліотек (публічних, наукових, універсальних, спеціальних).

У вступі йдеться про те, що в умовах інформатизації зберігання фондів є важливим каналом відродження національної духовної культури й інтелектуалізації сучасного українського суспільства, акумуляції соціокультурного досвіду, реалізації права громадян на вільний доступ до оперативної та ретроспективної інформації, фіксованої на різних матеріальних носіях.

Структура навчальної дисципліни налічує три розділи.

Перший розділ – «Зберігання документів під час технологічних процесів» – охоплює п'ять тем: «Вітчизняний і зарубіжний досвід зберігання документів у бібліотеках»; «Терміносистема предметної галузі зберігання бібліотечних документів»; «Зберігання документів: людський фактор»; «Зберігання документів під час технологічних процесів: моделювання, комплектування, облік і обробка документів»; «Зберігання документів у фондосховищах бібліотек».

Другий розділ «Консервація як технологія зберігання документів у бібліотеках» включає три теми: «Превентивна та фазова консервація документів»; «Стабілізація та реставрація документів»; «Фізичний захист та режими зберігання документів».

Розділ третій «Інноваційні технології та соціальні чинники зберігання документів у бібліотеках» складається з чотирьох тем: «Оцифрування як сучасна технологія зберігання документів»; «Штрихування та ксерокопіювання документів»; «Фінансовий та юридичний захист документів у бібліотеках»; «Перевірка та контроль стану документів».

До кожної з вищезазначених тем у практикумі розроблено плани та матеріали лекцій. Велику увагу в підготовці лекційного матеріалу приділено значенню основних понять, що дозволяє студенту легко і швидко зорієнтуватися в понятійно-категоріальному апараті. Також застосовано схеми, ілюстрації, таблиці, використано демонстраційний матеріал, що забезпечує належний багатofункціональний процес зорового сприйняття інформації.

Семінарські заняття мають чітко визначену структуру і складаються з мети і плану. Вони охоплюють увесь обсяг матеріалу, передбачений програмою дисципліни, – питання до кожної теми, перелік термінів, положень, правил, технологій. Користуючись розробленим інструментарієм, студенти матимуть змогу засвоїти знання, отримані під час лекції, краще підготуватися до підсумкового контролю знань і практичних умінь.

Самостійна робота студентів полягає у виробленні системи навичок позааудиторного засвоєння матеріалу, отриманні всебічних знань, в умінні знаходити й систематизувати необхідну інформацію. Основний обсяг часу при самостійній роботі заплановано на вивчення літератури та на підготовку до семінарських занять. Самостійна робота у рецензованому практикумі передбачає: опрацювання фахових публікацій, конспектування, складання переліків, заповнення таблиць, написання характеристик, розроблення порівняльних таблиць тощо.

Доречними й необхідними для виконання є теми індивідуальних занять, серед яких питання про соціальні чинники та їх вплив на зберігання бібліотечних фондів, екологічний і санітарний захист документів у бібліотеках, механічний захист фонду в бібліотеках, забезпечення зберігання рідкісних видань та ін. Загалом це становить 25 тем, що окреслюють проблеми зберігання і збереження фонду.

Питання до підсумкового контролю знань складені таким чином, що відповідь на них надає уявлення не лише про знання з окремих розділів навчального матеріалу, а й виявляє ступінь засвоєння інформації загалом. Всього запропоновано 50 питань, відповідаючи на які студенти мають продемонструвати знання: про зарубіжний досвід успішної реалізації програм зі збереження документів; про види документів, що підлягають постійному зберіганню; про особливості зберігання документів; про властивості, причини старіння, склад паперу; про специфіку зберігання документів унікальної цінності; про можливість техніки мікрофільмування; про особливості здійснення перевірки у великих бібліотеках та ін.

Методичні рекомендації розкривають послідовність, логіку й основні акценти вивчення дисципліни «Консервація і зберігання документів». Автор ставив за мету популяризувати найбільш ефективні, раціональні варіанти, приклади дій, що застосовуються у певному виді діяльності.

До списку рекомендованої літератури включено 100 найменувань, серед яких – праці українських та закордонних науковців, які займаються проблемами бібліотекознавства й бібліографії, зокрема, питаннями обробки, зберігання і консервації документів у бібліотеках, збереження книжкових пам'яток як національного культурного надбання, правового поля України щодо роботи із книжковими пам'ятками, створення Державного реєстру книжкових пам'яток України як складової частини Державного реєстру національного культурного надбання, автоматизованих систем зберігання і видачі документів та ін.

Термінологічний словник розкриває смисловий аспект ключових бібліотекознавчих понять, необхідних для вивчення дисципліни. Слова розташовані в алфавітному порядку, включають загальнонавчальну лексику, загальнопоширені терміни і термінологічні поєднання з різних галузей навчальної дисципліни.

Вища освіта сьогодні зіткнулася з певними викликами, труднощами та новими проблемами, які потребують сучасних, виважених рішень. Нині освітні соціокультурні тенденції базуються на безперервності навчання, інформатизації, інтернаціоналізації вищої освіти. Головним завданням навчання є не механічне запам'ятовування студентами певних фактів, а формування в них стійких механізмів самонавчання й самовиховання, цілісного розвитку особистості. Це стає можливим лише за умови забезпечення високого рівня мотивації до розвитку зазначених механізмів. Рецензований практикум вводить у простір вищої освіти загальнозначущі, пріоритетні сучасні тенденції, трансформує застарілі педагогічні парадигми.

Автор розуміє, що сьогодні університет – це не лише центр науки й культури, а складний за своїм функціоналом комплекс, на який впливають політичні, економічні, соціальні, культурні, соціально-педагогічні чинники. Кардинальні зміни, що торкнулися майже всіх галузей життєдіяльності та суспільного життя кожного громадянина України, спричинили зміну вектора навчального процесу. Сьогодні дистанційне навчання набирає обертів і створює значну конкуренцію традиційним формам освітнього процесу у вищій школі. Представлений Ю. І. Горбанем практикум адаптовано як до звичної освітньої форми, так і до альтернативних її видів, зокрема підходить для домашнього, самостійного, дистанційного навчання.

Слід відзначити логічну послідовність та гарний стиль викладу навчального матеріалу. Текст легко читати, й саме тому він сприймається як досвідченим фахівцем, спеціалістом в галузі бібліотечної справи, так і студентом. Обсяг практикуму є достатнім, текст не перевантажено надмірною інформацією.

Представлений практикум «Консервація і зберігання документів» є оригінальним виданням, яке має наукову новизну та практичну цінність, вирізняється новітніми підходами у розкритті складних тем і повністю відповідає вимогам сучасного освітнього процесу. Він містить цінний теоретичний і практичний матеріал і буде корисним та цікавим для студентів, аспірантів, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, а також усіх тих, кому не байдужі питання збереження культурної спадщини.

Наукове видання

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук

Науковий журнал

Випуск 6

Відповідальний редактор
Т. Гранчак, доктор наук із соціальних комунікацій

Літературний редактор
К. Спрогіс

Редактор-перекладач
англійського тексту
В. Діброва

Дизайн обкладинки
Є. Дорошенко

Технічне редагування
В. Лук'яненко

Комп'ютерна верстка
О. Щербина

Scientific publication

Ukrainian Journal on Library and Information Science

Scientific Journal

ISSUE 6

Responsible editor

T. Hranchak, Dr. Hab. in Social Communications

Literary editor

K. Sprohis

English text editor

V. Dibrova

Cover design

Ye. Doroshenko

Technical editing

V. Lukianenko

Computer layout

O. Shcherbyna

Підписано до друку: 14.12.2020. Формат 70x100 ¹/₁₆

Ум. др. арк. 10,23. Обл. др. арк. 8,76.

Наклад 100 примірників

Замовлення № 4542

Видавничий центр КНУКіМ

Видавець Київський національний університет культури і мистецтв

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4776 від 09.10.2014